

DOMNI LUCÆ DACHERII

MONITUM

IN SUAM HISTORIÆ VIZELIACENSIS MONASTERII EDITIONEM.

(Spicil. in-fol. t. II, 498.)

Quadriennium jam effluxit quo refugiebat animus Historiam Vizeliacensis monasterii amplissimis hiatus sædatum in publicum proferre: spes enim erat illius integræ aliquando e rudibus, antrisve monasteriorum, sibi fortean adhuc in pulvere et situ cum tineis deluctatur, eruendæ: verum crebris amicorum hortationibus interpellatus, suasionibus impulsus, ne a me repulsam paterentur, cessi tandem eorum votis (viri enim sunt inter litteratos eruditione juxta ac pietate præcipui) atque historiam quamvis lacunis dehiscentem, vetustis tamen nobilitatem monumentis, doctæque ac eleganter conscriptam, nolui diutius tenebris obvolvi, imo luci, utpote utilitate literariæ profuturam libens exposui.

Historiam placuit auctori Hugoni Pictavino quadripertitam proponere. In priori parte conditorum tabulas, Romanæ urbis litteras, diplomata regum, atque alia id genus rescripta, tanquam eorum quæ erat in medium producturus fundamenta subjecit. Depingit in altera episcopum Eduensem qua fas qua nefas libertates Ecclesiæ Vizeliacensis infringere, ac jura soli Romano pontifici competentia usurpare conantem. In tertia demum et quarta luctuosas prodit trægdiæ a comitibus Nivernensium peractas, qui incursionibus ac directione per se, perque suos non semel in monasterium Vizeliacense, universumque ejus dominium, ut illud ditioni suæ adjungerent, grassati sunt, barbarorum more monachos expulerunt, oppidanos a legibus et subjectione abbatis eorum domini aperta vi subtraxerunt. Auctor ipse nihilominus victorius ab abbate et monachis, non tamen sine ingenti labore ac dispendio rei familiaris, tum de episcopo, tum etiam de Nivernensibus, affante divino Spiritu, pontificibus Romanis juvantibus, favente in primis rege Ludovico septimo, reportatas describere non omittit. Interserit etiam insigniora sui temporis, quæ civilem ecclesiasticamque historiam admodum illustrent.

HISTORIA VIZELIACENSIS MONASTERII

AUCTORE HUGONE PICTAVINO

Notario Guillelmi abbatis Vizeliacensis, qui eam jussu Pontii abbatis scribere aggressus est anno 1156, et sub ipso Guillelmo absolvit anno 1167.

LIBER PRIMUS.

PRIVILEGIA ET CHARTÆ VIZELIACENSIS COENOBII.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, incipit instrumentum seu testamentum Geraldii comitis, fundatoris monasteriorum, videlicet Pultariensis et Vizeliacensis, subsequentibus privilegiis apostolicæ et regalis auctoritatis, ipsum testamentum confirmantibus et corroborantibus in perpetuum.

Testamentum Gerardi comitis. Omnibus Christi fidelibus, pietate, amore, desiderioque ferventi beatam vitam exspectantibus, et in unitate Christianitatis sub obedientia præceptorum Dei ubique manentibus, sive his qui præsentibus sunt, sive his qui futuri, atque in compage et vinculo charitatis vicaturi, et usque ad consummationem sæculi in Ec-

clesia sanctorum sibi invicem sunt successuri. Ego Gerardus divinæ pietatis munere apud gloriosam regalem mansuetudinem comitis honore sublimatus, ex communi voto et desiderio dilectissimæ conjugis meæ atque amantissimæ Bertæ, eo quod nobis pariter unanimiterque, Domino inspirante, complacuerit, ut de rebus nostris et possessionum nostrarum titulis perennem memoriam Domino Deo nostro, ubi laus ejus assidue fieret, statueremus. Et quoniam largitionibus piis dominorum et seniorum nostrorum, qui nos liberalissime honoribus et dignitatibus ampliaverunt, id est, imperator et senior noster elementissimus Ludovicus, et gloriosa domina et regina Judith, filiusque ipsorum æque se-

nior atque dominus noster rex Carolus, plurima nobis possidenda accreverunt, justissime nobis visum est, ut eorum amore incitati locum etiam ipsum fundarem, ubi pro gratis muneribus ipsorum esset in orationibus solemnibus et jugis supplicatio, et apud Deum continua pro salute ipsorum exoratio. Non immemores etenim sumus eorum circa nos benevolentiae, ipsorum, id est domini senioris Ludovici Augusti, Judith dominæ et reginæ, Caroli filii ipsorum similiter domini et senioris qui nunc superest regnans. Sed et dignam rependentes genitoribus atque parentibus honorificentiam, id est, Leuthardi, et Grimildis, atque gratissimorum Hugonis et Bavæ, amabilibusque filiis et filiabus ipsorum, sive qui jam dormierunt in Domino, sive qui adhuc vivunt, consanguinitate, affinitate et propinquitate etiam nobis junctis, id est, Leufredi et Adalardi comitum præclarissimorum, ut pro eis intercessio et assidua deprecatio fieret, et peccatorum eorum acquireretur propitiatio, et in loco ipso, quem juvante Christo fundarem, succedentibusque temporibus esset eorum permanens recordatio. Itaque et illorum quoque propinquorum, quibus et hæreditario jure eisdem in rebus successimus, necnon et reliquorum omnium, sed et amicorum nostrorum universorum et fidelium generaliter omnium perpetualis duraret memoria, ibique per ævum pro omnibus fieret communis oratio.

Fundatur monasterium Pulterense monachorum. Ego igitur Gerardus, et conjux simul gratissima, pia et fideli devotione constituimus atque construximus monasterium et habitaculum servorum Dei apto competentique loco, et ex largitione atque oblatione facultatis et rerumstrarum, illic quidquid ad sustentationem eorumdem Deo famulantium, quidquid ad religionis cultum necessarium exstat, pia ac solerti providentia juxta vires quas Deus tribuit, procuravimus, menteque promptissima eadem ipsa quæ de manu ipsius accepimus, gratias beneficiis illius referentes, obtulimus. Fundatus igitur atque conditus est locus devotionis nostræ in honore Domini nostri Jesu Christi, et veneratione beatissimorum apostolorum Petri et Pauli super amnem Sequanæ præterfluentis, in agro respiciente ad villam, quam ex antiquo Pultarias nominant, in pago Laticensi in regno Burgundiæ, ut ibi venerabile orationis domicilium votis ac supplicationibus fidelium frequentetur, conversatioque cælestis sub regulari districtione, et institutione beati Benedicti viventium, omni desiderio et ardore intimo perquiratur et expetatur. Ibi que contulimus villas has: ipsam eandemque, ubi e vicino monasterium situm est, Pultarias; quidquid ibi ex hæreditate, quidquid præcepti sui auctoritate senior noster Carolus rex nobis ibi contulit, quidquid alio legitimo pacto ibi rebus nostris accessit, cum universis appendiciis suis, et quæ ubicunque ad ipsa respicientia sunt. In pago vero Senonico Sextam

acum omnibus ad eam respicientibus et universis appendiciis, villam Manniscam similiter cum omnibus ad eam respicientibus et appendiciis suis. Veron etiam, et villare in supradicto pago cum omnibus rebus ad eas respicientibus et appendiciis earum. Similiter et in eodem pago, in villa quæ dicitur Piscatoria, quæ est sita super Hyonam fluvium, totum et ad integrum quidquid de Ildino vasallo dominico conquisivimus, et quidquid ad ipsam piscatoriam aspicit, in omnibus duntaxat, in quibus ibidem nostra videtur dominatio, vel esse scitur potestas; et quidquid ad jus nostrum in pago Tricassino pertinet.

Fundatur monasterium Vezeliacense monialium.

Pari etiam ordine fundavimus aliud monasterium eodem studio, eademque devotione, ut habitaculum ancillarum Dei sub districtione regulari, et institutione beati Benedicti viventium, ibidem fieret in honore Domini nostri Jesu-Christi, in loco vel agro qui dicitur Vezeliacus, in pago Avalensi, in regno Burgundiæ; ubi et contulimus villas has: eandem ipsam in qua situm sacrum et venerabile monasterium Vezeliacum, quam commutavimus cum domina et gloriosa Judith regina, agente et impetrante apud piissimæ memoriæ dominum et seniores nostrum Ludovicum imperatorem, quidquid idem clementissimus imperator ad eandem villam respiciens sub præcepti sui confirmatione condonavit, nobisque contulit, quæ ubicunque respiciunt ad eandem villam pertinentia, prædicto monasterio consignavimus. Villam denique Dorniciacum, villam Cisternas, Fontanas, atque Molnitum; vel quidquid in nominato pago Avalensi vel Tornodorensi acquisivimus, cum universis appendiciis supradictarum villarum, ubicunque vel in quocunque pago fuerint.

Totum ergo ex integro quidquid in supranominatis villis vel agris acquisivimus et acquirere potuimus, sacratissimis locis et monasteriis coadunavimus, et unanimi atque utilitati eorum qui ibi Deo servierint in perpetuo conneximus; tantum nobis, dum manemus in vita carnis, usufructuario reservato; tuitionem quoque atque defensionem prædictorum monasteriorum sub nostra cura habentes. Itaque quidquid præfato monasterio virorum nostra religiosa oblatione collatum est, quidquid in rebus sive servitiis, vel quibuscumque speciebus, Deo inspirante contraditum additumque fuerit, aut a quibuscumque fidelibus, quolibet unquam tempore oblatum absque ullis exterioribus obsequiis, et obsequiorum exactionibus, solis eorum stipendiis et necessariis sumptibus, qui illic Domino serviunt, jugi præsentis nostri testamenti firmitate permaneat illibatum; excepto quod pro benedictione annis singulis ad reverentissimam sedem beatorum apostolorum, cui loca eadem subdidimus, Romæ offerantur beato pontifici Urbis libaræ argenti dux, et quæ ultronea voluntate charitatis atque humanitatis officio quotidiana beneficia docent exerceant.

da; liberi tamen ab illis exhibitionibus monachi sub quieto servitio regulariter vivant, orationis obsequia solemniter offerentes Deo pro gloriosissimis dominis et senioribus nostris Ludovico Augusto, et Carolo filio ejus, et præcellentis memoriæ Dominabus nostris Judith atque Hermengarde, necnon etiam et senioris Caroli conjuge venerabili Hermentrude: sed et præclarissimæ item recordationis genitorum genitricumque, filiorum filiarumque ipsorum, qui sive vivunt, sive dormierunt, jam in Domino, pro nobis etiam filiisque ac filiabus viventibus sive defunctis, cunctisque amicis nostris, omnique fidelium multitudine.

Monasterium utrumque Romano pontifici subjicitur. Hoc vero monasterium sive aliud supra nominatum, cum omnibus rebus ibi collatis, beatissimis apostolis apud Romam subdidimus, et testamentario libello dato, æterne sanctis pontificibus urbis illius, qui vice apostolica annis sequentibus sedem tenuerint, ad regendum, ordinandum (non tamen ut beneficiaria potestate cuiquam dandi aut procamiandi licentia sit) disponendumque perpetuo commisimus; ut eorum sollicitis studiis et vigili provisione juxta nostram devotionem religio pietatis et honestatis ad gloriam Dei semper ibi excreseat, et fructus apud Deum propensior generetur. Illud præcipue firmum volumus, ut quoties abbas vel abbattissa de præfatis monasteriis respectu divino a religione nostra sanctis apostolis contraditis, ex hac luce migraverint, congregationes ipsæ, quas venerabilibus locis Deus esse voluerit, habeant concessam sibi potestatem cum interrogatione sanctorumque virorum consilio alterum, vel alteram bonæ vitæ et boni testimonii, auxiliante Domino, e suo consortio atque collegio electum, vel electam præficiendi, prosequente pontificis super hac re probatione, qui sedem apostolicam tunc temporis meruerit. Sed et rerum quantitas in suscipiendis fratribus vel sororibus semper attendatur, ne superfluo numero congregationes ipsæ, quod absit! forte gravatæ, dilabantur. Illud quoque summopere moneamus, et sub obtestatione etiam inhibemus, ne cui pietatis nostræ votum liceat in perpetuum commutare, vel præpostero ordine, irrumpendo perturbare. Quod si quis, quod non credimus futurum, præsumserit, domini et senioris nostri Caroli pii regis præcepto damnatus, Domino Deo nostro dignam facti sui vicem ei reddente ex sententia sancti pontificis Urbis, ut sacrilegus, et sacrarum rerum fraudator a cœtu populi Dei extraneus, pœnam æternam, nisi resipuerit, incurrat. Sed et omnes vos sanctissimi Patres et episcopi per Redemptorem nostrum deprecamur, ut huic nostræ devotionis operi semper dignemini fautores et adjutores in omnibus existere: quod in fine inonendum sit, piis et charissimis nostris servis dictis monasteriis tam pio studio a nobis fundatis degentibus, et pia et vigili cura devotionis et religionis sit, atque in omnibus se exhibeant sicut Dei ministros, nemini cau-

tes ullam offensionem vituperandi religiosissimum et sacrum ordinem ministerii sui, ut apostolicæ sedis pontifex sit eis rector, assiduus consolator et tutor, quatenus corpori et membris Ecclesiæ fidelissima charitate, et religiosissima obedientia uniti, etiam capiti totius corporis, quod est Christus, mereantur compage sociari. Hoc autem testamentum plena a nobis pietate et devotione confectum, ut omni tempore irrefragabilem obtineat firmitatem, etiam manus nostræ et illustrium virorum subscriptionibus sanximus roborandum.

S. Gerardi comitis. S. Bertæ conjugis: qui hanc oblationem Deo pro remedio animæ suæ obtulerunt, et testamento facto firmarunt, atque firmari jusserunt.

S. Evæ filiæ ipsorum, quæ voluntatem parentum, et oblationem Deo factam audiendo et firmando consensit, et consentiendo confirmavit.

S. Saunari. S. Teuderici. S. Bunonis. S. Aiverti. S. Fanuel. S. Fredeberti. S. Baunarii. S. Radulfi. S. Widerici. S. Gerardi. S. Sigiberti. S. Rotardi. S. Gisleuari. S. Abbonis. S. Gauzselini. S. Auzgarii. S. Ayrbaldi. S. Optadi. S. Bernonis. S. Galfarii. S. Odolardi. S. Athonis. S. Odoberti. S. Ardulfi. S. Austorici. S. Bercharii. S. Amalberti. S. Raganaudi.

Epistola Gerardi comitis ad Nicolaum papam de ditione et tuitione apostolica.

Domino beatissimo et sacratissimæ sedis apostolico, atque peculiari Patri nobis NICOLAO, GERARDUS misericordia omnipotentis Dei apud regalem clementiam comitis honore sublimatus, una cum gratissima conjuge BERTA nomine.

Gerardus subdita vult monasteria a se condita juri solius Romani pontif. Publice notum esse volumus tam beatitudini vestræ, quam clero et omni populo sacræ Urbis, fidem in Domino nostro Jesu Christo devotissimam et promptissimam oblationem ex largitione facultatum nostrarum (latam enim possessionem rerum dedit nobis Dominus) propter amorem ipsius, et æternum animæ nostræ remedium; quia pariter atque unanimiter, communique voto, nobis Domino inspirante, complacuerit, ut exceptis illis quæ posteritati generis ac prolis servantur, de rebus nostris reliquis hæredem ipsum Deum, beatosque ejus apostolos Petrum et Paulum faceremus, eosque apud ipsum perpetuos intercessores constitueremus; et quoniam auxiliante ipso, qui omnium bonarum voluntatum largitor, et inspirator est omnis sancti voti, accessit huic nostræ devotioni, ut eisdem facultatum nostrarum rebus apto et convenienti loco monasteria et habitacula servorum Dei construeremus, atque illic quidquid ad sustentationem eorumdem Deo famulantium et religionis cultum necessarium existit, pia ac solerti providentia juxta vires quas Deus tribuit, procuraremus; et ut defensionem et tuitionem ordinis et religionis suæ perennem haberent, atque devotionis nostræ fructus perpetuo maneret, sacratissimæ

ac reverendissimæ Urbi, et loco, ubi beatorum Petri et Pauli apostolorum æterna memoria celebratur, decerneremus, subderemus, atque dominationi sanctissimi pontificis Urbis ipsius committeremus; ut videlicet dispositionem sive statum ipsorum ecclesiastica pietate et firmitate idem B. Pontifex ordinaret; ita tamen ut nulli unquam ea beneficiario dono concederet, nisi ipsis, quibus testamentaria largitione consulentes nos ipsi concedendum esse signavimus, et inferius hæc eadem scriptura signabit. Implentes igitur promptissimam nostram devotionem, et plenissimum in Christo desiderium, legitime ac testamentario donationis jure Ecclesiam Dei rerum nostrarum constituentes hæredem, statuimus atque fundavimus venerabilem et sacrum oblationis nostræ locum in nomine Domini nostri Jesu Christi, et veneratione beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ut sit habitaculum Dei servorum sub regulari ordine, ac professione beati Benedicti degentium, super amnem præterfluentis Sequanæ, in agro respiciente ad villam, quam ex antiquo Pultarias nominant, in pago Laticense, in regno Burgundiæ, et in parochia Lingonicæ civitatis, ut ibi venerabile orationis domicilium votis ac supplicationibus fidelium frequentetur conversatioque cœlestis omni desiderio et ardore intimo perquiratur et expetatur; cuique et res nostras et facultates possessionum nostrarum, quæ de parentum benignissima successione, seu affectuosissima largitione provenerunt, vel benignissimus rex dominus et senior noster Carolus per præceptum nobis conferre dignatus est, sive etiam quæ digna comparatione in nostrum jus transfusa sunt. Deo auxiliante, et plene devotionem nostram adimplente, legitime scilicet ac testamentario donationis jure transposuimus atque refudimus. Hoc est agrum sive villam in pago Laticense, ubi e vicino monasterium situm est, Pultarias; quidquid ibi ex parentum hæreditate, quidquid præcepti sui auctoritate pius Rex ibi contulit, nobisque provenit; quidquid alio legitimo pacto ibi rebus nostris accessit, cum universis appendiciis suis, et quæ ubicunque sunt ad ipsam respicientia. In pago Senonico Sextam cum omnibus ad eam respicientibus, et universis appendiciis suis; Magniscam (2) villam similiter cum omnibus ad eam respicientibus appendiciis suis. Totum ergo, ut prætulimus, ex integro quidquid in supra nominatis villis acquisivimus et acquirere potuimus, sacratissimo loco et monasterio, servisque Dei ibi militaturis coadunavimus, unanimitati et utilitati eorum servitura in perpetuum connexuimus, tantum nobis, dum manemus in vita carnis, usufructuario reservato, tuitionem potius atque defensionem loci ferendo.

Itemque alium æque venerabilem et sacrum locum sub honore ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi, et veneratione Genitricis ipsius beatæ Vir-

(2) *Magniscam*. Supra habetur *Manniscam*. Illic recensentur, videbit fortasse peritior aliquis.

ginis Mariæ, in loco vel agro qui dicitur Vizeliacus in pago Avalense, et regno Burgundiæ, atque de rebus nostris communi voto similiter ditavimus atque dotavimus: ibique contulimus villas has, ipsam in qua situm est sacrum et venerabile monasterium Vizeliaci, quam commutavimus cum piissimæ memoriæ Ludovico imperatore; quidquid idem elementissimus imperator ad eandem villam respiciens sub præcepti sui confirmatione muniendo nobis ad vicem condonavit, quæcunque respiciunt ad eandem villam pertinentia prædicto monasterio consignavimus, villam denique Dorniciacum, villam Cisternas, villam Fontanas, atque Molnitum, vel quidquid in nominato pago Avalense vel Tornodorense acquisivimus cum universis appendiciis supradictarum villarum, ubicunque vel in quocunque pago fuerit.

Quidquid itaque præfatis locis, monasteriis, ecclesiisve contulimus, quidquid ibi nostra oblatione collatum est, in rebus sive in servitiis vel quibuscunque speciebus a nobis Deo inspirante additum fuerit, aut a quibuscunque fidelibus quolibet unquam tempore oblatum, absque ullis exterioribus obsequiis et obsequiorum exactionibus, solis eorum stipendiis et necessariis sumptibus, qui illic Domino serviunt, jugi nostræ auctoritatis firmitate, et testamenti conscriptione permanere decrevimus, usu nobis fructuario tantum dum vivimus, reservato; excepto quod pro benedictione annis singulis ad reverentissimam sedem cui ipsa monasteria subdidimus, offerantur B. pontifici Urbis ex utrisque monasteriis libræ duæ argenti; et quæ ultronea voluntate charitatis atque humilitatis officio quotidiana beneficia docent exercenda: nec quislibet temerarius, seu ulla quæcunque persona inde aliud unquam præsumat affectare, aut invadendo sacram donationem minuere, aut proprio jure in usus suos illicite transfereudo vindicare, sed quod repectu divino a nobis profectum est, metuens tremendum judicium sinat incon vulsum durare. Hæc itaque venerabilia servorum Dei domicilia una cum Deo ibi servientibus sive servituris, vobis, beatissime pontifex, successoribusque vestris propter reverentiam beatorum apostolorum, quorum locum et vices sortiti in Christi Ecclesia tenetis, tota ante Deum animi devotione commendamus, subdimus, et ad disponendum nostri desiderii votum stabiliter per apostolatus vestri studium perpetuo committimus; ut ea paterna in omnibus et ecclesiastica pietate, misericordissimamque dispositione gubernare, tutari, et defensare dignemini: ne cuiquam contra nostrum votum beneficiario dato tradantur, nisi his qui testamentaria scriptura designantur, et piis successoribus vestris sub divinæ majestatis obtestatione, et futuri judicii tremenda contemplatione, ubi ante tribunal Christi unusquisque nostrum absque dubio actus sui rationem reportabit, immobili fir-

etiam alia loca nominantur, quæ cur hoc loco non

mitate, et canonica paternaque auctoritate servan-
 dum commendatis, toto conamine humilitatis pro-
 voluti vestris sanctissimis vestigiis obtinere merca-
 mur : ut videlicet de rebus nostris, quas Domino
 plena devotione obtulimus, legitimo scilicet testa-
 mento perfecto, servi Dei in præfatis monasteriis a
 nobis constructis, vel sanctimonialium congregatio
 de vestra benedictione semper pendens, juxta devo-
 tionem et desiderium nostrum licite disponant, regu-
 lariterque sub suo jure per vos tutati et defensati vi-
 vant, nemini quidquam præter charitatem debentes,
 nulli nisi principi apostolorum, vicarioque ejus in
 servitio obnoxii. Sed post discessum nostrum (quam-
 diu enim vita superest, eos sub nostra cura cum
 vestra benedictione manere cupimus) tam illis quam
 omnibus quos illic divina gratia vel aggregavit vel
 aggregatura est, et præsens et futura Deo miserante
 quies et tranquillitas procuretur. Et si quando ex
 congregatione ipsa, quam in venerabilibus locis
 Deus esse voluerit, abbas vel abbatissa ex hac luce
 migraverint, congregationes ipsæ habeant conces-
 sam sibi potestatem cum interrogatione et sancto-
 rum virorum consilio, alterum bonæ vitæ et boni
 testimonii, vel alteram auxiliante Domino ex suo
 consortio atque collegio electum vel electam præfi-
 ciendi, prosequente B. pontificis, qui tunc temporis
 sedem apostolicam meruerit, probatione, qui vel
 quæ secundum regularem ordinem B. Benedicti,
 intus forisve libere quæ sunt juris monasteriorum
 prævideant, et alacriter, gratiam infundente Domi-
 no, impleant. Quod vero nimis timemus, quia iniqui-
 tate abundante refrixit charitas multorum, et
 avaritia late omnia occupavit, si post obitum no-
 strum quælibet persona, aut diocesis ipsius epi-
 scopus, cui nec ordinatio aliqua, nec dominatio loci
 conceditur, seu aliquis potentiorum, vel alius ali-
 quis congregationem servorum Dei, vel ancillarum
 Dei, suasu maligno impulsuque cupido perturbare
 tentaverit, aut regularem ordinem confundere, seu
 abbatem vel abbatissam aliam quem vel quam con-
 gregatio regulariter elegerit, mutare contenderit,
 vel dominationes illicitas monasteriis vel rebus
 monasteriorum a nobis stabiliter ibi contraditis
 exercere præsumpserit, obsecramus per Deum vest-
 ram reverentissimam paternitatem, ut opem qui-
 busque modis beatitudo vestra ferre non differat,
 piisque successoribus vestris sub divinæ majestatis
 obtestatione, et futuri judicii tremenda contempla-
 tione, immobili firmitate, et paterna auctoritate
 sanctitas vestra servandum commendet, et ipsum
 qui temerare tam sacram Deo donationem ausus
 est, sicut sacrarum rerum fraudatorem et appeti-
 torem a communione ecclesiastica vestra auctoritas
 suspendat, et apostolica severitas vel censura illico
 damnet, nec unquam perversissima sua inflamma-
 tus avaritia, aliquid de superscripta pia nostra vo-
 luntate, et religiosa propter Deum devotione, quam
 vobis coram Domino et sanctis apostolis ejus fiden-
 tissime commendavimus, possit evincendo permu-

tare. Sed continuo expertus canonicum et aposto-
 licum dignissimum judicium, ipsis apostolis vicem
 iniquitatis suæ illi reddentibus, etiam muletâ tre-
 centarum librarum auri, sicut in testamento inser-
 tum est, feriatur et damuetur.

Insuper hoc vos, sanctissime pastor, successores-
 que vestros, prout et animo toti consummissi per
 Christum Dominum, perque Virginem matrem
 ipsius, et per beatos apostolos Petrum et Paulum,
 omnesque qui suo sanguine totam Dei Ecclesiam il-
 lustrant, deprecamur, ut pio et ferventi studio sem-
 per habitatoribus monasteriorum vestræ paternitati
 et reverentiæ traditorum, peculiari quadam pater-
 nitate suffragium feratis, nec unquam illa quæ sub
 vestra tuitione sub spe bona commisimus, aut bene-
 ficiari, aut procamari patiamini : sed et vos pie no-
 strum votum integrum servare, et successoribus ve-
 stris, ut ipsi pari modo servant, relinquere et man-
 dare dignemini, benedictionibusque piis fratres et
 sorores quos vel quas sub fiducia vestra ponimus,
 munire, et contra incursantes defendere, et secu-
 ros ad otium et quietem fructuosam reddere digne
 insistendo satagatis, recepturi mercedem ab illo qui
 sanctos suos æterna remuneratione coronat, Jesu
 Christo Domino nostro.

Hanc autem epistolam voluntatis, sive testamen-
 tariam oblationem, plena a nobis pietate et devo-
 tione confectam, ut omni tempore irrefragabilem
 obtineat firmitatem, etiam manus nostræ, et illu-
 strium virorum subscriptionibus sanximus roboran-
 dam, æterna memoria beatissimorum apostolorum
 bibliothecis etiam transmisimus servandam.

S. Gerardi comitis. S. Bertæ conjugis : qui hanc
 oblationem Deo pro remedio animæ suæ obtulerunt,
 et testamento facto firmaverunt atque firmari jus-
 serunt.

S. Evæ filiæ ipsorum, quæ voluntatem parentum,
 et oblationem Deo factam audiendo et firmando
 consensit, et consentiendo firmavit.

S. Saunari. S. Theuderici. S. Bunonis. S. Av-
 verti. S. Fanuel. S. Fredeberti. S. Baunari. S. Ra-
 dulfii. S. Widerici. S. Gerardi. S. Sigiberti. S. Ro-
 tardi. S. Gisleuari. S. Abonis. S. Gauzselmi. S.
 Augarii. S. Airbaldi. S. Optadi. S. Bernonis. S.
 item Bernonis. S. Walfarii. S. Odolardi. S. Atho-
 nis. S. Odeberti. S. Ardulfii. S. Austorici. S. Ber-
 charii. S. Amalberti. S. Raganaudi.

Data in mense Martio, anno xxiii, regnante glo-
 riosissimo et serenissimo rege et Domino nostro
 Carolo

Ego Gileramnus clericus rogatus scripsi et sub-
 scripsi.

Privilegium Nicolai I papæ.

NICOLAUS, etc. Vide inter epistolas et privilegia
 Nicolai I, Patrologiæ t. CXIX, sub num. 113.

Scriptum per manum Sofronii regionarii et
 scriniarii Romanæ Ecclesiæ in mense Maio. Datum
 vero per manum Tiberii Primicerii sedis apostolicæ.

Diploma Caroli Calvi, quod subsequi deberet, edi-

*tum reperies in Observationibus ad Guiberti Novigen- A
tini Opera (Patrol. t. CLVI).*

*Privilegium Joannis papæ VIII. — Confirmat
pontifex immunitates monasterii Vizeliacensis.*

JOANNES episcopus, etc.

Quoties illa, etc. *Vide Patrologiæ t. CXXVI in
Joanne VIII, ad ann. 882.*

Privilegium Stephani papæ II.

STEPHANUS episcopus, etc.

Quoties illa, etc. *Vide in Stephano papa, ad an.
891, Patrologiæ t. CXXIX.*

Privilegium Joannis papæ

JOANNES episcopus, etc.

Quoties illa, etc. *Vide in Joanne IX, ad an. 900,
Patrologiæ t. CXXXI.*

Privilegium Marini papæ II.

MARINUS episcopus, etc.

Unde et constituimus, etc. *Vide in Marino, Pa-
trologiæ t. CXXXIII, ad an. 946.*

Privilegium Benedicti VI papæ.

BENEDICTUS Episcopus, etc.

Quoties illa, etc. *Vide in Benedicto VI ad. an.
974, Patrologiæ t. CXXXV.*

Privilegium Benedicti papæ VII.

BENEDICTUS Episcopus, etc.

Quoties illa, etc. *Vide in Benedicto VII ad an.
983, Patrologiæ t. CXXXVII.*

Privilegium Joannis papæ XV.

JOANNES episcopus, etc. *Vide Patrologiæ t.
CXXXVII. ad an. 996.*

Privilegium Sylvestri II papæ.

SILVESTER episcopus, etc. *Vide in Sylvestro II
ad an. 1003, Patrologiæ t. CXXXIX.*

Privilegium Leonis IX papæ.

LEO episcopus, etc.

Quoniam postulastis, etc. *Vide in Leone IX, Pa-
trologiæ t. CXLIII, ad an. 1054.*

Privilegium Gregorii VII papæ.

GREGORIUS episcopus etc. *Vide in Gregorio VII,
Patrologiæ t. CXLVIII, ad an. 1085.*

Privilegium Paschalis II papæ.

PASCHALIS episcopus, etc.

Quia documentis, etc. *Vide in Paschali II, ad an.
1118, Patrologiæ t. CLXIII.*

*Ejusdem epistola 2. Solvit interdictum injuste ab
episc. Eduensi latum.*

PASCHALIS episcopus, etc.

Audivimus, etc. *Vide ubi supra.*

*Ejusdem epistola 3. In suam tutelam accipit Rober-
tum abbatem.*

PASCHALIS episcopus, etc.

Et divinarum, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 4. Monet comitem Nivernensem
ut molestiam monachis Vizel. non afferat.*

PASCHALIS episcopus, etc.

Non parva, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 5. Ut benevolos se exhibeant epi-
scopi erga Vizeliacenses rogat.*

PASCHALIS episcopus, etc.

Ex fundatoris, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 6. Abbatis interfectores præcipit in
exsilium propulsari.*

PASCHALIS episcopus, etc.

Sacerdotalis ordinis, etc. *Vide ibid.*

Innocentii papæ II epistola 1. Abbatem instituit.

INNOCENTIUS episcopus, etc.

*Quemadmodum tua novit fraternitas, etc. Vide
in Innocentio II, ad an. 1143, Patrologiæ t.
CLXXIX.*

*Ejusdem epistola 2. Abbati mandat ut Ecclesiæ Ve-
zeliac. servet consuetudines.*

INNOCENTIUS episcopus, etc.

Sicut tua novit fraternitas, etc. *Vide ibid.*

Ejusdem epistola 3. Ejusdem argumenti.

B INNOCENTIUS episcopus, etc.

Per alia tibi scripta, etc. *Vide ibid.*

Ejusdem epistola 4. Ejusdem argumenti.

INNOCENTIUS episcopus, etc.

Per apostolica vobis scripta, etc. *Vide ibid.*

*Lucii papæ epistola 1. Jubet servum incarceratum
mon. Vizel. Abbas Autissiodor. liberet.*

LUCIUS Episcopus, etc.

*Dilectus filius noster, etc. Vide in Lucio ad an.
1145, Patrol. t. CLXXIX.*

*Ejusdem epistola 2. Exsulare vult interfectores
Artaldi abb.*

LUCIUS episcopus, etc.

Prædecessor noster, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 3. Hortatur comitem Nivernensem
ut stratam Vizel. restituat.*

C LUCIUS episcopus, etc.

Ad nobilitatem tuam, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 4. Scribit Bernardo ut comitem ad
bonam frugem reducere conetur.*

LUCIUS episcopus, etc.

Dilectionem tuam, etc. *Vide ibid.*

*Eugenii papæ II epistola 1. Comitem monet ut jura
Vizeliac. ultra non usurpet*

EUGENIUS episcopus, etc.

*Venerabilia loca, etc. Vide in Eugenio III ad an.
1153, Patrologiæ t. CLXXX.*

*Ejusdem epistola 2. Objicit comiti patris pietatem
et erga sedem apost. devotionem, quo illu. deter-
reat ab infestatione Vizeliac. mon.*

EUGENIUS episcopus, etc.

Quanta devotione pater tuus, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 3. Ut comitem coerceat regem ad-
hortatur.*

EUGENIUS episcopus, etc.

Summum in regibus bonum, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 4. Idem scribit, asseritque comitem
excommunicatum nisi respiscat.*

EUGENIUS episcopus, etc.

Pro sinceri amoris et paternæ affectionis præro-
gativa, etc. *Vide ibid.*

*Ejusdem epistola 5. Commoneant comitem ut Viz-
eliacenses non perturbet.*

EUGENIUS episcopus, etc.

Apostolicæ sedis administratio, etc. *Vide ibid.*

- Ejusdem epistola 6. Commendat duci Burg. Vizelia- A Hugonis Rothomagensis ad Eugenium. Orat SS. pontificem ut libertates cœnobii asserat.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Ad industriam Catholicorum principum, etc. *Vide ibid.*
Legatus abbatem forti sit animo exhortatur
 ALBERICUS Dei gratia Hostiensis episcopus, sedis apostolicæ legatus, venerabili fratri PONTIO Vizeliac. abbati, salutem et dilectionem. Scire volumus fraternitatem vestram quia comiti Nivernensi studiose pro vobis scripsimus. Quod si eum in pertinacia sua manere videritis, aliud vobis consilium non damus præter illud quod jam vobis semel et secundo dedimus, ut videlicet contra Romanorum pontificum privilegia, seu Ecclesiæ vestræ libertatem nihil facere incipiatis.
- Ejusdem epistola 7. Mandat episcopo Lingon. post monitionem si comes non respiscat, excommunicatum denuntiet.*
 EUGENIUS Episcopus, etc.
 Sævitiā et tyrannidem, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 8. Excommunicatos Burgenses Vizel. episcopi in suis ditionibus versari non sinant.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Immoderatam præsumptionem, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 9. Eodem argumento scribit ad ducem Burgundiæ et alios nobiles viros.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Immoderatam præsumptionem, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 10. Vult ut episc. bona ablata Burgensium Vizeliac. restituat.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Unde nos, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 11. Ducem Burgundiæ quod Vizeliacenses vexaverit, increpat.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Quanto divinæ dispositionis, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 12. Judicem constituit episc. Autissiod. in causa episc. Edu. et Vizel.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Venerabili fratri nostro etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 13. Certiorem facit abbatem de episc. Autiss. iudice a se constituto.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Quid venerabili fratri, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 14. Dux desinat Vizeliac. cœnobium divexare.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Cum omnis potestas etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 15. Vult ut coram se vel episc. Autiss. dirimantur controversiæ Vizel. inter et ep. Eduens.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Veniens ad præsentiam nostram, etc. *Vide ibid.*
- Ejusdem epistola 16. Episcopo Lingon. et abbatibus mandat ut quod testes deposuerint ad ipsum referant.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Causa quæ inter venerabilem fratrem nostrum, etc. *Vide ibid.*
- Reverendo patri et domino suo EUGENIO Dei gratia summo pontifici, HUGO Rothomag. humilis sacerdos, obediētiā debitā et reverentiā.*
 Quod sancta Romana Ecclesia, etc. *Vide in Hugone Rothomagensi, Patrologiæ t. CLXXII.*
- Eugenii epistola 17. Increpat episcopum Eduens. quod Vizeliac. burgensibus excommunicatis fuerit.*
 EUGENIUS episcopus, etc.
 Quod apostolicæ benedictionis, etc. *Vide in Eugenio, Patrologiæ t. CLXXX.*
- Ejusdem epistola 18. Episcopo Eduensi præcipit ut coram Lingon. stet rationem de persecutionibus a se in Vizeliac. excitatis redditurus.*
 B EUGENIUS episcopus, etc.
 Opera quæ de persona tua, etc. *Vide ibid.*
- Eugenius Ludovico regi, epistola 19. Regem exhortatur ut cohibeat comitem a vexatione Vizeliac.*
 Per alia scripta, etc. *Vide ibid.*
- Idem episcopo Lingonensi epistola 20. Officiis abdicet qui cum excommunicatis conversati sunt.*
 Ex parte dilecti filii nostri, etc. *Vide ibid.*
- Idem abbati Cluniacensi epistola 21. Ut soletur abbatem Pontium exsulem.*
 In maximis vexationibus, etc. *Vide ibid.*
- Idem archiepiscopo Senonensi, epistola 22. Litem de ecclesia S. Machuti solvat.*
 Dilectorum filiorum, etc. *Vide ibid.*
- Eugenius M. Aurelianensi episcopo, epistola 23. Eandem Ecclesiam episc. Aurel. restituat, vel jus dicat coram arch. Senon.*
 C Ex conquestione, etc. *Vide ibid.*
- Eugenius abbati de Chora epistola 24. Abbas de Chora decimam, etc., usurparit Vizeliac.*
 Veniens ad nos, etc. *Vide ibid.*
- Eugenius S. abbati de Regniaco epistola 25. Arbitrē constituitur abbas Regniaci in causa decimæ, etc.*
 Controversiam quæ, etc. *Vide ibid.*
- Eugenius I comitissæ Nivernensi epistola 26. Vizeliacenses exagitari desinat.*
 GUILLELMUS comes, etc. *Vide ibid.*
 Epistola S. Bernardi. *Ejusdem argumenti.*
 Dilectæ in Christo filiæ I Nivernensi comitissæ frater BERNARDUS Clarevallensis vocatus abbas, salutem et orationes.
- Conqueritur venerabilis abbas Vizeliacensis, etc. Vide inter epistolas S. Bernardi. Patrologiæ t. CLXXXII.*
- Epistola Cononis A. S. L. ad H. Nivernensem episcopum. De inauguratione Calisti papæ II agit. Deinde comitem atque ejus satellites ob sacrilegiam in Vizeliacensem ecclesiam commissa excommunicatos declarat.*
 Cono, Dei gratia Prænestinus episcopus, etc.
 Quæ postquam a nobis, etc. *Vide in Conone, Patrologiæ t. CLXIII.*
- Anastasio papæ epistola 1. Burgenses Vizeliac. excommunicatos degere in suis terris non sinant, imo et expoliari et capi faciant.*
 ANASTASIUS episcopus, etc.
 Ad notitiam vestram, etc. *Vide in Anastasio ad an. 1154, Patrologiæ t. CLXXXVIII.*

Ejusdem epistola 2. Ejusdem argumenti.

ANASTASIUS episcopus, etc.

Ad notitiam vestram, etc. *Ut superius.*

Anastasius papa Bituricensi archiepiscopo, epistola 3. In comitem Nivern. nisi resipiscat, damna Vizel. illatu resarciendo, proferat sententiam.

Immanem crudelitatem, etc. *Vide ubi supra.*

Anastasius Ludovico regi epistola 4. Scribit ut Nivernens. comitem coerceat a persequendis Vizel. et burgenses comprehendi jubet.

Quoniam jam, etc. *Vide ubi supra.*

Ejusdem epistola 5. Sententiam excommunicationis edicant in comitem Nivern. et burgenses Vizel.

ANASTASIUS, etc.

Quando peccata, etc. *Vide ibid.*

Ejusdem epistola 6. Ad Pontium abbatem. Jura sui monasterii fortiter propugnet, exhortatur.

ANASTASIUS PONTIO, etc.

Super contritione, etc. *Vide ibid.*

Epistola abbatis Floriacensis ad Pontium. Quid facto opus habeat in defensione jurium Vizel. scribit.

Domno PONTIO abbati Vizeliac. frater M. Floriacensis abbas; pacem quæ evangelizabatur hominibus bonæ voluntatis. Litteris vestris lectis, earumque tenore diligentius retractato, quod mihi consultius visum est, dilectioni vestræ rescribo. Pax vestra si venalis vobis proponeretur, quæ vos et a tantæ tribulationis angaria levaret, vestrosque adversarios humiliaret, et unanimes exhilararet, caro valde emenda videretur, dummodo Ecclesia vestra status sui rectitudinem, et libertatis privilegia illibata servaret. Porro fratrem vestrum sic habere suspectum, ut cum se comes ei ex toto committat, vos ejus arbitrium declinetis, durum valde videtur. Libratis itaque hinc inde causis, quæ utilius judicamus, dicimus, ut expectetis legatos, quos ad Dominum papam direxistis, et cum venerint, responsum Domini papæ, et privilegia Ecclesiæ vestræ domno abbati ostendite, et tunc demum negotium vestrum ejus arbitrio fideliter committite. Neque enim credimus aut privilegiis vestris aut præceptis

A Domini papæ contraria et repugnantia judicare. *Epistola Ludovici regis ad eundem. Clementiam promittit ac tutelam.*

LUDOVICUS, Dei gratia Francorum rex et dux Aquitanorum, venerando PONTIO abbati Vizeliacensi, salutem et gratiam nostram. Non decet regem asperitas nimia, et in veritate supplicandi non est neganda venia. Intelligimus prece vestra fidelem nostrum arc. de Burbone, et ejus conjugem nostram materteram, pro vobis nos deprecari. Quibus nos obaudientes, pro honore Dei et Ecclesiæ vestræ sanctitate, et pro nostra honestate, quicquid offensæ adversum vos habemus, omnino laxamus, et totius rancoris nubilum abstergimus, et vos de cætero in gratiam, et res ad vos pertinentes in tutelam

B regiam benigne suscipimus.

Adriani papæ epistola 1 ad Lingonensem, Eduensem, etc., episcopos. Reddat comes Niversensis chartam in jura Vizel. ecclesiæ consecram, abstineatque a vexatione, alioquin excommunicetur, etc.

ADRIANUS episcopus, etc.

Tantum jam malitia Nivernensis comitis, etc.

Vide in Adriano papa, ad an. 1159, Patrologiæ t. CLXXX.

Ejusdem epistola 2 ad episcopos Galliæ. Excommunicatione, ac variis vœnis afficiant, burgenses Vizel.

ADRIANUS, etc.

Quanta nequitia, etc. *Vide ibid.*

Adrianus Ludovico regi, epistola 3. Rex armata manu burgenses Vizeliac. insequatur, ut abbati tanquam domino subdantur.

De religiosorum virorum præsidio, etc. *Vide ibid.*

Ejusdem eidem epistola 4. Regem iterum gratius prius habitis, commonet, ut opem abbati Vizel. ferat.

Gratum et acceptum habemus, etc. *Vide ibid.*

Epistola 5. Abbatem arguit quod jura monasterii infringere.

Quanto monasterium vestrum, etc. *Vide ibid.*

LIBER SECUNDUS.

--

Quare hanc scribere historiam auctor aggressus est. D morem et nos quoque pro modulo nostro imitantes, pressuras Ecclesiæ nostræ, quas pro ingenita sibi libertate per multa temporum curricula multipliciter pertulit, brevi compendio ad multorum utilitatem describere satagemus. In quo dum brevitate sectamur, arrogantiae supercilium omnino diffugimus: quoniam si juxta quod ipsa deposcit materia, rerum perfectioni incumberemus, ipsa procul dubio periculi enormitate quodammodo fidei derogare videremur, dum quod historicæ integritati aliquatenus inserviret, loquaci jactantiæ incredulus auditor deputaret. Utrobique ergo prospici-

cientes, sic medio tramite incedimus, ut et rerum A constet cognitio integra, et falsitatis pateant penitus nulla vestigia. Sane quamvis ad hæc minus idoneos, minusve sufficientes nos esse non ignoremus, provocamur tamen charitate Ecclesie, invitamur etiam, imo, ut ita dicam, perurgemur obedientia reverentissimi Patris nostri Pontii venerabilis abbatis, qui, etsi quantum ad prædecessores suos tempore videtur esse novissimus, attamen in defensione libertatis Ecclesie suæ omnium antiquorum merito constat esse primus. Illi enim licet vel acquirendo vel ædificando plura contulerint, certe plus illis omnibus iste laboravit, dum a diripientibus et evellere cam conantibus, salvam et integram atque illibatam viriliter custodivit. Minus quippe est habere quod custodias, quam custodire quod habeas. B Sed jam propositum adordientes, de his hæcenus.

Quæ Vizel. Ecclesie Privilegia. Humbertus Eduens. episc. primus perturbare privilegia tentat. Igitur cum Vizeliacensis Ecclesia nobiliter nata, nobilius fuisset educata, ingenue libertatis caput inter omnes Occidentis Ecclesias præferabat, siquidem in ipso suæ foundationis primordio beatissimo attulata Petro regni cælorum clavigero, soli et uni apostolicæ illius sedis nobiliter a nobilissimis auctoribus suis est assignata, atque perpetuæ libertatis dote ab ipso tunc temporis summo et apostolico pontifice Nicolao subarrata. Cujus successores ad hæc usque tempora pietatis ejus inhærentes vestigiis, auctoritate apostolica et dignitate Romana suis privilegiis eam corroborantes, acsi proprium jus et alodium beati Petri, ab omni subjectione cujuslibet alterius personæ vel Ecclesie immunem penitus esse decreverunt. Ecclesiastica proinde officia, uti sunt sacri ordines monachorum vel clericorum suorum, et basilicarum seu altarium consecrationes, chrismatis vel sancti olei gratiam, et quæcunque alia hujusmodi, ubilibet et a quolibet cujusvis provincie Catholico episcopo accipere, Romanorum privilegiorum clementia atque libertate apostolica indulgentes, illi concesserunt. Tantis ergo et tam ingenue libertatis propalata præconiis, invidiosam faciem sodalibus exhibebat Ecclesiis. Unde post annorum plura centena Humbertus quidam Eduensi præsidens Ecclesie, pulchritudini libertatis illius nævum maculosæ servitutis inferre molitus est. Quo tempore venerabilis Pontius regimen Vizel. Ecclesie obtinebat, Petri Cluniacensis et Jordane Casæ-Dei abbatum frater uterinus. Nobilis ergo genere nobilissimam sortitus Ecclesiam, de more libertatis illius Aurelianensem episcopum Eliam invitavit, et ut sibi celebraret sacros ordines humiliter petivit. Qui perspectis Romanæ auctoritatis privilegiis, devotioni ejus devotius acquievit, monachorumque nonnullos, ac clericorum aliquos in basilica Vizel. Ecclesie ad sacros ordines promovit. Quo facto indignatus Eduensis, quos adepti fuerant ordines clericis interdixit. Quam vesanam

A ejus temeritatem corripiens bonæ memoriæ Innocentius tunc temporis Romanæ sedis apostolicus pontifex, suspensos ab Eduensi clericos suis reddidit ordinibus, et ne jura Rom. Ecclesie amplius temerare præsumeret, denunciavit. Tum Eduensis accepto gustu apostolicæ indignationis pœnituit cœpti; sed cœpta dissimulare puduit. Nec destitit abbatem lacessere donec suis ipsis frustratus conatibus, tandem in manu Cluniacensis abbatis, et aliarum honestarum personarum propositæ liti denunciavit, atque inter utramque Ecclesiam per manum jam dicti venerabilis Pontii abbatis, pristinæ pacis statum reformavit.

B Henricus illius successor, ducis Burgundie germanus, itidem attentat. Cum autem esset genere clarissimus, morum honestate ac pietate decentissimus, Ecclesia Lugdunensis antistite suo destituta, archipræsulem sibi eum petebat; quo assumpto, Eduensem episcopatum suscepit Henricus, ducis Burgundie germanus, nec mora, veteris discordie incentores hunc alloquuntur, et sopitam calumniam super Vizel. libertate renovare satagentes, cupidus auribus ingerunt. Ille autem confidens de potentia generis et divitiarum, quibus æque pollebat, novumque aliquid tanquam singularis potentie homo facere prætentans, Vizel. Ecclesiam in jus proprium vindicare, et in diocesim redigere, ac pro more aliarum Ecclesiarum suæ parochie subdere, suisque synodis eam parere quæsit, sed Deo protegente, et beata Deique dilectrice Maria Magdalene patrocinante, clavam de manu Herculis tollere non potuit: plane quantum in eo fuit, nihil intentatum reliquit, quo sibi usurparet quod soli Petro cecisset. Cæca quippe cupiditas totum blanditur sibi facile, quod ipso appetitu jam se sperat obtinere. Prædictum itaque venerabilem Pontium abbatem, qui causam Ecclesie in ratione sua acceperat, primum de synodali executione, deinde de clericali seu sacerdotali examinatione, postremo de sacramentorum ecclesiasticorum ratione compellans, juris justitiam ab eo deposebat. At ille tutorem Ecclesie non actionarium imo apostolicæ paternitatis, quantum ad Vizel. jus Ecclesie spectat, Vicarium se esse dicens, nihil causæ cum eo se habiturum super hac re, inscio domino papa, respondit. Sic repulsus episcopus vi extorquere voluit, quod subripere actionali persecutione non potuit. Cœpit ergo Ecclesiam infestare, homines Ecclesie opprimere, possessiones quoque illius diripere, ac quidquid in se fuit posse, totum adversus Ecclesiam in detrimentum illius experiri. Arbitratus autem suum posse minus esse sufficiens ad præmeditatos perficiendum conatus, fratrem suum ducem, et alios etiam fratres suos in odium Ecclesie incitavit, et per eos quasi potentatum totius Burgundie in ruinam et dejectionem Ecclesie appulit et impulit. Abbas vero nactus constantiam, patientia sua omnes impetus illius sprexit, fregit, cassavit, ac velut inanes et futiles annihilavit.

Coram summo Pontif. de immunitatibus Vizel. controvertitur. Decidit a causa episcopus Eduens. His temporibus universali Ecclesie præsidebat Eugenius sanctissimus, qui audita insania, qua Eduensis nitetur adulterare castitatem suæ specialis filiae, Vizeliacensis dico Ecclesie, sæpe illum admonuit, sæpe corripuit, et intentando, ni resipisceret, de gradus sui periculo præmonuit. Jam ergo Eduensis a spe propria frustratus, et diffidens de vanitate potentie suæ, Romanam adiit curiam, et falsa comminiscens, verique similia componens, querelam adversus abbatem statuit, asserens ea quæ ab Vizel. Ecclesia repetebat, per longi temporis præscriptionem hactenus ad hæc usque tempora suæ sedis Ecclesiam absque alicujus controversiæ calumnia tenuisse. Clementissimus vero papa Eugenius dignitati apostolicæ auctoritatis, salva integritate veritatis, per omnia consulendo, deferens, diem utrique parti statuit, et notatam abbati designavit, utque vel per se, vel per sufficientes responsales suos cum munimentis Ecclesie suæ ad ejus præsentiam denominato die occurreret, ad illata responsurus, per pietatis suæ scripta mandavit. Uterque igitur secum adhibito sufficienti, et ut cuique videbatur, legitimo testium comitatu, universali se præsentavit curiæ, finem quisque suæ causæ ratus tanto sub examine adepturum se fore. Interea justus tenax merito dicendus abbas Pontius accedens ad summum pontificem, conquestus est non debere se omnino subire actionem quamlibet, vel iudicium hujusce rei, cujus per Apostolicam manum et perpetua possessione tueretur, et ejusdem apostolicæ auctoritatis per plura et antiqua Rom. privilegia testamento perpetuæ libertatis hæres esset constitutus. Ad quod pius refert Apostolicus, tanto æquius ac liberius eum debere etiam iudicii examen expetere, quo suæ justitiæ magis conscius esset, sciens procul dubio causam suam eo semper robustiorem fore, quo iudicii libramine perpensa, de cætero ab omni quæstionis nodo redderetur absoluta. Qui si etiam forte, quod futurum non sperabat possibile, inconsiderato præiudicio in causa sua quoquomodo gravaretur, tum demum auctoritate privilegiorum cujuslibet præiudicii violentas determinationes refragari posse non dubitaret. Hac permotus ratione abbas acquiescit suscipere actionem, et jam causam suam utraque pars prosequitur; in qua prosecutione definitum est Eduensem nihil ex proprietario jure, nihil ex investitionis possessione, nihil ut sibi videbatur ex longi temporis præscriptione, nihil etiam ex fructuario seu legatario, sed tantummodo largitionis, permissionisve usu, de more Vizeliacensis libertatis quibuslibet etiam cujusvis provinciæ concessio episcopis, efficere in quæstione; cum e diverso Vizeliacensis abbas nec longi temporis præscriptionem, nec legatarium, sive alium quemlibet alienæ acquisitionis usum prætenderet, sed omnino ex proprietario jure, et antiqua perpetuæ posses-

sionis investitione Vizel. Ecclesiam semper obtinuisse prædictam libertatem diceret; et hanc non libertina emancipatione sibi collatam, imo sibi in natam, et secum connatam fuisse, secumque adolevisse, atque ad hæc usque tempora irrefragabiliter in ea perdurasse sufficienter peroraret. Cum autem allegationes suas testibus uterque præmuniret, dictum est ex sententia concessus, ut producti testes jurisjurandi sacramento testimonia sua firmarent. Forma vero juramenti hujusmodi fuit, ut quam sciret veritatem super causa utriusque quisque aperiret; falsitatem porro penitus reticeret. Sic per jusjurandum obligatos abbas produxit testes suos. Quorum testificationis modus talis est:

B *Testes Abbatis referunt quid de juribus agnoverint.* Gerardus prior Albornensis dixit: « Antequam monachus factus essem, interfui concilio quod tenuit papa Paschalis Guarestallæ, et vidi quod ibidem benedixit abbatem Vizeliac. Renaldum. Post monachus Vizeliaci factus sum, et idem abbas misit me Altissiodorum cum Petro Aribaldi clerico, et aliis pluribus monachis, Giberto, Achardo, Aimone, et recepi ordines quatuor usque ad subdiaconatum, et Petrus Aribaldi ibi ordinatus est, sed quem ordinem acceperit, non reminiscor. Alio tempore ab eodem episcopo Umbaldo subdiaconus ordinatus sum. Postmodum episcopus Andegavensis Romam pergens, Vizeliaco chrisma et sanctum oleum, confecit in majore ecclesia, et credo indubitanter capellanos ejusdem villæ illud sanctum chrisma et oleum recepisse; et idem Andegavensis me diaconum et alios monachos, et quosdam clericos ejusdem villæ alia vice ordinavit Vizeliaco; sed clericorum nomina non reminiscor. Et idem abbas misit me et Joannem monachum ad Ugonem Nivern. episcopum, qui nos presbyteros consecravit. Et cum essem apud Sanctum Jacobum in Esconio, obedientia Vizeliaci, vidi Guillelmum Barzelim nuntium Renaldi abbatis euntem Altissiodorum pro chrismate, et inde rediens cum aliquantulum nocte quiesceret, chrisma mihi commendavit; postmodum ipse idem a me resumens Vizeliacum detulit. Alio tempore vidi Amicum de Ulmo ab eodem abbate Renaldo ad eundem Hugonem episcopum missum pro chrismate, et redeuntem cum chrismate. Tempore ejusdem abbatis Renaldi quidam parochianus ejus Stephanus Aicaphit Hierosolymam ivit, et dum ibi moram faceret septennio, uxor illius alio viro nupsit, post modum vero memoratus Stephanus rediens uxorem repetiit; quæ cum ei negaretur, ante præsentiam abbatis Renaldi eam convenit, ibique causa cognita iudicio et auctoritate abbatis Renaldi suo viro restituta est, et assistente Petro capellano S. Petri superioris, adulter et adultera poenitentiam ab abbate susceperunt. »

Hugo prior de Moreto juratus dixit: « Albanensis episcopus Matthæus ordinavit me subdiaconem, et alios plures monachos, Vizeliaci in capella Sancti

Laurentii, tempore Alberici abbatis, papa Innocentio existente Altissiodoro, et vidi tempore ejusdem abbatis quod Rothomagensis archiepiscopus Hugo altare Sancti Ægidii in majori Ecclesia consecravit, et vidi matrimonium Arduini et Cæcilie, unde controversia erat, auctoritate et judicio Vizeliac. Abbatis Alberici, præsente et assistente Galterio Cabilouensi episcopo confirmari : et ipse pater et juvenis filius erant de parochia Eduensi, videlicet de Glana. Garnerius Subprior Vizel. duxit me Altissiodorum, et ibi ab episcopo Hugone, qui fuerat abbas S. Germani, in sacerdotem cum pluribus monachis nostri Monasterii ordinatus sum. Postea, cum essem camerarius, xiv monachos Altissiodori per Hugonem Altissiod. ordinari fecit (qui fuit Pontiniacensis abbas) ad vocationem Alberici abbatis. Stephanus Eduensis episcopus consecravit altare S. Andeoli positum in choro monachorum, et audivi Stephanum episcopum Eduensem dicentem comiti Nivernensi, quoniam vocatione abbatis Cluniacensis Petri, et monachorum Vizel. venerat ad benedicendum abbatem Pontium, et hoc fuit in camera abbatis. Et vidi sæpe Carnotensem episcopum Guifredum, et Altissiodorensem Hugonem, qui fuit abbas S. Germani, celebrantes missas in Ecclesia sancte Mariæ Magdalene in festo ejusdem, præsente Eduensi Stephano et non contradicente. »

Anselmus Vizel. monachus juratus dixit : « Vidi abbatem Pontium committere Ecclesiam S. Petri inferioris cuidam presbytero Bernardo tam in spiritualibus quam in temporalibus, et hoc in capitulo. Et idem commisit presbytero Guidoni Ecclesiam S. Petri superioris pro spiritualibus et temporalibus præsente capitulo : et idem abbas commendavit presbytero Andree ecclesiam S. Stephani similiter in capitulo ; et hæc omnia post concordiam, quæ facta est apud Molinos, contigerunt. Matthæus Albanensis episcopus me in diaconem, et tres alios monachos in capella S. Laurentii ordinavit. Hugo Altissiodorensis episcopus, qui fuerat abbas Sancti Germani, me in presbyterum et plures alios ordinavit apud Pontiniacum. Henricum Eduensem episcopum cum processione vidi recipi Vizeliaci, et plures alios. »

Hugo de Silviniaco monachus et presbyter juratus dixit : « Elias Aurelianensis episcopus me in presbyterum, et plures alios monachos, et Guidonem, qui modo capellanus est, et Renaldum Reialta me vidente in presbyteros ordinavit in Ecclesia majore Vizeliacensi, et eodem anno meæ ordinationis vidi nuntium abbatis Pontii, Durantum nomine, euntem pro chrismate et oleo ad episcopum Nivernensem Frotmundum, et cum chrismate et oleo redeuntem, et cum ex consuetudine Vizel. monasterii nullus clericorum villæ debeat ire ad synodum sine licentia abbatis, vidi tempore synodi, quod abbas Pontius Sadonem et Petrum Aumbaldi majores capellanos vocavit, et præcepit eis ne ad synodum irent, et ipsi obedierunt. Et cum presbyteri juxta festum Omnium Sanctorum licentiam eundi ad synodum peterent, abbas non concessit, et ipsi non iverunt. Vidi Arnulfum de Ferrariis ex mandato abbatis Altissiodorum pro chrismate et oleo euntem, et cum chrismate et oleo redeuntem, et hoc post concordiam ; et jam sunt sex anni : et vidi post concordiam altare S. Michaelis in majore ecclesia ab Hugone Rothomagensi episcopo benedici : et post concordiam vidi Hugonem Altissiodorensem Vizeliaco ordinationes facere ; vidi quæstiones trium matrimoniorum deponi apud abbatem Pontium, Oberti Saltarelli et Helisabeth, et Americi cerarii et filie Blaucarti sartoris, et fratris Drogonis et filie Petri mercatoris, et terminari auctoritate abbatis. Et in causa Oberti et Helisabeth fuit advocatus Ermannus, qui modo est archidiaconus et archipresbyter Avalonensis : de donatione trium Ecclesiarum idem penitus dicit, quod Ansellus monachus Vizeliacensis. »

Hugo de Scola Vizel. monachus et presbyter dixit : « Tempore Alberici abbatis prior de Moret Hugo duxit me cum pluribus aliis Altissiodorum, ibique nos ordinari fecit, me in subdiaconum, et reliquos in diversos ordines ab Hugone, qui fuit abbas Pontiniacensis. Tempore Pontii abbatis, Elias Aurelianensis episcopus ordinavit me in diaconem, et plures alios in diversos ordines, Guidonem, qui modo major capellanus est, et Renaldum Raiaza in presbyteros, et hoc in majore ecclesia. Et tempore ejusdem Pontii vidi Humbertum Lugdunensem, tunc Eduensem, vocatum ab eodem abbate Vizeliac. in ecclesia peregrinorum ordinare plures alios in presbyteros, alios in diaconos, alios in diversos Ordines : Et vidi Hugonem Rothomagensis archiepiscopum consecrare altare S. Michaelis, et hoc in majore ecclesia, et post pacem reformatam : et vidi Hugonem Altissiodorensem ordinare duos Guifredos in subdiaconos. Et de donatione trium Ecclesiarum idem prorsus dicit quod Ansellus et Hugo. Vidi Humbertum, qui nunc est Lugdunensis, et Henricum, qui nunc est Eduensis, in Burgo Vizel. et quandoque in majore ecclesia hospitari, et quandoque in Burgo suis sumptibus procurari. »

Ursus juratus dixit idem de chrismate et oleo quod Hugo de Silviniaco, et de synodo idem ; de quæstionibus et terminationibus matrimoniorum idem dicit quod Hugo, excepto quod mentionem archipresbyteri Avalonensis nullam fecit.

Benedictus cocus abbatis juratus dixit idem de causa matrimonii Arduini et Cæcilie, quod Hugo prior de Moret, et de matrimonio Oberti et Helisabeth, et de matrimonio Aimerici cerarii et filie Blanchardi sartoris, et fratris Drogonis et filie Petri mercatoris, idem dicit quod Hugo de Silviniaco monachus et presbyter.

Alegreth juratus dixit idem de causa matrimonii Oberti Salterelli et Helisabeth, et Aimerici cerarii et filie Blanchardi sartoris, quod dixerat Hugo de

Silviniaco, et Benedictus cocus; et dicit quod quædam mulier ivit Hierosolimam, et cum moram faceret, vir ejus aliam duxit, postmodum mulier reversa virum repetiit, et in præsentia ipsius Pontii cognita causa, judicio et auctoritate abbatis viro suo reddita est, sed nomina eorum non reminiscitur.

Testes episc. Eduens. adducuntur. His amotis, obtulit Eduensis testes suos, quorum primus abbas S. Margaritæ juratus dixit, se vidisse ad synodum Eduensis episcopi sacerdotes Vizeliaci pluribus vicibus, continue an assidue ignorat; Sadum, Petrum, Bernardum, et hoc, tempore Stephani, Sadum et Petrum; Humberti, Bernardum; an debito vel voluntate nescit, si simul, non reminiscitur. Verumtamen sæpe audivi monachos dicentes quod ex debito non ibant ad synodum: querelam quando non veniebant sacerdotes Vizeliaci audivi, et vindictam vel satisfactionem nullam. Sacerdotes suspensos ab Eduensi scio restitutos a domino papa, et litteras ejus vidi. In reformatione pacis audivi abbatem promittentem se fidelem amicum deinceps futurum Eduensi, et talem se exhibiturum ipsi, quales prædecessores ejus exhibuerant se prædecessoribus episcopi. Vidi quod abbas obtulit huic episcopo privilegium Eugenii, et tunc abbas Cluniac. dixit Eduensi episcopo: « Cum opus fuerit, vade Vizeliacum, et fac ut episcopus præsentem Pontio abbate ipsius monasterii. »

Joannes prior Sancti Symphoriani juratus dixit: « Ego vidi quod Humbertus episcopus Eduensis celebravit missam Vizeliaco, et sermonem fecit, et hoc quadam solemnitate, et tempore synodi vidit Sadonem et Petrum Eduis, et credit quod ad synodum venirent. » De reformatione pacis hoc dixit se audisse a quodam, quod episcopus iret Vizeliacum, et faceret ibi officium suum, et hoc post reformationem pacis.

Eberardus archipresbyter juratus dixit: « Vidi Stephanum Eduensem episcopum die Paschæ, et Mariæ Magdalenzæ celebrare missas majores, et ad minus bis. In die sanctæ Mariæ Magdalenzæ quando missas celebravit Eduensis, erat ibi Carnotensis episcopus, et fecit ipse sermonem ad populum, Eduensis vero benedictionem. Idem, Stephanus dedicavit ecclesiam Peregrinorum, existente in Vizeliaco papa Innocentio: quo tempore fuit ignoro. Idem dedicavit altare de choro monachorum, et altare de capella Sancti Stephani, et vidi quod benedixit Albericum Altissidiori, et vidi Pontium benedicti ab eodem, et vidi ordinationes monachorum et clericorum fieri ab eodem Stephano in ecclesia Peregrinorum, et hoc semel. Vidi Bellinum, Angilbertum, Sadonem et Bernardum, capellanos Ecclesiæ inferioris; Petrum Graelum, Blainum, Sadonem, Guidonem, Ecclesiæ superioris, venire ad synodum continue exceptis duobus annis, hoc præsentem, et eo quando fuit discordia inter Humbertum Eduensem episcopum et abbatem Pontium, pro ordinibus ibi

celebratis ab Aurelianensi, et hoc per xxx annos. Hoc idem de chrismate et oleo; de pace idem quod abbas, excepto eo quod verbum illud: « Vade Vizeliaco, » non dixit: Sed post modum vidi episcopum ibi celebrare ordines semel, et vidi duos clericos, Bonnamicum, et Petrum volentes ordinari, portare litteras Eduensis Altissiodorensi, et vidi duos capellanos, videlicet S. Stephani et S. Jacobi de Esconia venire ad synodum Eduensem, et hoc vel semel. Ego idem archipresbyter Eberardus vidi duos excessus clericorum puniri, videlicet Blandini subcapellani, et Mainardi de Esconio; et vidi Angelbertum capellanum Sancti Petri inferioris recipere curam animarum a Lamberto presbytero Avalonensi; et Bernardum ab Humberto Eduensi, et audivi eum dicentem, quia volebat quod abbas nesciret: Petrus et Andreas capellanus Sadonis, et Galterius de Esconio, adduxerunt mihi parochianos suos ad penitentiam recipendam de criminibus, et hoc sæpe et ex antiqua terræ consuetudine: vidi per xl annos, quod parochiani de villa Vizeliaci, singuli de singulis domibus veniunt ad ecclesiam Avalonensem, et ibi unusquisque nummum, vel ceræ nummatam Ecclesiæ prestat. Vidi Sadonem et Petrum recipere curam animarum a Stephano Eduensi episcopo. Vidi Renaldum Lugdunensem archiepiscopum facere ordines ibi, tam de monachis quam de clericis. Vidi quod abbas Vizeliacensis mittebat monachos suos ordinandos episcopo cui volebat. Vidi instrumentum Fundatoris: legi coram domino papa Innocentio, in quo continebatur quod liberum esset monasterium ab omni exactione pecuniæ, præter libram argenti quæ annuatim offerebatur ecclesiæ Beati Petri, et eo lecto dixit dominus papa episcopo: « Vade, fac quod tuum est. » Et vidi quod ecclesia Sancti Petri singulis annis pro parata a xl annis retro quinque solidos Ecclesiæ Eduensi annuatim persolvit. »

Arnulfus juratus dixit: Vidi quod Stephanus episcopus benedixit altare quoddam in ecclesia Sancti Stephani. Nescit tamen quod altare fuerit, cum ibi plura sint: idem benedixit altare de choro in ecclesia Sanctæ Mariæ. Idem benedixit ecclesiam Peregrinorum, et erat ibi papa Innocentius, sicut credit in eadem ecclesia idem fecit ordines monachorum et clericorum illius villæ, et aliorum sui episcopatus; et cum essem in sede loco archipresbyter, vidi Aganonem episcopum euntem Vizeliaco ad ordines faciendos, et vidi clericos redeuntes qui dicebant se ordinatos. Et audivi quod in sequenti die post ordines dedicavit ecclesiam de Esconio. Idem Stephanus celebravit Vizeliaco missas majores in Resurrectione Domini et Sanctæ Mariæ Magdalenzæ, et Carnotensis fecit sermonem, et Eduensis benedictionem, et hoc contigit pluribus vicibus me vidente. Vidi quod per xxx et v annos continue sacerdotes Vizeliaci veniebant ad Synodum Eduensem: aliquorum nomina sub hæc; Blandinus, Sado, Petrus Grandella, Petrus Armenbaldi, Guido. Vidi

Narigaldum episcopum recipi a monachis Vizel. A cum processione. Vidi quod Stephanus benedixit Albericum Altissiodori, sed de ecclesia non remiscitur.

Galterius archipresbyter juratus dixit quod Stephanus episcopus benedixit abbatem Pontium, benedixit altare de choro. De concordia hoc idem quod et alii, et post fecit ordinationes in ecclesia Sancti Petri, et Stephanus confirmavit ibi omnes, et vidit sacerdotes Vizel. venire ad synodum Eduensem multoties, et Guidonem et Bernardum, qui modo sunt, et v solidos recepit decem annis pro parata, et unaquæque familia nummum unum pro crucibus, et hoc semel vidit et multoties audivit, et audivit quod abbas Vizel. mittat monachos ad quem vult episcopum ordinandos.

Galterus presbyter juratus dixit, a xxx annis retro se vidisse clericos Vizel. petere chrisma ab archipresbytero Avalonensi, præter præsentem et annum discordiæ; qui fuerint nuntii ignorat, et vidit benedici ecclesiam Peregrinorum a Stephano episcopo, commorante in villa papa Innocentio, quo tempore fuerit ignorat, et erat ibi abbas, sed nescit nomen ejus. Idem consecravit altare de choro majoris ecclesiæ, quæ consecratio alteram præcesserit, nescit. Idem vidit Landricum, Petrum, Angilbertum, venire ad synodum Eduensem, et hoc per xxx annos, et vidit quod Angilbertus suscepit curam animarum ab archipresbytero Avalonensi; per xxx annos vidit Petrum Gradella, Sadonem, Blandinum, cum successoribus suis venire ad synodum. Idem vidit ecclesiam Sancti Petri inferioris paratam solvere ministris episcopi xxx annis. Idem vidit Blainum capellanum Sadonis puniri ab archipresbytero Avalonensi pro excessibus suis; et eundem Mainardum, et Galterium de Walteria: et audivit quod abbas Vizel. mittebat monachos ordinandos quo volebat.

Joannes Gentilis juratus dixit quia a xxx annis vidit clericos Ecclesiæ Sancti Petri tam superioris quam inferioris venire ad synodum, sed non continue, et vidit Angilbertum Ecclesiæ inferioris recipere curam animarum a Lamberto archipresbytero Avalonensi, et audivit Petrum et Arebaldum et Sadonem dicentem se recepisse curam animarum D a Stephano episcopo, sed non vidit: et vidit capellanos Vizeliac. recipere chrisma ab archipresbytero Avalonensi et Monte regali per triginta annos, sed non continue; et vidit Petrum Gradella petere archipresbyterum in synodo ab episcopo Stephano, et hunc præsentem concessit; et de excessu Blaivi idem dicit quod alii: et vidit denarios crueis solvi, et vidit capellanos Vizel. adducere parochianos suos, ut reciperent pœnitentiam ab archipresbytero Avalonensi; de dedicatione Ecclesiæ Peregrinorum idem dicit: de celebratione missarum ab episcopo idem quod et alii.

Bonusamicus idem per omnia quod Gentilis, præter præsentem annum et discordiæ.

Gosfridus juratus dixit quod multoties vidit Sadtotem, Petrum tempore Stephani, et Humberti, Bernardum et Guidonem tempore istius venire ad synodum; et vidit quemdam clericum Vizeliaci, petentem licentiam ab episcopo ordinandi.

Constantinus juratus dixit, quod sæpe ivit ad synodum cum clericis Vizeliaci; et quod quidam clericus Vizeliaci ordinatus est per litteras Eduensis.

Gosfridus Nivernensis episcopus coram positis sacrosanctis Evangeliiis dixit: « Vidi quod Eduensis episcopus Stephanus vocatus, et aliquando non vocatus Vizeliaco ut episcopus recipiebatur, et aliquando a monachis, aliquando suis sumptibus procurabatur, et in festo beatæ Mariæ Magdalænæ missas solemnes, aliis quibusdam episcopis astantibus, sæpe celebravit: et semel Eduensi celebrante solemnia Carnotensis sermonem fecit; et vidi quod idem Stephanus benedixit abbatem Albericum Altissiodori, et idem Stephanus consecravit ecclesiam Peregrinorum, existente papa Innocentio Vizel. Alio tempore idem Stephanus benedixit altare in choro monachorum, alio tempore idem Stephanus benedixit altare in ecclesia S. Stephani; et interfui, cum pax reformata est inter Eduensem et Vizel., mediante Cluniacensi, ubi in ultimo dictum Eduensi est: Vade Vizeliaco, et fac ministerium tuum. Sed sive hoc abbas dixerit, sive alius pro eo, non recordor. Et alio tempore Pontius abbas cum Eduensi Humberto ab Urbe veniens, cum episcopus eum præcessisset, postmodum ab eodem et clericis ejus dictus abbas cum processione susceptus est Eduæ, et inde in capitulum Eduense veniens, amicitiam et dilectionem Eduensi secundum consuetudinem suorum prædecessorum promisit. »

Humbertus Lugdunensis coram positis sacrosanctis Evangeliiis dixit: « Cum essem Eduensis episcopus, non vocatus ivi Vizeliacum, et in majori ecclesia in Pascha missarum solemnia celebravi, credens meo episcopali jure uti, et sermonem ad populum feci, et benedixi præsentem quodam alio episcopo. » De concordia idem prorsus dicit quod episcopus Nivernensis, nisi quod asseverat abbatem dixisse ei: Vade et fac Vizeliaci quod antecessores tui facere consueverunt. Postmodum vocatus Vizeliaci ordines celebravi tam monachorum quam clericorum villæ, et quorundam clericorum mei episcopatus. Et alia vice Eduæ ordines celebrans, clericos Vizeliaci cum clericis meis aliis secundum consuetudinem examinans promovi. Et quandiu episcopus fui, clerici Vizel. ad synodum meam singulis annis venerunt, vel excusationem miserunt. Archipresbyter Avalonensis quemdam Burgensem Vizeliaci ad me adduxit, qui uxorem causa sterilitatis dimiserat, cui mandavi, ut dictante justitia Burgensem ad recipiendam uxorem cogeret.

Ita testimonia sua prosecuti, in partem cedunt testes Eduensis, quorum voces, si diligenter pensantur, causam Eduensis examina potius quam

fulcire probantur. Celebratio quippe missarum, A consecratio altarium, distributio ordinum, largitio benedictionum, petitio sacri olei vel chrismatis, et alia hujusmodi vicino et comprovinciali episcopo æque ut peregrino, liberali permissione pro arbitrio Vizeliacensis libertatis conceditur. Quod igitur cum cæteris sibi commune est, jure proprio minime illi cedit. Cæterum quod ab Eduensi suspensus per apostolicam libertatem suis ordinibus restitutos testantur, causam Vizeliac. faciunt, et suam, hoc est Eduensis, penitus destruunt. Quod Vizeliaci clericos Eduensem synodum frequentasse, quod licentiam ordinandi ab Eduensi petiisse, quod curam animarum ab eodem suscepisse, quod paratam solvisse, quod parochianos suos pro poenitentia archipresbyteris duxisse referunt, si fas est dicere, et sacerdotum fraudulentiam, et Eduensis temeritatem produnt, dum hæc inscio utique Vizeliacense perpetrata fatentur, ac per hoc gravis actori redditur causa, quæ furtivis subreptionibus allegatur adnixa.

Igitur posteaquam utriusque partis testes, prout superius expressum est, testificati sunt, decrevit summus Apostolicus, ut iudicio tantæ litis controversia dirimeretur: et quoniam suprema formido argumentum est sævæ conscientiæ, sit nonnunquam ut extremis subacta periculis cogatur mens perpendere, quod in pace olim quodammodo dedignabatur prospicere. Causa itaque posita in articulo discriminis, perturbatur Eduensis suæ conscius temeritatis. Quia porro eum non latebat Romana æquitas in censura duntaxat juris justitiæ, fluctuare cœpit, dissimulare nequivit, iudicium tamen differri petiit, dicens causæ suæ adhuc se habere efficacissimos comprobatores, qui languore et ætate confecti, laborem tanti itineris non possent aggredi. Verum si infra Gallias competens et loco et die sibi præstetur actio, hos procul dubio se exhibiturum, atque post horum voces in ejus præsentia statuto ab eo tempore indubitanter se subiturum apostolicam sententiam pollicetur, nisi forte interim optata pax intercedat. Tum Vizeliacensis supervacaneam comperendinationem ratus, et de temporis indulgentia potius quam de causæ constantia Eduensem sperare considerans, jusjuris, vel juris iudicium instanter D reposcebat; prævaluit tamen apostolica clementia, et tandem iudicium distulit, diem repetendæ sententiæ statuit, vicarios adjuutores testium suorum infra Gallias episcopos designavit, videlicet episcopum Lingonensem Godefredum, necnon Petrum Trinorciensem, et Stephanum Regniacensem abbates. Quibus et per scripta mandavit, ut die et loco congruo prædictam causam inter Eduensem et Vizeliacensem suscipientes, testes quos Eduensis legitime proferret sub forma præscripti juramenti audirent, atque eorum testimonio descriptas, et sigillorum suorum munimine consignatas per eosdem sibi ad statutam iudicii diem transmitterent. Cujus tenor epistolæ superius in serie epistolarum

illius quas ad diversos ob tutelam Vizeliacensis libertatis fecit, continetur. Enimvero incomparabilis memoriæ papa Eugenius pia sollicitudine futura præcavens eventibus, utriusque partis testimonio jussit conscribi in triplici scedula, quarum unam episcopo, abbati alteram dedit, tertiam vero suis indidit scriniis, quatenus si forte vel in sua vel in sui successoris præsentia hæc eadem iterum ageretur controversia, præscriptæ testimonio ac si vivæ voces, novitates omnes refellerent, et iudicium, vel agentium alteratam successionem suppositi testes non fallerent. Sic rebus gestis, suis uterque redditur.

Eduensis autem optata dilatione potitus, proposita dissimulare, tempusque redimere nitebatur, ac de his quæ pro dilatione summo pontifici pollicitus fuerat, penitus nihil curabat. Cumque moras ægre ferret abbas, quibus impedimentum causæ suæ et non finem litis parere sentiebat, Lingonensem episcopum, qui forte quadam die Vizeliaco advenerat, convenit, deque domini papæ mandato requisivit. Qui respondit eum potius hanc requisitionem facere debere qui actionem proposuerat, cum plerumque tacendo liti renuntietur. Ipse autem, videlicet Eduensis, necdum super hoc negotio quidquam sibi sit locutus.

Interea sanctæ memoriæ S. Eugenius sanctæ sedis Apostolicus, viam universæ carnis ingreditur. Cui Anastasius S. R. Ecclesiæ vicarius subrogatur. Quo comperto, Vizeliacensis metuens ne faciem novi præsulis præveniret vetus hostis, scribit ad eum ocuis, significans quanti semper habita sit usque hodie Vizel. Ecclesia in oculis omnium apostolicorum qui eum præcesserunt. Supplicat præterea, ut exemplo Patrum suorum Romanorum pontificum Vizel. Ecclesiam uti proprium jus et alodium B. Petri ab infestantium incursionem, maxime autem ad præsens ab Eduensis temeraria præsumptione tueretur, describens qualiter causa tam ihius, quam sua in præsentia piæ memoriæ decessoris sui Eugenii ventilata per dilatam juris iudicii diem petente episcopo remansisset infecta. Ad postremum, ut ejus pietas transactam morte iudicis sententiæ diem in sua præsentia renovare, et Eduensi denunciare dignetur, exorat.

Tandem pacem inquit abbas cum episc. Eduensi. Divus ergo Apostolicus specialis ecclesiæ patroni preces admittens, renovationem causæ utriusque mandat, et quintam decimam post Pascha utriusque præscribit, nisi forte ex consensu alterutro pax interim ecclesiarum reformetur, quatenus quæ suus prædecessor infecta reliquerat, Deo agente, per eum bono fine terminarentur. Tunc nodosa cervix sese contorqueus, utpote insperatis percussa spiculis, rebus jam desperans ducem aggreditur, et jam cum fratre agit de pace sua, cum quo egerat aliquando de oppressione aliena. Quippe veritus ne, dum alienis inhiat, amittere cogatur et propria, duellioni renuntiat, de reformatione pacis cogitat. Quique b-

ctenus aliena per se usurpare contenderat, jamjam aliis mediantibus sibi consulere festinat. Ne vero fraterna esset suspecta malitia, religiosæ vitæ, et honestæ famæ viros dux ipse cum episcopo interpellat, abbatem scilicet Cisterciensem, et alios plures ejusdem ordinis. Hi ergo Vizel. abbatem Pontium adeuntes cum supplicatione preces ducis offerunt et vice episcopi pacem repræsentant, pacemque reposcunt. Nec pati repulsam merentur, quoniam apud generosos animos rigorem rectitudinis semper comitatur lenitas mansuetudinis. Cedit ergo abbas humiliter supplicanti, qui non cesserat arroganter superbienti; et, his mediantibus, per manum ducis pax inter utramque Ecclesiam reformatur, controversia omnis pacificatur, dantque invicem amicitiae oscula, atque ineunt perpetuæ pacis fœdera. Quæ pacis compositio, ut etiam inter successores custodiretur illibata, manus suæ formatam fecit, quam et sigilli sui munimine corroboravit, ut sequens probat exemplar.

« Notum sit tam præsentibus quam posteris, quod ego Henricus in Dei nomine Eduensis episcopus consilio religiosarum personarum, et quorundam fratrum Ecclesiæ nostræ, controversiam et querelam diu inter Eduensem et Vizeliacensem ventilatam tali tenore amicali compositione sopitam esse volui, ut in bona pace et concordia tam ego quam Pontius abbas prædictæ Ecclesiæ permaneamus et persistamus, salvo jure in vita mea et privilegiis utriusque ecclesiæ. Prædictam autem transactionem sive compositionem me superstitute ratam esse decerno, adeo ut post mortem meam nullum præjudicium utraque Ecclesia hinc patiatur. Testes sunt ex parte utriusque: Guillelmus abbas Fonteneti, Hugo abbas de Busseria, Petrus abbas de Monte Sancti

A Joannis, Otbertus abbas Sanctæ Margaritæ, magister Otbertus, Signinus de Liniaco, Gislebertus prior Oisiaci, Girardus Buca, Hugo de Moncellis, et multi alii. »

Hæc pro nostræ modulo parvitatatis de libertate Vizel. Ecclesiæ quanta potuimus brevitate et veritate perstrinximus, latiora forte sed non veriora majori committentes otio. Et veritate quidem filiis atque amatoribus hujus ecclesiæ fecimus, ut credimus, satis. Brevitate autem talium subsannatoribus condescendere curavimus. Solent (3) quippe utilia scribentibus succensere nonnulli, vel gestorum invidia capti vel eorum quæ proferuntur ignari. Cum autem sapientis otium nihil arbitretur otiosum, quin alienum otium suum ducat officium, e converso maximum est insipientis negotium ascribere otio quidquid prudens elaborat studium, quod sui pretio pensantes, compendio usi cursim stylum exegimus. Licet enim temporum ætate juniores nos Ecclesia protulerit, nostram tamen erga ipsam nihil devotionem minuit, si posse nostrum qualecunque illius profectibus affectu integerrimo impendamus, nec diffidimus quin præstet vires ipsa, quæ præstitit velle et gratia, dummodo degere nobis detur sine querela. Quia vero aliquanti loco mercenarii, et non natura filii, sua quærentes, et non quæ sunt adepti officii, in communi causa, vel sub obtentu communis causæ propria sectantur emolumenta, nos ab hac specie adeo mentem defæcatam gessimus, ut solo et simplici respectu communis boni pro communi bono ad commune bonum his operam dederimus. Sane spem nostram in eo solo et ad eum solum contulimus, qui nullum bonum esse decernit irremuneratum ab ævo et usque in æternum.

(3) Solent. Sic restitui: editum erat Semper,

LIBER TERTIUS.

*Pontius abbatum regni celeberrima virtus,
Vizeliacenses sorte regebat oves.
Dumque sibi morum parat instrumenta bonorum,
Dum sibi commissæ providet Ecclesiæ;
Suscitat invidiam turba turbatior omni,
Servorum in dominum seditiosa manus.
Plebs armata dotis, dux et via proditioni,
Frangere docta fores, et spoliare domos.
Ædibus ausa dehinc assultum impingere sacris,
Inque necem domini tangere sacra manu:
Quæ mala, quot clades rabies complexet iniqua,
Ni celere prudens abba tulisset opem?
Si rerum causas quæris cognoscere, lector,
Præsentis libri pagina pandet iter.
Hanc tibi noster Hugo vir stemmate Pictaviensis,*

D *Elegit gratis pendere mens, manu.
Perlege, cognosces quantum bene, quam sapienter
Quamque suo fulgens ordine currat opus.
Invida lingua tace, cui virtus est inimica,
Cui semper studium velle nocere bonis.
Jussu Pontii abbatis id opus auctor est aggressus.
Græci cujusdam famosissimum fertur proverbium,
quod in tripoda Apollinis dicitur inventum: Scito
te ipsum, et vide te ipsum. Nihil in humana natura
utroque clarius, nihil pretiosius, nihil denique excellentius.
Per hæc quippe singulari prærogativa passibilibus cunctis homo præfertur, et connexa
unitate impassibilibus quoque conjungitur. Est autem
scire seipsum, propriæ dignitatis conditionem nosse atque intelligere; videre quoque seipsum est*

ipsam dignitatem conditionis sinceritate fidei, et pietatis cultu excolere. Quia igitur primæ parti specierum prædictarum, hoc est scientiæ, supponitur quod intendimus, de dignitate Vizeliacensis quo potuimus compendio partim in superiore libro egimus : in quo, dum res commendare et non verba factitare studuimus, quasi placidi æquoris terga sulcantes enavigavimus, scientes pium lectorem ex superficie verborum pondus negotii conjecturum. Verum, quoniam prædictæ libertatis sive dignitatis vestes, scilicet Ecclesiæ possessiones, quidam ore canino lacerare, vel pede belluino discerpere, audacia fisci, non virtute freti, conati sunt ; placuit serenissimo atque strenuissimo Patri nostro venerabili Pontio abbati per hæc scripta mandare longe post futuris, qualiter et quomodo per divinam providentiam et conatus æmuli evanuerint, et Ecclesia suis ipsis casibus enituerit. Nec vero istis quasi proprium exercentes ingenium otiosi incumbimus, quibus voti esset propriæ potius quam alienæ eruditioni vacare. Sed movemur utique tum coævorum probitate, tum succedentium utilitate, tum Ecclesiæ matris dignitate. Movemur necne irrepugnabili jam dicti Patris imperio, qui pro hac eadem libertate et dignitate ad sanguinem usque decertavit, licet votum sceleris percussor non obtinuerit, nihil tamen in eo deficit quin fere totum se immunitati Ecclesiæ impenderet, et suam pro illius salute negligeret. Cujus videlicet Ecclesiæ sponsæ suæ casto flagrans amore, cum jura illius per aliquot annos et officiosissime disponderet, et strenuissime administraret, invidente fortuna, nævo eam pravæ commistionis constuprari persensit. Tum ille zelatus, et stans ex adverso pro domo Israel, sese obicem adulterinis obtutibus præbuit, et per plura vitæ suæ pericula clariorem et perspicabiliorem libertatis sponsæ suæ puritatem effecit, sicuti nostram infirmitatem Deo juvante, et nostram parvitatem ipsius Patris auctoritate corroborante, in sequenti more nostro sectantes compendium, propagare curabimus, quatenus et præsentēs habeant quo fruantur, et futuri quid æmulentur. Quia etenim piorum est communi potius quam privatæ utilitati intendere; satagemus et nos profectui futurorum providere, et charitatis vestem ad talem usque protendere. Opus ergo pium pius lector pie legat; surro autem et detractor procul absistat. Cui autem nostra displicent, aut adulterinus, si tamen filii nomine dignus fuerit, aut vernaculus, nedum dicamus; Ecclesiæ inimicus reputabitur. Si enim placuit antiquis vel aniles fabulas, vel monstruosa portenta ob solam elegantis ingenii ostentationem tradere memoriæ, et hæc etiam nostris temporibus non infructuose aliquando leguntur; multo acceptabilius, multoque fructuosius fore futuris credimus, nosse tum gestorum veritatem, tum ipsius fructus honestatem : neque propterea talia fatemur quasi fraternæ charitatis examen dedignantēs, quin demantur ea quæ forte per excessum effluerunt, et

A suppleantur itidem ea, quæ vel nostram præteriere notitiam, vel styli non admisit compendium. Utrobique sane simplicem interpellamus affectum, quo et nostram non erubimus penuriam, et tanti oneris non negleximus laborem.

De immunitate ac nobilitate Vizeliacensis Eccles. Origo libertatis Vizel. Cum Vizeliacensis Ecclesia ex dono fundatoris et ex dignitate Romanæ auctoritatis prærogativa libertatis polleret, et oraculo beatæ dilectricis atque famulatricis Dei Mariæ Magdalenæ, quæ ibidem condita toto orbe prædicatur et adoratur fortissima emereret, multis ex partibus ad eam plures convolaverunt, et tam sui copia quam rerum affluentia illud oppidum illustre conspicuumque reddiderunt. Prædia quoque ut erant amplissima et sibi contigua, locum ipsum suo situ delectabilem, opulentissimum adeo effecerunt, ut spectabilis ad usque fines terræ claret, et gloriosus in universo orbe emereret. Hujus loci corpus tanta et tam speciali charitate proprietarii juris capiti suo Ecclesiæ unitum et compactum jungebatur, quod in qualibet parte sui cujusquam participium domini vel societatis admittere tanquam profanum atque insolentiæ incentivum abhorreret, et se ipso per apostolicam gratiam in allodio testatoris constans, nemini contractu alicujus servitutis, nisi tantum apostolico pontifici, cervicem flecteret. Ad cuius integræ libertatis notitiam si quis oculos castos ingenuæ simplicitatis intendat, perlecto fundatoris testamento relegat, et primordialis, atque antiquæ auctoritatis Romanorum pontificum privilegia, venerandi scilicet Nicolai et utriusque Joannis, Benedicti quoque, necne alterius Benedicti, Leonis etiam et Sergii, et Stephani, et Marini, sed et divæ recordationis Urbani, qui de Cluniaci monasterio ad apostolatus administrationem assumptus, prædecessorum privilegia seu decreta pro libertate jam dicti cœnobii Vizeliacensis, non solum intemerata et rata atque inconcussa esse voluit, imo etiam et suæ auctoritatis munimine corroboravit. Illis denique omnibus diligenter perspectis, nulla certe contraria, vel repugnantia offendet, nec fictitia et subreptitia esse omnino comprobabit; cum pro certo impium et sacrilegum sit sentire apostolicos viros contraria sibi decernere, et quod ex opposito allegari potest, sibimetipsis repugnare. Felicis etenim memoriæ Gerardus comes, cum pia conjuge Bertha, ob timorem Dei, et sui suorumque salutem, monasterium supra Choram fluvium, in proprio et liberrimo allodio suo construxit, et congregationem famularum Dei ibidem constituit, quod etiam monasterium cum omnibus rebus ibi collatis beatissimis apostolorum principibus, et illorum in Romana sede per sæcula successoribus dato testamentario libello perpetuæ possessionis regendum defensandumque contradidit, dimota et penitus exclusa omni beneficiaria potestate cuiquam dandi, aut mutandi licentia. Sed cum propter crebras irruptiones Saracenorum præfatum monasterium

pene fuisset subversum, ne piis studiis hostilis praevaleret invidia, reaedificatum est illud ab eodem comite in adjacenti monte sive castello Vizeliacensi, ac feminino sexu commutato, servorum Dei primus effectus est abbas Eudo.

Summa privilegiorum apostolicorum. Tantæ igitur devotionis pietatem ejusdem comitis Romana sedes gratanter et benigne suscipiens, placuit ipsum cœnobiū proprio juri et allodio B. Petri ascribere, et gratia vel dono apostolicæ auctoritatis auctum munire. Siquidem hujusmodi privilegia suæ apostolicæ auctoritatis decreto Romani pontifices indulgentes concesserunt et confirmaverunt, atque statuerunt, ut nulli imperatorum, nulli regum, nulli antistitem, nulli quacunquæ prædito dignitate de his quæ eidem monasterio ab eodem comite vel a quibuslibet de proprio fuissent jure collata, sub specie cujuslibet causæ sive occasionis minuere, vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis pro suæ avaritiæ excusatione liceat quocunque modo concedere, sed ab eis qui in eodem loco religiosa conversatione degerent, illibata et sine inquietudine possiderentur; ea conditione ut nullus Romanorum pontificum unquam vel usquam quiddam de eisdem rebus cuiquam beneficiare, commutare, aut sub censu concedere, vel retinere per futura tempora pateretur, sed censum tantummodo unius libræ argenti in testamento traditionis-singulis annis ab eodem monasterio Romana sedes accipiens, piæ paternitatis suffragium sollicitudine pastorali vigilanter contra omnes infestantes eidem impendere studeat. Statuit quoque sedes apostolica, ut sine cujuslibet subreptionis astutia communi consensu fratrum, vel sanioris partis ejusdem cœnobii consilio, electo abbate, et a Romano præsule approbato, de ordinatione ipsius, aut monachorum, vel clericorum, necne presbyterorum, seu de largitione chrismatis, aut consecratione basilicæ, aut de quacunquæ communitate spiritualis vel temporalis obsequii nullus pontificum, nullus regum, nullus vel Ecclesiasticæ vel sæcularis personæ fidelium, per se suppositamve personam accipere, aut juris aliquid sibi vindicare auderet.

Taliter apostolicis privilegiis compositis, Francorum quoque regum majestas eidem cœnobio clementer prospexit, et precibus illustris Gerardi comitis favens tale edictum eidem fieri constituit, per quod quidquid apostolicæ sedis decretum sanciendo deliberasset, absque alicujus contradictionis scrupulo perpetuis temporibus inconvulsum manere statuit; præcipiens ut nulla sæcularis persona, vel ex missis regiis in præfato cœnobio, aut prætitulato castello, seu villis ad locum ipsum pertinentibus potestative mansiones acciperet, aut paratas seu freda, vel cespitaticum, seu pontaticum, aut inferendas ab eo exigeret. Quisquis vero hoc immunitatis decretum temerare præsumeret, sexcentorum solidorum mulctam coactus exsolveret, medie-

atatem scilicet fisco regio, et medietatem Ecclesiæ cui litem intulisset. Quod suæ auctoritatis præceptum ut pleniorē firmitatis vigorem obtineret, manu sua illud firmaverunt, et sigilli sui impressione signaverunt.

Invidere plures libertati Vizel. Guillelmus Nivern. Comes usurpare tentat jura Vizel. Monasterii. Sub tantæ igitur libertatis et immunitatis integritate novella plantatio novo cespite pullulavit, et ramorum suorum viridi fertilitate plurimas provincias illexit. Sed, quoniam inter cætera vitia quæ in prævaricatione primi parentis humana contraxit natura, invidiæ livor atrocius humanum genus infecit, multi hac peste corrupti tam Ecclesiasticarum quam sæcularium circumadjacentium potestatum, stola libertatis spoliare, et gloria suæ nobilitatis privare jam dictum monasterium conantes, de corde in corde locuti cogitaverunt ad invicem nequitiam, et pertranseuntes in affectum cordis, ignominiam reportaverunt suæ confusionis. Licet etenim diversis temporibus vel pariter vel vicissim sibi succedentes, sacri cœnobii pacem vexare, inquietare, perturbare molirentur, et maximos magnæque auctoritatis ejusdem cœnobii Patres multifarie multisque modis afficere non vererentur, omne tamen virus nequitiae suæ malignitatis, totumque posse suæ pravitatis generatio nequam et viperina in præstantissimum atque prudentissimum nostri temporis abbatem Pontium evomuerunt, et evomentes contabuerunt et defecerunt, eviscerati sunt et annihilati sunt. Pia quippe Vizeliacensium abbatum sollicitudo, ob crebras impiorum hominum infestatione comitibus Nivernensis civitatis liberalissima indulgentia frequenter spontaneum impendebat obsequium, quo devotius contra omnes adversantes præsidium ferrent Ecclesiæ, quæ nullo jure sibi obnoxia, sedulo gratuita sibi largiretur beneficia. Verum degener animus beneficiis semper abutitur, atque gratuitis obsequiis insolentior nonnunquam efficitur, nec obsequium gratiæ ascribitur, quod ingrato decernitur. Unde factum est ut Guillelmus, qui postmodum Carthusiæ effectus est monachus, dum Nivernensis civitatis consulatum gereret, salariis atque aliis Ecclesiæ beneficiis insolenter abusus, nonnullas ab ea consuetudines non solum pacis, sed etiam libertatis inimicos, per vim tyrannidis exigere nitebatur. Cujus aspernatus insolentiam venerandus abbas Pontius, rationabiliter denegavit quod injuste petebatur, et prudenter conservavit quod potestative exigebatur. Dolens itaque Nivernensis sic se repulsum, in tantam exarsit iracundiam, ut stratas regias a Vizeliaco diverteret, et publicum comitatum a vico prohiberet. Tunc Vizeliacensis cum beneficio nec prece gravi comitem a proposito flectere potuisset, sanctæ matri apostolicæ sedi Romanæ Ecclesiæ insinuavit oppressionem monasterii sui, et qua tyrannide jus vel allodium beati Petri comes insectaretur, exposuit. Summus autem pontifex eidem comiti reiterato scribens ut ab insectatione specialis filix

sue Vizeliacensis Ecclesie desisteret, monuit; ut etiam ejus paci et libertati favendo pro B. Petri reverentia provideret, injunxit, ne si apostolica jura usurpare presumat, universalis Ecclesie inimicus et temerator existat. Quod si quid juris in eodem monasterio sibi competere crederet, ab apostolica gratia non diffideret, dummodo quietem Ecclesie non vexaret; alioquin si secus contenderet, onus apostolici baculi se laturum non ignoraret. Vizeliacensem quoque idem presul auctoritate apostolica commouit, ne de jure monasterii in aliquo alicui cederet, neve Patrum terminos transgredi presumeret, imo de Dei et B. Petri auxilio confideret, et viriliter pro Ecclesia decertaret, ne si Ecclesie integritatem commaculati permitteret, ipsius integritatis proditor existeret.

Arbitri controversie inter abbatem Vizel. et comitem Nivern. Quid preterderet Nivern. exponit: cui Vizeliacensis respondet, eumque confutat. Diu ergo inter Vizeliacensem et Nivernensem protracta controversia, tandem ad hoc ventum est quod abbas et comes communi assensu in laude et concordia, seu diffinitione Bernardi abbatis de Claravalle, et Hugonis de Tilio, atque illorum quos ipsi ad hanc vellet vocari concordiam se exposuerunt; ut quod prefate persone super hac re concorditer diffinirent, irrefragabiliter observarent. Festo igitur die solemnibus Pasche, cum universa fere Gallia solito crebrius Vizeliaco convenisset ob frequentiam orationis, simulque ob reverentiam piissimi et religiosissimi regis Ludovici Junioris, qui suis ibidem in humeris crucis Dominicæ vexillum Hierosolymam peregrinaturus suscepit, convenit pariter et comes cum jam dictis personis: qui venientes apud Bassiacum Ecclesie grangiam, die statuto, quarta scilicet feria infra octavas Pasche, taliter comes calumniam suam exorsus est: « Ecclesia Vizeliacensis, inquit, in advocacione mea est: volo ut quoties abbati mandavero, mihi et hominibus meis secundum judicium curie mee justitiam faciat, negare non debet. Et si aliquis adversus eum dicere voluerit quod ei justitiam negaverit, dictante meo judicio se defendere debet. » Ad hæc abbas respondit, quod nullatenus hoc facere deberet; quia abbatiam Vizeliac. a prefato comite non haberet. Cumque esset ipse monachus et sacerdos et abbas, laicali judicio se subdi volebat, nec per tales personas aut in se aut in monachos suos sententiam suscipere non debebat. Iterum comes querebat quod homines Vizeliaci ad Ecclesiam pertinentes, de justitia sua esse volebat, et quoties sibi placeret abbati mandaret, ut pro susceptione coacti judicii ad curiam suam eos duceret, et si forte inter homines ipsos et abbatem aliqua querela emergeret, dicebat idem comes non nisi per manum suam, tantum in curia abbatis, debere eos inire concordiam. Respondet abbas, quod Ecclesia Vizeliac. non esset ab ipso, nec a parentibus suis fundata, nec homines de feodo suo erant, nec abbas aut Ec-

clesia eos ab ipso habebat; et ideo indignum erat, ut illius subderentur judicio, de cujus non erat beneficio. De concordia vero Burgensium nihil ipse auditu dicebat injustius esse, et veritati omnique justitie contrarium, cum pax sit omnibus communis, et beati pedes evangelizantium pacem protestentur a divinis Scripturis et a sanctis Patribus, neque ista vel hujusmodi consuetudo fuerit in Ecclesia a priscis temporibus. Rursus comes dixit, quod homines sui de Clemiciaco, cum ad nundinas vel ad forum Vizeliaci veniebant, in plateis suis mercimonia deponebant, et a consuetudine aliorum hominum immunes se esse dicebant, et ideo querebatur quod telonearii abbatis ipsas consuetudines ab eis violenter exigenter. Abbas ad hæc respondit, quod plateas in proprios usus ab antiquo habebat, et nemo aliquid juris exceptum habebat, et cum omnes homines ad nundinas sive ad forum Vizeliaci adventantes secundum diversitates mercium teloneum gratanter exsolverent, volebat ut similiter et ipsi consuetudines redderent, qui non dicebant qua justitia retinere deberent. Tunc Hugo de Tilio testatus est comitem nullum jus in hac querela habere, quia tempore domni Renaldi abbatis Vizeliaci, postmodum Lugdunensis archiepiscopi, super hac re ab ipso comite querela mota est, quam ipse comes accepta ab eodem abbate pecunia per manum suam, Hugonis scilicet de Tilio, penitus dimisit, et de cætero nunquam se queriturum eam fideliter promisit. Iterum comes quæsitum stratam, quæ tendit de Esconio usque Blanniacum, et illam de Prisseio, et alias a crucibus et a terminis usque Vizeliacum constitutis. Cui respondens abbas dixit, quod stratam de Varginiaco, quam comes querebat de Esconio usque Blanniacum, illa fuit Erveo de Donziaco, et Savarico de Varginiaco dominis castri Censorii, qui ipsam stratam, et totam terram de Varginiaco cum omnibus appenditiis suis, scilicet aquis currentibus cæterisque quæ jure hæreditario in allodio possidebant, ipsi eam dederunt, et vendiderunt beate memorie Artaldo abbati, et Ecclesie Vizel. ac super altare BB. apost. Petri et Pauli multis astantibus Deo et B. Mariæ Magdalene, atque ipsis apostolis, cum omnibus appenditiis suis obtulerunt; quam terram Ecclesia Vizeli. per 40 et eo amplius annos jure hæreditario hactenus in pace totam ex integro absque omni calumnia possedit. Latrones vero in publica via captos ibidem suspendit, et de cæteris malefactoribus justitiam fecit, et si quid ibi inventum fuit, sine violentia quiete habuit. Terra porro de Prisseio fuit allodium ducis Burgundie, quam quidam milites ab ipso tenebant, qui eam B. M. Magdalene dederunt, ac vendiderunt. Ab illo itaque tempore usque nunc et Ecclesia et abbas Vizel. in pace sine aliqua interruptione totam ipsam terram, et viam publicam intus villam et extra, cum viis publicis et semitis tenuit et possedit. De qua re et aliis supradictis abbas plurimos testes habuit et nominavit; Martini

scilicet et fratres ejus de Prisseio, et multos alios in villa viventes, qui dixerunt se in strata sex latrones falsam monetam deferentes comprehendisse, et Vizeliacum pro justitia facienda præposito reddidisse. Insuper bovem unum in via publica sine domino inventum Renaldo monacho de Prisseio, qui eo tempore ibidem morabatur, sicut jus Ecclesiæ reddidisse. Quæ omnia sine dilatione prædicti viri parati fuerunt probare. De aliis vero stratis, scilicet de Fontaneto, et de Craia, et de Monte Tirohet, et de cæteris Vizeliacum usque tendentibus, abbas respondit, quod antecessores sui justitiam earum sine querela diu multumque tenuerant, qui et ipsæ strata per viam Ecclesiæ traeseunt, de quibus omnibus multos testes habuit, Guinimerum olim decanum, Girardum decanum, Hugonem præpositum, Renaldum Dautran, Renaldum de Sancto Christophoro, Guillelmum de Ponto, et fratrem ejus Jonam, Arnulfum de Ferrariis, Robertum de Monterohillone, Guidonem Forestarium, Durannum de villa Lohet, Durannum de Chasteneto, Constantium præpositum de Fontaneto, Stephanum præpositum de Blanniac, Aimonem Nummularium, Bonumamicum de castro Censorio, Gofridum Bertinum, Blanchardum de Sarcitorio, Stephanum Beurandum, Odonem pulchræ similitudinis, et multos alios. Quæ omnia a summo pontifice in perpetuum tenenda confirmata sunt, et ne ab aliquo super his Ecclesia vel abbas molestentur sub anathemate interdictum. Hæ fuerunt querelæ comitis, et hæ repulsiones earum, abbate refellente.

Abbatis objectiones, et comitis responsa. Post hæc conquestus est abbas de prædicto comite, quia per viam publicam ab Altissiodoro usque Vizeliacum institores et mercatores omnes avertebat, et Vizeliacum ire non permittebat. Comes respondit, quia olim sic fecerat, nec ab aliquo abbate interpellatus de hac re fuerat. Econtra abbas dixit, quia strata quæ Vizeliaco tendebat æque erat regalibus, publica, antiqua via sicut Nivernensis ac securior, et injustum erat ut itinerantes revocaret a via quæ sibi facilior et melior videbatur, cum plures orationis causa magis quam negotiationis ibi convenirent. Iterum abbas conquestus est de teloneariis comitis, qui assidue homines suos per Altissiodorum transeuntes deprædabantur, dicentes quod abbas in tribus festivitibus, scilicet Paschæ, et Pentecostes, et B. M. Magdalensæ, eos cum omnibus sociis suis procurare deberet, et unicuique ceram pondo unius libræ pro pedagio vini Altissiodorensis, quod emere solebat, dare. Respondit comes quod prædicti pueri sui hanc consuetudinem ab abbate Renaldo constitutam in Ecclesia habebant. Abbas ad hæc dixit se nescire hanc consuetudinem, si verum erat, tamen consilio capituli factum non fuerat, ac per hoc nec ratum nec stabile esse potest, vel debet.

Filii comitis una cum rege Jerosolymam proficiscuntur. Comes ipse habitum monasticum Carthu-

sia induit, post a cane devoratur. Igitur postquam signum Dominicæ crucis rex piissimus Ludovicus Junior Hierosolymam profecturus suscepit, plures facti hujus fama et exemplo incitati, transmarinam peregrinationem arripuerunt: inter quos etiam duo filii Nivernensis comitis, videlicet Guillelmus et Renaldus, comitatui regio sese conjungentes, eadem profectionem susceperunt. Ipse quoque pater eorum desiderio alterius priorem vitam commutans, habitum religionis et vitæ finem apud Carthusiam accepit. Sed quia venerabilis dilectricis atque famulatricis Dei M. Magdalensæ sepulcrum gloriosum et religione sanctissimum injuste vexando afflixerat, pœnam criminis ipse a cane devoratus excepit, et injustitiæ vindictam suis reliquit hæredibus. Nam Renaldus captivitate miseriam turpiter sortitus, servituti barbaræ gentis infelicitate addictus est, ut pater, qui Vizel. Ecclesiæ libertatem depravare tentaverat, servitutis experiretur opprobrium in filio. At vero Guillelmus paterni consulatus hæres et sceleris, cum ab Hierosolymis revertens naufragium pateretur, de salute propria periclitabatur. Rebus autem expositis, cum jam in articulo mortis omnibus constitutis a circumstantibus moneretur, ut quæ pater illius contra jus fasque in Vizel. monasterio usurpando sibi vindicabat, pro communi salute sui et suorum remitteret, vix tandem urgente periculo cessit, et jurejurando sub testificatione devovit, nullas deinceps procuraciones... Paschæ et transitus B. Mariæ Magdalensæ solemnitatibus se repetiturum in monasterio. Nec mora, mira Dei virtute, ipsa ejus dilectrice B. Maria Magdalena suffragante, mirabiliter ab angustiis præruptæ rupis quo navis inciderat, repente eripitur, et turbido æquore transmeato, quieto littori redditur.

Ereptus comes Nivern. e naufragio, votum solvit Vizel. capitulo. Interea præclarus abbas Pontius terram ac familiam prædicti Nivernensis procurabat, atque ab incursantibus undique defensabat; tum quia monasterio suo catenus prospici sperabat; tum quia idem Guillelmus cognationis affinitate sibi conjunctus exstabat. Quem revertentem ab Hierosolymis naufragum excepit, et occurrens ei honorifice a penuria, qua graviter premebatur, sufficienter relevavit. Incolumem denique familiam cum totius immunitate possessionis suæ illi consignavit; nec multo post etiam inimicos illius cum satisfactione in gratiam redexit. Invitatum deinde Vizeliaco coram fratribus vocavit, et ut quod fecerat votum persolveret Deo, monuit. Paruit ille in facie, quamvis dolos versaret in mente. Capitulum ergo ingressus fratrum, naufragium suum illis exposuit, quod B. M. Magdalensæ interventu liberatus sit, confitendo absolvit, votum quod ob gratiarum actionem fecerat, expedit, et a patre usurpata salaria, vel cibaria, concedente uxore sua, et filio suo Guillelmo, præsentibus innumeris, remisit, concessit, confirmavit. Cumque multa sibi

bella increvissent, assistebat ei in omnibus, et auxiliabatur abbas Pontius, sperans mitigare se posse feroces animos, et proclives atque præcipites ad usurpandum jus alienum; et cum totis animis flagraret ad impetendam Ecclesiam, reprimebatur tamen nimis cognati beneficiis, quibus obsequentem verebatur impetere aliquibus præjudiciis. Unde cui pro natura vitium inerat, toto spiritu suo meditabatur, quoquomodo invenire posset occasionem calumniandi Ecclesiam vel abbatem. Viri autem iniquitatis, quorum cor clibanus erat impietatis, dolentes se amisisse maximos quæstus suæ libidinis, quibus fruebantur in comessationibus quæ Comiti frequenter Vizeliaco exhibebantur, pronum ad omne malum circumveniunt animum principis, et ut detrimentum, quod sua sponte admiserat, renovatione sive commercio alterius litis recompensaret, suggerunt.

Hugo de S. Petro auctor persecutionis in monachos Vizel. actæ. Erat autem Vizeliaco quidam qui dicebatur Hugo de S. Petro advena, genere et moribus ignobilis, quem natura inopem protulerat, sed manus arte docta mechanica locupletem effecerat. Is, ut erat acer ingenio, et in omni versatus nequitia, comitem modo muneribus illiciebat, modo fraudulentis spebus animabat, quatenus extorqueret ab Ecclesia jus justitiæ, seu iudicii dirimendi vel examinandi causas hominum Vizeliacensium. Scrabat enim nefandissimus homo toti se principi vico, si per gratiam tyranni iuris iudicii sibi daretur optio: quare nonnullos pravitate sui similes clandestinis conciliabulis huic malignitatis proposito sibi associabat, ut sub specie libertatis proditionem meditarentur, et obtentu pietatis dolos machinarentur: affluentia siquidem rerum semper apud degeneres animos insolentiam parit. Dumque plus quis censu potest, quam alter natura, regiis etiam naturalibus sese præfert, et oblitus sui mane erigitur, dum occulta conditione superbus incedens privatis gloriatur. Monachus ergo quidam de monasterio Vizel. dum possessiones circuiret Ecclesiæ, contigit eum in quodam nemore, quod erat juris Ecclesiæ, devenire, et cum invenisset, quemdam vetitum nemus præcedentem, securim pro vade voluit ab eo auferre; sed conversus ille monachum graviter cecidit, et circumventum ab equo cui insidebat, dejecit. Tunc monachus accepta injuria dehonestatus ad propria rediit, et illatam sibi contumeliam clientibus monasterii aperuit. At illi tantam indignitatem non ferentes, nocte veniunt ad domum hominis, et effossis oculis illius, noctem ei intulerunt perpetuæ cæcitatibus. Quod factum cum resciret comes, dissimulato gaudio quasi noctæ opportunitatis calumniandi, proditionem minatur hujusce rei factoribus; diuque conceptam in corde nequitiam pedetentim parturiens, renovare disposuit quam pater sopitam reliquerat litem.

Deprædatur comes bona Vizel. monasterii. Su-

perveniente itaque beatissimæ dilectricis Dei Mariæ Magdalensæ festo solemnem, cum in hospitio monasterii ex more consedisset, servos suos jussit stare præ foribus, quatenus si forte visitaturus illum abbas advenisset, ab ingressu eum prohiberent. Qui factis jussa complentes advenienti abbati obices januas clausurunt, comitem esse in conclavi deintus responderunt. Repulsus abbas sustinuit et hanc cum patientia contumeliam, et suspectus ingrati hominis nequitiam, utrobique liberum gerebat animum. Existente autem comite apud Cloniacum, ingressus est ad eum abbas, causamque ostentatæ indignationis requisivit ab eo, quo prætentente orbatu hominis calumniam: non esse juris illius hominem abbas respondit. At ille filioium suum hominem esse dixit, hoc est ab utero matris denominatum. Arridens abbas quasi ludo, utrum jus justitiæ ab eo dignaretur accipere requisivit, quo negante, utrum etiam per manum amicorum et domesticorum suorum, et illius in concordiam rediret, identidem rursus requisivit. Idipsum ea renuente, interrogavit iterum abbas, utrumne necessario sibi incumberet, ut se suaque ab eo observaret. Respondente illo sic sibi opus esse, diffidatus abbas ab eo recessit. Misitque comes satellites suos in quamdam possessionem monasterii, et deprædatus est eam abductis animalibus et spoliis multis. Obsecrante proinde abbate, ut ablata sibi concederentur; tunc tandem hactenus absconsus virus comes effudit, et ut abbas in curia ejus de quibuslibet ab eo vocatus juris justitiam exsequeretur, expetiit. Abbas respondit contrarium adversumque omnino esse tam divinis legibus quam Ecclesiæ moribus, necne etiam apostolicis decretalibus quod expostulatur. Et turpe atque indecorum, inquit, mihi est, ut libertas monasterii quæ per multa tempora sub diversis Patribus florens, hactenus etiam impræsentiarum viget, per eam quæ a te mihi est cognationem servituti addicta depereat. Nec tantum affinitati, sed et naturæ inimicatur quod intendis, dum divina jura homo tibi subdere moliris, quæ me cognato et parente tui illibataque conservare et augere debuisses. Quam vero inhumanum sit beneficiis talem vicissitudinem rependere, coram est inspicere, dum tibi deferenti honorem et munificentiam, sempiternum mihi præstare contendis opprobrium. Verumtamen cum de cætero gratum tibi spondeam obsequium, sed in hac expostulatione scias me nullatenus tibi cessurum.

Conciliare sibi animum comitis omnem impendit industriam, sed frustra. Quo audito tyrannus accensus est nimis, et multa interminando, graviora inferendo, excidio ecclesiæ totus incubuit: adversus quem Romanum per internuntios interpellat abbas suffragium. Interim mediantibus amicis pro pace comiti supplicat; comitis malignitatem acceperit perorat, concordiam salvo jure privilegiorum et dignitate Ecclesiæ repræsentat; proinde

multorum magnorumque optimatum, pluribus in locis colloquia multa, variæque versantur sententiæ. Attamen amicitiae nusquam procedit pax, quoniam discurrit ubique discordiæ fax. Ut ergo cognovit tyrannus quod legatos suos Romam abbas misisset, protinus missa expeditione per prædia et possessiones monasterii Vizeliacensis, ubicunque in Nivernensi seu Altiiodorensi pago aliquid Ecclesia juris habebat, totum invasit, diripuit, abduxit, spoliavit. Præpositos quoque, et singularum rerum monasterii procuratores, per sacramenta pollicitæ fidei coegit, quatenus in nullo negotio monachis parerent, nec de aliqua ratione abbati vel suis responderent. Satagebat quidem callida versutia prævenire abbatis legatos, si forte aliquod cessionis verbum vel ab invito utcunque posset extorquere. At ille prudenter usus rebus in periculo constitutis consuluit, de competenti satisfactionem comiti repromisit, amissa recepit, eidem B. Jacobi oraculum adeunti dona et exenia multa largitus est. Sed quæ beneficiorum copia cupiditatis voracitatem oplere queat? nempe animus corruptus nihil aliud novit quam vel recta pervertere, vel de rectis prava conjectare.

Reversus denique comes ab Hispaniis, diem ex mandato abbati statuit, ut in ejus præsentia de quibus foret interpellatus iudicium curiæ principalis susciperet. Enim vero cui baculus Petri commissus fuerat, Petri constantiæ et magnanimitatis omnino expers esse non poterat. Igitur eo dissimulante mandata tyranni statim edicto proposito denunciavit comes, ne quis mercaudi, vel viandi seu religionis contentu Vizel. ingrederetur, neve ab Vizel. quispiam ad publicas nundinas, sive ad publicum comæatum prodiret. Quisquis porro constitutum temerare præsumeret edictum, prædæ omni occurrenti pateret. Taliter vicani obsessis, cœpere aliqui intrinsecus furtivo murmure susurrare, dicentes auctorem simul et causam malorum omnium esse abbatem, qui et novis et injustis legibus eos premeret, et tyranni furorem, cujus infra terminos clauderentur, adversum se in interitum eorum concitaret. Felices demum se ac beatos fore prædicabant, si rejecto Ecclesiæ jugo sese manciparent comitis arbitrio. Tunc quippe et extremos hostes non formidarent, et internos exactores velut exiguas muscas a se abigerent; sed, et si opus esset, cum abbate iudicio æquipollenter contenderent, cum plures fortiori immitentes paucorum et imbellium dominatione sese eriperent. Nec latuit comitem talia eos invicem mussitare, Hugone profano impia consilia sibi perferente. Cujus amplexatus dolum quo instruebatur, quoniam si Vizeliaco veniret, et verbum de abbatis desertione quasi tentando usus temperanter ad vicanos haberet, non dubium quin potior et copiosior pars eorum sibi favens protinus manuum deditio ei daret; recompensato fœdere, quo protectionem et auxilium suum eis ubique præstaret, venit Vizeliaco: cumque in hospitio monasterii ex improviso

A descenderet, clam ad se vicanos convocat, desertionem illis suadet, secum eos agere contra abbatem orat, dicens quod se irato nusquam subsistere haberent, se pacifico nec etiam dominum suum formidarent.

B *Suadet comes Burgensibus Vizel. ut a dominatione abbatis se subtrahant.* « Videtis, ait, quoniam cum sim legitimus advocatus et tutor Ecclesiæ hujus, solus abbas impedire communem vestri salutem contendit, dum præripiendo quod juris est alieni, jus justitiæ quidem a me repetit, quod ipse calumniatibus me iudice vel avvocato exsequi dedignaretur. Et quis tantam ferat arrogantiam, imo iniquitatem, quod sua quis repetens, aliena indiscusse detineat? quam vero causam habere possum in faciem diripientium bona vestra, jure ipsorum tyrannice retento? Denique pluris est, inquit, aliquid posse, quam petere jugiter. Quid autem et quantum, vel quam late nostrum valeat posse, nihil experto evidentius argumento. At monachorum preces et si quando repulsam non merentur, inefficacia sapius diminuuntur. Quorsum igitur vestra tendant vota, vestra interest. Nam nobis faventes, et posse nostro communicantes, jam cassas monachorum preces, et futile abbatis auxilium non curabitis, tutum habentes ac liberum ingressum et regressum quaquaversus destinaveritis, perpetua potiti securitate tam vestri quam honorum vestrorum. »

C *Vizeliacenses fratres comitem ut a captis desistat, exorant.* Hæc dicens ac prorumpens in singultus, lacrymas fudit impietatis, quas hauriebat de puteo cœnulentæ cupiditatis. Quam malesuadæ suggestionis tentationem præcavens abbas, cœtum convocat fratrum, et ut euntes prostrati solo tenus pariter comitem deprecarentur, quatenus eorum misertus Ecclesiæ parceret, admonuit. Obtemperantes filii monitis paternis, ad pedes tyranni relinquentes mensas pariter corruunt, et ut sibi, imo Ecclesiæ amore Dei, et ejus dilectricis reverentia parceret, suos vel Ecclesiæ homines ne seducendo perverteret, suppliciter efflagitant. Quibus ille colubrino corpore, non columbina mente econtra dejectus respondit, se nihil aliud ab eis requirere præter quod jus proprium repetentes, itidem et ipsi per manum illius jus alienum exsequantur. « Et mire, inquit, stupeo, cuinam æquitati ascribatur tanta insolentia; quod me avvocato et iudice alios compellatis; ipsi autem aliis quoque compellantibus, me itidem avvocato et iudice quod justum est exsequi dedignamini; nec vero homines vestros vel seducere, vel revocare a vobis, ut dicitis, studeo; sed quos de more et de jure meo ubique ab omnibus tueor ac defendo, legitimo ac pnblico iudicio curiæ meæ vel purgatos, vel justificatos esse decerno: quisquis enim, ait, quod suum est repetit, alieno æque juri cedere debet. » Fratribus ad hæc respondentibus, juxta consuetum diu morem Patrum suorum, et statuta apostolica se nemini negare quod justum est, tota subito domus confuso clamore repleta est. Iterum

fratres, quia festi B. Mariæ Magdalenaë sollemnitas instabat, comitem deprecantur, ut vel aliquot dierum inducias sibi concederet, quo publico concursu festos dies peragerent. Quibus ille nec obsidione a se conclusus, nec captivitati eos esse addictos, quo talia peterent, respondit: « Quia, inquit, prohibuisti intentando ne quis ad nos externus accedat, neve nostrum quispiam extra progrediatur commeatus gratia, misera conditione immeritos nos esse obsessos protestamur. » Vix tandem confusus tantorum fratrum precibus, octo dierum concessit inducias; atque illico abscessit infecto proditionis negotio. Fratres autem tametsi non solito cursu, non minori tamen ritu dies festos peragunt. Quibus expletis, accersito Altissiodorensi episcopo ad comitem abbas profectus est. Cui apostolica mandata quibus pro terminanda calumnia Eduensis episcopi pergere jubebatur Italiam, ei innotuit. Orat deinde ut quemadmodum ipso peregrinante jura illius ac si sua, fideliter servarat, et ab incursantibus intacta defensarat; ita et ipse cognati sui monasterium cum appendiciis suis tueretur, et in fide sua susciperet, atque fideliter protegeret, donec a Roma rediret. Spondet præterea se suasurum domino papæ ut Vizeliacensem permittat subire audientiam Nivernensis; quod si forte impetrarit, omnem penitus controversiam sese depositurum pronittit. Ut autem istæ induciæ ratæ et inconcussæ persisterent, obtulit ei abbas pecuniam sexaginta libræ monetæ publicæ.

Induciis a comite datis, Romam abbas proficiscitur, ubi de Eduensi episcopo triumphat. Forti sit animo adversus comitem monet pontifex. Itaque tyrannus precibus flexus, sponsonibus illectus, muneribus actus, postulatas concessit inducias; et de cætero sese fidelem fore amicum pollicetur, si promissum effectus prosequatur. Et quia duplici animo nil facilius ad mentiendum, multa promisit quæ pauca servavit. Tamen, quia charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, fidei ipsius generosa simplicitas abbatis se credit. Profectus denique Romam, atque universalem curiam ingressus, adeo de calumnia Eduensis episcopi coram summo pontifice triumphavit, ut nec etiam pilus capitis ejus quoquam fluctuaret dejectus, et Eduensem sic dejectum redderet, ut audientiam jurisjudicii subterfugiens, dilationem confusus deposceret. Post hæc abbas ingressus ad apostolicum, calumniam qua eum et monasterium Vizeliaci, quod hactenus B. Petri proprium jus, et Romanæ Ecclesiæ liberrimum fuisset, Nivernensis comes vexabat, exposuit. Et quoniam is nec potentum precibus flectitur, nec amicorum suggestionibus inclinatur, nec obsequiis delinitur, nec muneribus revocatur, nec ecclesiastica censura coercetur: « Decernat, inquit, apostolica prudentia quid facto opus sit, utrum videlicet proterviæ tyrannicæ apostolica cedere debeat libertas, necne. Forsitan etenim exsaturata rabies inimici cupida, pacem ac perpetuæ tutelæ præstabit

A Ecclesiæ munimentum. » Ad hæc apostolicus: « Nequaquam, ait, imo si Vizeliacensis sacerdos forensi vel plebeio subjacuerit examini, non solum quiete privabitur Monasterium, sed etiam omnis ecclesiasticus ordo extremæ confusionis nodo implicabitur. » Monitum ergo corripimus, et suadebimus ut jam semel fecimus, quatenus ab hac desistat insolentia; denuntiantes ut si quid juris in monasterio tuo sibi competere autumat, sub datis a nobis iudicibus sua recipiat, aliena linquat. Qui si forte nostram pietatem contempserit; ecce camus, ecce frenum, ecce Petri gladius, quo auricula contumaciæ præcudatur. Tuam denique solertiam auctoritate apostolica præmunitam esse volumus, ne de rebus monasterii, scilicet de jure B. Petri, cuiquam in aliquo cedas, neve ingentem atque apostolica gratia cumulatam Ecclesiæ libertatem qualibet pusillanimitate prodas. Quamvis enim longe remotum non minori gratia te pro jure apostolico vigilantem habebimus, sollicitudine et auctoritate qua decet filium.

Apostolica scripta spernit comes, instigatque in monachos Burgundiæ primates. Talibus abbas instructus monitis, vale dicto curiæ ad monasterium evans revertitur. Cuique apostolica monita comiti dedisset, sprevit, respuit, abjecit, nil se illi debere a quo æque nil possideret, respondit. Requirebat deinde si juxta promissum audientiam et executionem jurisjudicii curiæ suæ ab apostolico impetrasset. « Salvavi, ait abbas, verbum oris mei, sed prohibitus sum voto parere. » At ille stomachatus, et felle permistus, rursus Vizeliacensem commeatum jus prodeundi et ingrediendi habere prohibuit; et veritus per seipsum monachis bellum inferre, satrapas instigat provinciæ, videlicet Gibbadum de S. Verano, Iterium de Brivate, Gofridum de Arseio, et eorum complices, quatenus Vizeliaci homines quaquaversus occurrerint, invadant, res illo:um occupatas usurpent, monasterio non parcant, possessiones diripiant, calumniam abbati struant, suamque inopiam ecclesiastico penu suppleant. Isti itaque ac si canes effusi prædia monasterii invaserunt, monachos ceciderunt, vestibus eorum allatis turpiter abusi sunt, omnemque suppellectilem diripientes, tam servos quam jumenta vel pecora ecclesiæ deprædati sunt. Nulla religio ab eis reverebatur, sed passim clerici cædebantur, sacerdotes inhoneste trahebantur, viantes spoliis nudabantur, peregrini captivabantur, nobiles matronæ prostituabantur. Quocirca mira consideranda est Vizeliacensis Ecclesiæ patientia, mirabilior prudentis Pontii abbatis strenuitas atque magnanimitas. Hinc siquidem Nivernensis comes, illinc Eduensis episcopus, hinc tyranni, illinc duces terræ uno impetu, uno spiritu, uno interventu, quasi feræ bestię hinc inde discurrebant, abbatem lacescebant, Ecclesiam vexabant, atque adeo jura illius lacerabant, quod totum cederet occupanti quidquid hostili occurreret manui. Verum generositas mentis ingenuitate nobilitatis adornata, tanto æquius indigna

sustinebat, quanto nequius mala sibi irrogari perpendebat.

Exhibet abbatis regi privilegia Vizel. ejusque implorat tutelam. Considerans itaque abbas, quod undique mala multiplicarentur, venit ad regem auxiliium petens ab eo adversus comitem. Qui vocatus a rege sic respondit : « Advocationem suæ tuitionem monasterii Vizel. cum contingentibus sibi usibus, pii patris vestri ac vestræ concessionem serenitatis et gratia hactenus a patribus et proavis meis jure matrimonii absque ullius reclamationis contradictione usque impræsentiarum teneo ac possideo. Qua vero ratione jus tanto tempore a patribus meis hæreditatum mihi calumniatur, prorsus ignoro. » Respondens abbas dixit : « Ecclesia Vezeliacensis ab inelyto Gerardo comite nobiliter fundata, nobiliter ab eodem attitulata BB. Petri et Pauli apostolorum nomini ascripta, juri assignata, regimini credita, protectioni commissa ; ipse etiam pio comite Gerardo interveniente, Francorum excellentissimorum regum tali meruit donari privilegii prærogativa, ut omnibus remissis quæcunque jus regium ab antiquis ibidem obtinebat, nulli potestati seu personæ cuicunque pateret facultas enjuslibet juris aut consuetudinis, pro qualibet pietatis muneris specie seu occasione exigendi, sed ab omni servitutis conditione libera, exhibitionisque exactione persisteret. Quod ita esse pii proavi vestri Ludovici privilegium, quod præsto habemus, si vestra digne audire serenitas, comprobavit. » Perlecto privilegio quærebat rex ab abbate, utrum sese committens regio examini, sententiam super hac calumnia promulgatam prosequeretur. Perpendens itaque abbas infensam sibi curiam partibus favere adversis, timuit sese committere dubio iudicio, ne præjudicium pateretur Ecclesie, quæ solo iudice Petro, adhuc paululum respirabat. Celsitudinem denique regiam exoravit, ut tyrannum ab infestatione Vezeliacensis monasterii desistere juberet, et jus iudicii per manum apostolicæ sedis legati, vel eorum quibus a domino papa commissum fuerat, susciperet. Quæ cuncta comite cum subsannatione renuente, valem faciens abbas regi ad monasterium suum reversus est. Et cum audisset quod Joannes Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis, cui apostolicis causam controversiæ Vezeliacensis et Nivernensis commiserat, expleta legatione ab anglia rediret, misit in occursum illius, rogans ut quantocius veniret, quoniam Vezeliacensis Ecclesia omni auxilio destituta, jam prope solitudinem minabatur. Qui accepto nuntio accelerat pedem, et utrique mandat, scilicet abbati et comiti, ut sibi occurrant Altissiodoro. Audiens autem ille Joannes, quod Jordanus cardinalis datus esset Gallicanis legatus, scribit ei ut festinato Vezeliacum veniat, et festum instans B. Mariæ Magdalensæ pariter ibidem concelebrant. Et cum Altissiodoro uterque præsentem abbate et comite adsisteret, hortabatur clementer comitem et affabiliter legatus, ut sopita calumnia pacem

A faceret cum abbate, ne vicarium Christi persecendo et Petri, Deo inimicari convinceretur, ac per hoc persecutoris Ecclesiæ Sauli similis existeret. Quin etiam si nostri, ait, contemptor exstiteris, nec etiam Sauli imitator dignus inveniaris, quoniam ipse ut corripientem expertus est, protinus magistrum secutus est. Sed cum comes pia monita contemnendo dissimularet, quia rursus a Vezeliaco publicum comitatum vel accessum prohibuerat, petivit ab eo cardinalis inducias, quatenus B. Mariæ Magdalensæ solemnia festivo cultu atque publico concursu more debito celebrarentur, quibus vix ad octavas usque impetratis, Vezeliacum venerunt cardinalis Joannes et abbas Pontius, veniensque Jordanus cardinalis Galliarum legatus, pariter cum

B eis dies sanctos peregit.

Comes avertere conatur subditos Vizel. a subjectione. Interea comes regressus a rege, descendit et consedit in loco campestri, ubi rex peregrinaturus crucis Christi trophæum sustulerat, atque adunata potiori parte hominum Vezeliacensium, et profusis impuris lacrymis ab oculis cupiditatis simulata compassione exactis, sic profatur ad eos : « O viri illustrissimi multaque prudentia famosissimi, ac fortitudine strenuissimi, sed et propria virtute acquisitis opibus locupletissimi, doleo satis admodum miserrimam conditionem status vestri, quoniam multarum rerum possessores quidem specie, revera autem nullarum domini effecti estis, quin nec ipsa vestra ingenita libertate utcunque fruimini. C Vident denique optima prædia, vineta pulcherrima, copiosa flumina, pascua uterrima, fertiles agros, nemora condensa, pomifera virgulta, ædes conspicuas, quæ ipso situ suo in circuitu vestro sunt omnia, nec tamen fruendi eis vobis conceditur ulla facultas : hæc, inquam, prospiciens, non mediocri affectu vobis compatior. Hærens autem valde stupeo ubi sit, vel ad quantam ignaviam devenerit olim opinatissima virtus vestra, qua prudentissimum et satis liberalissimum abbatem Artaldum, ob duas tantum domorum stationes interfecistis ; hunc vero alienigenam Arvernensem ipsa sui præsentia trucem, absentia crudelem, sermone arrogantem, meritis plebeium, nec solum vestrorum honorum, sed etiam ipsius vitæ vestræ exactorem tanta sustinetis ineptia, ut jam recte brutis animalibus comparemini. Denique ad incrementum et consummationem interitus vestri, præripere et auferre mihi molitur dominus vester abbas jus legitimæ advocationis, qua vos tueri, et pro vobis respondere habeo, ut destitutis vobis liberius queat exactorias consuetudines imponere. Eapropter, charissimi, suadeo prudentiæ et magnanimitati vestræ, quatenus instanti necessitati feratis consultum, et declinetis ab homine illo qui tanta debacchatur in vobis tyrannide, scientes quod vobis me propitio nulla contingat defectio, sicuti e diverso quandiu fidem præstabit adversario, nulla vobis erit salutatio. At vero si mutuam confederationem ad invicem ju-

antes, ad me quoque fidelitatem servare volueritis, ubique meo fruamini præsidio, atque ab omni prava exactione malorum consuetudinum liberos vos facere studebo, necne ab ingruenti malorum incursione defensabo. »

Detrectant Vizel. assensum comiti præbere. His dictis et multa verborum interruptione dolorem dolo simulans siluit. Viri autem illi respondentes, dixerunt : « Nos fidelitatem domino nostro iurejurando juravimus, et quamvis iniue nobis abutatur, fidem tamen prodere perperam iudicamus, et quidem consilio inito certiores effecti, ad præfixum diem proximo in loco sub tua præsentia convenientes tibi ad hæc respondebimus. » Et venientes retulerunt Abbati verba comitis, perquirentes quid super hæc ferret consilii. Quibus ille : « Minime, » inquit, « fideles mei, vestram latet prudentiam, quod ea sola de causa mihi inimicatur, ut dolo vos circumveniens plenius servituti suæ addictos subjiciat, erepto quod plenum est libertate dominio. Ego autem hactenus pro vestra libertate certando desudans, si tantæ ingratitude tam impiam vicissitudinem rependere mihi volueritis, ut mei et matricis Ecclesiæ vestræ proditores fieri non vereamini, solus, licet gemens, licet confusus sustinebo, et Ecclesiæ detrimentum et interitum vestrum, scilicet vobis et filiis vestris perpetuo pœnam proditiōnis luentibus. Quod si sanis acquiescentes consiliis prudenter pro vobismetipsis steteritis, atque juratam fidelitatem ad me et ad Ecclesiam quæ suo lacte vos enutrivit et educavit indubitanter servaveritis, et mecum contra omnes insectantes pro libertate et salute, necne pro gloria et honestate vestra constanter egeritis, libentissime pro vobis impendar, nihil hæsitans quod prospera secundis succedent casibus, et post multas tribulationum calamitatumque procellas, pacis quandoque donabimur serenitate. » At illi dixerunt : « Ita esse ut astruis omnino credimus et speramus. Sed enim renuntiare liti, cedere adversario, inire pacem cum eo, consultius nobis esse videtur. Sin autem et aliter est in conspectu tuo, tui pro certo sumus erimusque. Nec dubites quin tibi ut fideles tui ubique in omnibus sinceriter assistamus. » Respondit eis abbas : « Lis equidem nulla mihi est penitus, sed sola litem inferenti responsio vel defensio. Porro adversario cedere dementissimæ est in præsentia causa ignaviæ, ac perpetuæ confusionis chirographum. Pacem denique tam præce quam pretio vel obsequio sæpe quæsi, sæpius obtuli, sæpissime exegi, sed a filio discordiæ non potui pacem impetrare. Si ergo, ut dixistis, pro communi salute steteritis, ego quoque operam meam pro salute vestra ac libertate spondeo, simulque vobiscum omne infortunium cæcamque fortunam virtute ac iustitia fretus subibo. »

Conspiratio juvenum contra abbatem. Hæc dicens dimisit eos. Et ecce affluerunt viri nequam, effundentes diu reconditum virus in latebris sævæ con-

scientiæ; aggregataque sibi maxima sceleratorum juvenum multitudine, pacti sunt sibi mutuo fœdus sceleratæ conspirationis adversus æquissimi moderaminis et ingenitæ pietatis dominum suum, hactenus simulatam fidem prodentes, et a matre sua Ecclesia sese præcedentes, et convenientes ad præfixum diem et locum, confœderati sunt tyranno, legitimo domino suo abjurato, paciscentes ad invicem per manum tyranni exsecratam communiam, et conspirantes contra caput suum, ut jugum libertatis Ecclesiæ a cervicibus suis rejicerent, et comiti adhærerent : quique juravit illis consilio et auxilio nunquam vel nusquam adversus quemquam, vel negotio in quoquam se defuturum. Constituitque illis principes vel iudices, quos et consules appellari censuerunt. Quod factum non latuit, prædictum dominum abbatem, sed nec cardinales, quos ad festum adscitos esse dictum est.

Cardinales deterrere illos conantur a cœptis. Ingressi denique majores natu, quique capita populi esse videbantur ad cardinales, freti auctoritate perfidiæ suæ postulabant remitti sibi quas iam consuetudines, quas novitatis et tyrannidis esse dicebant. Quibus cardinales responderunt : « Quoniam et vobis æque ut filiis Romanæ Ecclesiæ sollicitudinis nostræ curam debemus, prono affectu suadebimus abbati, quod et paci et utilitati vestræ, atque honestati et integritati convenire videbitur. Scimus autem eum tantæ mansuetudinis esse, quod irretractabiliter nostris obaudiens monitis, clementer indulgebit quidquid ratio æquitatis dictaverit. Attamen nunc in periculo mortis pro communi libertate et sospitate vestra constituto, fidem necesse est ei deferatis auxilii per omnia, et collatis illi pro vobis ipsis, quoniam res constat in periculo omnium vestrum. Si quid autem, quod minime credimus, conspirationis ab aliquibus vestrum in dominum vestrum abbatem admissum, hoc prius abjuretur, purgetur, emendetur : et sic postmodum quidquid natum fuerit justæ querimoniæ, salvo jure Ecclesiæ sedabitur. » Abbas quoque locutus est ad eos : « Videtis, inquit, quam graviter opprimor et insector a comite, cui et manum dedistis in perniciem vestram adversum me mutuo conspirantes. Iniquum ergo est quod improba fortitudine confœderati remissionem expetere potius quam deposcere videmini, quam non tam remissam, quam extortam vel exactam vobis habeatis. Verum si funditus relinquatis quod male pacti estis, non tantum remissionem, sed et condonationem, uti nostram mansuetudinem decet, merebimini. » At illi conclamantes, non ita se facturos dixerunt, sed potius rebellionem Ecclesiæ illaturos sese dixerunt.

Cardinales discussa perperam controversia, et a comite repulsam passi abeunt. Porro cardinales exorabant comitem ut sopita discordia iracundiam animi sui remitteret. Ille autem dissimulabat eos audire. Cumque diu orantes persistenter, juravit

se nullam penitus admissurum concordiam, donec omnia quæ juris sui esse dicebat, reciperet. Tunc demum abbas conquestus est in præsentia cardinalium de malefactoribus suis, Gaufrædo videlicet de Arseio, et aliis quos ad destructionem Ecclesiæ comes impellebat. Quo respondente homines illos nec de familia, nec de militia sua esse, atque ideo ex proprio voto, et non ex suo impulsu calumniam eos abbati inferre, decreverunt Romanæ Ecclesiæ cardinales vastatores Ecclesiæ gladio anathematis ferire. Restitit eis comes, dicens homines suos esse, quos ad justitiam exsequendam paratos haberet, si sibi et ipsis abbas ad interpellata responderet. Et constituta die ad discernenda ea quæ comes in calumniam deducebat, apud Jabliacum nono die a Vizeliaco cardinales egressi sunt cum magno tremore, medium abbatem deducentes ob infidelium conspirationem, qui mortem illius devoverant. Et cum Jabliaco venissent, jusserunt cardinales ut causam suam comes ediceret. Quam cum referret, exigebat ab abbate ut tam de se quam de hominibus Vizeliaci staret ad justitiam ab ipso vocatus in causam. Cardinalibus et cæteris prudentibus viris qui aderant non est visum quod talia ab abbate exigere deberent; oblata est comiti justitia secundum tenorem apostolici præcepti. Ille autem justitiam ut injustus, et judicium ut iniquus recusavit. Lectæ sunt litteræ apostolicæ in præsentia ejus, quibus sententia excommunicationis in eum nisi resipisceret, promulgabatur. Quibus auditis indignatus est, et cardinalibus conductum per terram suam diu negavit. Vix tandem obtinuerunt illustres personæ quæ aderant, ut eis conductum permitteret. At vero abbati non nisi usque Vizeliacum dextras fiduciæ dare voluit. Cujus non fuit consilii eo pergere; quoniam perfidi homines sui adversus eum conspiraverant. Quem assumens episcopus Nivernensis, præcepto cardinalium ex parte apostolica ab ecclesia Jabliaci cum deduxit, et ad portum usque Sancti Majoli perduxit. Quo permeato, ad Montetum abbas divertit, et fuit ibi per dies aliquot.

Vizel. burgenses adhærent comiti. Proditores autem viri Vizel. sacrilegium perjurio addentes, comiti adhæserunt, et obliti factoris sui qui mendicos et egenos eos locupletaverat, et bonis omnibus repleverat inopes et vagos, obliti, inquam, Dei, et avertebant se ab eo, coluerunt deos quos ignoraverunt, colla submittentem comiti, et cæteris tyrannis provinciæ, sese suaque illis dedentes, et fornicantes in superbia oculorum suorum, quantum in ipsis fuit commaculaverunt semen sanctum, adulterantes castitatem incorruptæ Ecclesiæ. Ipse quoque tyrannus præter omnia mala quæ monasterio intulerat, auferendo quæcunque extra oppidum reperta sunt, atque alia multa immunitatis et sævitæ plena inferendo: addidit insuper et hæc, scilicet ut desertores Dei et Ecclesiæ contra omnem justitiam, contraque privilegia apostolica susciperet, et ipse ad hoc eos variis

A promissionibus ac blanditiis impelleret, ipse minis et terroribus irritaret: promittendo insuper nunquam sine ipsis pacem se facturum cum abbate, nunquam ad concordiam abbatis consensurum.

Oppidani Vizel. omnia quæ monasterii erant diripiunt, monachos divexant, evertunt ædificia. Hujus itaque freti auxilio, et conspirati consilio, egressi sunt mures de cavernis suis prorumpentes, torrentes Belial, et insurrexerunt in Ecclesiam matrem suam, et quasi abyssus circumvallaverunt eam, et tanquam pelagus cooperuerunt caput ejus oppidani, vel qui dicuntur burgenses, utique sui ipsius quondam specie tenus filii, nunc facti alieni, et tanto graviore quanto interiores. Et cognito quod clam ab eis declinaverit abbas, mox sacrosancto violato templo, occupaverunt turres ejus, ponentes in eis custodes, et escas et arma, atque gravioribus pejora cumulantes, servos Dei monachos et dominos suos turpiter injuriaverunt, et bonis omnibus privatos, atque omni humano destitutos auxilio, infra muros monasterii recludentes abdiderunt, ut absque externo conducto quoquam progredi nemini liceret. Præterea invaserunt colonias, etiam monasterii jura sive debitos redditus usurpaverunt, domos plurimas ecclesiæ diruerunt, prædia, molendinos, omnemque suppellectilem diripuerunt, mobilibus et immobilibus furia invecti non pepercerunt, mœnia vel clausuras monasterii solo tenus confrugerunt, et erant per dies et noctes consilia in conciliabulis malignantes, dolos et fraudes atque insidias concinnantes; unanimitè conspirantes, et malis graviora, gravioribus pejora quotidie interminantes.

Interea vigilantissimus abbas Pontius profectus est Cluniacum, ubi cardinales et legati apostolicæ sedis cum multis religiosis et honestis personis convenerant. Cumque nota fecisset illis quanta mala profani Vizeliacenses monasterio suo intulissent, exorabat eos ut peterent a Cluniacense, fratre videlicet suo, quatenus unam sibi impertiret cellulam, quo tuto diverteret, et pacem suam investigaret. Qui compatiens afflictioni ejus, Cluniacensem deprecatus sunt ut misericordiam et compassionem præstaret uterino fratri suo in maxima angustia posito, ejusque exsilium relevando, Silviniacense monasterium ad tempus usque sopitæ tribulationis clementer illi concederet. Annuens ille petitioni eorum ita se pollicitus est facturum in brevi, explorato loco congruo. Post hæc abbas Pontius suggestit germano et majoribus Cluniacensium ut facerent, quatenus cardinales sententiam anathematis promulgarent super sacrilegos ac perfidos proditores suos Vizeliaci et eorum fautores. Illis hoc ipsum detrectantibus et dissimulantibus, visum est cardinalibus ita ut abbas implorabat expedire.

Fertur in eos sententia excommunicationis et interdicti. Data ergo sententia, malefactores illos atque sacrorum violatores, sive proditores, a corpore Christi, quod est Ecclesia catholica, anathematis gladio præciderunt, et deprecatus est eos abbas

ut causam suam sicuti viderant oculis suis, et manibus suis palpaverant, domino papæ ex integro panderent, traditoque in manum eorum nuntio suo, qui sententiam universalis pontificis super comitem referret, rediit ad Montetum habens libellum excommunicationis proditorum Vizeliacensium. Quem posteaquam Vizeliaco misit, et sententiam Romanorum promulgari iussit, convenientes sacerdotes pariter quadam in capella S. Petri superiori coram omni populo exposuerunt sententiam, et illos qui designati erant ex nomine publice anathematizaverunt: cæteros cum omni villa penitus a divinis officiis et ecclesiasticis charismatibus interdixerunt, solo baptismate parvulorum, et confessione morientium indulto. Indignati ergo sacrilegi aliqui, in eum sacerdotem qui sententiam protulerat impetum fecerant. Quorum primus fuit Odo de Palude, qui rejecto pallio quærebat lapides ut jaceret in eum; deinde David Longabarba, et Robertus filius ejus, qui solvens pallium suum extraxit patinos suos ut sacerdotem percuteret, et nisi quidam intervenissent, in mille frustra concideretur, qui fugiens ad altare vix evasit manus impiorum. Sequenti denique die, cum sublatis valvis aditum ecclesiæ ipsius spinis obstruxisset, inextores omnis malitiæ Hugo et Petrus uterque de S. Petro cognominatus, abstulerunt spinas, et valvas restituerunt. De ecclesia vero S. Stephani injuriato clerico, qui sacrilegio eorum resistebat, calicem, librum, vestimenta sacerdotalia tulerunt: postea cum magno strepitu furoris claustra monasterii ingressi, priorem Hildinum assistentibus quibusdam fratribus injuriose conviciis lacescebant, causantes de excommunicatione, atque cum multa arrogancia postulabant inducias; qui cum nollet eis acquiescere, unanimiter responderunt: « quia, inquit, nos excommunicatis immeritos, faciemus ut excommunicati videamur. Decimas itaque et censum, seu alios redditus consuetos, jam amplius vobis non persolvemus. » Adeuntesque comitem, de sententia conquesti sunt. Quibus ille: « Non possum, inquit, aliud: ita etiam de me facient, si voluerint. » Dixeruntque: « Ubi molemus, vel coquemus panes nostros? Monachi enim nolunt molere nobiscum. » Ait illis: « Ite, et de lignis vestris clibanum succendite, et coquite. Si quis obstiterit, vivum incendite: sed et si molinarius obstat, vivum similiter mola comminuite. »

Nihil ducentes sententiam excommunic. contumeliis monachos afficiunt. Illis et hujusmodi animati responsis, ad mala exaggeranda reversi sunt; ita factum est, ut quidquid vellent damni, injuriæ, adversitatis monasterio inferrent, pueros ecclesiæ de domibus suis expellerent, verberibus afficerent, et cum magna jactantia se adeo afflicturos monachos doverant, quod absolutionem ad ipsorum pedes requirerent. A potestate igitur abbatis vel Ecclesiæ sese penitus abdicantes, sententiam super eos datam tanquam pro nihilo habebant, et minime ab

ingressu ecclesiæ sanctæ sese colibebant, cumulantia peccata sua, nec Deum timentes, nec sanctuaria illius reverentes. De his omnibus et hujusmodi pluribus conquestus est prior in præsentia comitis. Ille prava et perversa promittens, eos bene fecisse respondit, et exaggerando prolocutus sic dicebat: « Utinam monachi omnes discederent, et monasterium funditus esset dirutum! Quare excommunicavit eos? » et abstracto pilo vestis qua operiebatur, addidit: « Si mons Vizeliaci totus in abyssum usque foret præcipitatus, pilum istum non darem. Vobis commendo thesaurum ecclesiæ simul et oblationes custodire; ne ille quidquam habeat vel suscipiat, fortiter observate: cujus gratia volo ut burgenses omnia dissipent, omnia diruant, maxime illos qui de ipsius confœderatione sunt. » Accidit autem ut quemdam sub anathemate defunctum, ipsi absque sacerdote signa pulsantes sepelirent, et ipsum sacerdotem de domo sua ejicerent.

Cum igitur apud Montetum abbas moraretur, et dictum fuisset Cluniacensi, quoniam Vizeliacensis Romam mittens, monasterium Silviniacense requisitus foret a summo pontifice, indignè tulit, et promissionem suam differendo dissimulavit. Repetans autem ne forte anathema super comitem, et super terram illius ab apostolico promulgaretur, et ob hoc monasteria Cluniacensis curæ quæ plura infra terminos ipsius erant, periclitarentur, hujusmodi per suos necessarios eidem comiti mandat monita: « Quotquot Christianitatis nomen sortitur, apostolicam censuram subterfugere omnino non possumus. Bene ergo feceris, si bonæ spei fide te committens, pacem cum Vizeliaci abbate per manum nostram feceris. Nostrum autem erit ita rebus utrobique consulere, ut tibi quoque profectus pacis illius accedat. » Talibus acceptis mandatis, acquievit comes, et quasi senipetam Bernardum priorem S. Stephani misit ad abbatem Vizeliacensem, cujus mortem sitiebat pigmentis omnibus præstantiorem. Is ergo veniens, constantiam atque magnanimitatem in eo vigere prædicabat; sed si pertinacia virtute palliatur, non minimam perhibebat monasterii sui ferre jacturam. Hortatur proinde sic magnanimum esse in adversis, ut honestati provideat in prosperis, et belli quidem incertam esse fortunam, pace autem, quamvis judicetur extrema, nihil fore dicebat securius, nihil quietius, nil certius, quam sibi oblatam per manum Cluniacensis si dignetur suscipere, testatur comitem eidem pacto favere. Nec videri debet suspectus eodem de sanguine cretus,

Cum sit affinis repugnans identitas hostis, Immemor ipsa sui se giudice victa manebit.

Conveniunt apud Luzeium ubi tractant de pace. Credidit abbas suadenti, nec sperat posse subripi præjudicium, ubi cum justitia causa tota sibi constabat. Conveniunt ergo pariter Cluniacensis et Vizeliacensis atque Nivernensis apud Luzeium oppidum Augustodunense. Cui colloquio interfuerunt Stephanus abbas S. Michaelis de Clusa et.... abbas

de Moisiaco, sed et aliæ graves Cluniaci personæ; quo pariter consistentes, post plura quæ comes injuste requirebat indebita, hi qui loco advocatorum convenerant, sub specie pietatis adversæ potius quam justæ parti faventes, composuerunt quamdam formam pacis suspectam libertati, obnoxiam servituti, deditam instabilitati. Sugerunt deinde abbati Pontio suscipere quod fraternus amor et socialis dispensatio de pace sua providit, tempus redimens atque instanti necessitati indulgens, sufficere sibi debere quod diminutum alter optato capiat: quibus ille prudenter et reverentiam Numinis et injuriam honestatis sæpius prætendebat, et ne impietas pietatis ministris frueretur, iterato supplicabat. Denique comes protestatus est quod si tantorum amicorum compositioni acquiescat, communiam vel sacrilegam confœderationem hominum suorum ipse dissipabit, et penitus abolebit, eumque in monasterio suo salvum et incolumem, servato ei jure domini integerrimo, constituet. Sed cum multa hinc et inde alternarentur, et abbate in causa sua persistente confusione cederet effectus, tandem in hoc consilio Nivernis finem colloqui exitumque pacis statuunt. Misit itaque tyrannus majoribus conspiratæ proditiōis, et futuræ concordie jussit eos interesse. Abbas quoque mandavit priori et quibusdam aliis de fratribus monasterii sui, ut sibi occurrerent, consulto primum generaliter universo cœtu, utrum pacis compositionem inter se et comitem per jam præscriptam manum ratam esse decernerent. Qui pari et unanimi sententia rescripserunt domino suo et patri vigilantissimo, ratum et firmum atque invulsum in sententia fratrum permanere, quidquid paterna providentia decreverit vel constituerit, salvo jure privilegiorum suorum et libertatis Ecclesiæ.

Id etiam agitant Cluniacenses. Ut autem factus est Nivernis conventus, mittebat comes exenia quædam abbati Pontio, et varia pocula ob simulandæ pacis ostentationem; quod videntes sacrilegi proditores confusi sunt, et se desertos esse a tyranno suo formidarunt. Ingressus deinde comes ad Cluniacensem, monebatur copiosius ab eo de reformanda cum cognato amicitia. At ille multipliciter contestans jurabat se neminem charius eo diligere; quin nec ab eo quidquam expeteret, quod non et utilitati et honestati illius accederet, et hæc tenuis dicens, complicatis etiam manibus inter manus Cluniacensis, luculentas lacrymas emungebat, quibus copiose fraudulentum affluebat. Cumque Cluniacenses clam tractarent aliquid de compositione pacis, collegas abbatibus a consessu suo omnes arcebant: unde et Vizeliacenses suspecti redditi sunt; et præcaventes ne sub specie pacis præjudicium paterentur ignominiosæ conditionis, ingressi sunt aliqui ex eis in conspectu Cluniacensis, et ne aliquid contra jura dignitatis et privilegiorum mona-

sterii sui pacis conditione molirentur, ex Dei et apostolica auctoritate, atque ex parte capituli Vizeliac. denuntiaverunt et contradixerunt. Ob quam causam iratus Cluniacensis profectionem parari præcepit, accitoque fratre ohjurgabat eum dicens: « Quid est quod agis? quid tam impudenter me exhonoras? nunquid puer aut delirus tibi videor? ego pro tua pace et quiete usquequaque laboro, ego tuis profectibus ac successibus incunctanter invigilo; tu autem versa vice quod ædifico, destruis; quod extruo, dissipas; quod colligo, dispergis; et quod palam pacis tuæ gratia vocifero, clam me calumniando contradicis; quia ergo inutilis tibi videtur labor noster, solus ipse onus proprium fert. » Miratus ad hæc Vizeliacensis interrogabat quisnam talia præsumpsisset: dicunt ei Cluniacenses: Guillelmus qui dicitur de (4).

Regina mater regis, soror uxoris Archimbaldi de Burgo bono.

Sed et filia ejusdem..... quæ postmodum nupta est comiti de S. Ægidio.

Macharius autem Floriacensis cœnobii abbas vegetis, dolia.

. Monasterio meo cum in tregua

et pace reverentiæ tuæ jura disponerem ecclesiæ, accidit suscipere me litem cum quodam servo ecclesiæ pro causa possessionis ipsius ecclesiæ, quam dwelli certamine adjudicavi fore determinandam.

Protinus itaque ut tempus certaminis advenit, versi in seditionem homines isti qui præsto sunt, me cum fratribus et pueris meis oppetierunt, fugatisque nobis et improvisis et insperatis, claustra monasterii violaverunt, ornamenta dissipaverunt, utensilia diversi generis diripuerunt, vegetes ruperunt, vina fuderunt, rapinam honorum omnium fecerunt, sanctuaria conculcantes contaminaverunt, cædem in monachos et famulos nostros exercuerunt, et me ad mortem petierunt, quem utique si invenirent, in mille frustra conciderent; deinde ineruditos nos ad præliandum obsederunt, domos fregerunt, molendina everterunt, et quidquid nostrorum præ manibus habuere, totum occupaverunt, et in contumeliam regis majestatis satiati sunt penis nostris. Tandem nactus opportunitatem, iterum apostolico jubente, ut in præsentiarum est cernere, ad te singulare præsidium meum confugi; proinde astans æqualitatis tuæ judicio, sanguinem meum et meorum, mortemque meam de manu istorum requiro, et detrimenta domus meæ ab ipsis repeto, salvo per omnia vestro jure atque apostolico, cujus injuriam prorsus remittere nec possum nec debeo. » His dictis conticuit.

Surgens autem tyrannus, comes scilicet Nivernensis, causam perfidorum prosecutus, ait: « Cum constet Vizeliaci oppidum multorum millium promiscui vulgus esse refertum, nec sint homines

(4) Dicitur de. Desunt hic 28 folia infeliciter excisa in ms. codice.

unius moris vel quantitatis, utpote ex multis hinc inde partibus ex majori numero adventitii, ac diversa studia ferentes, et studio potius quam lege morem gerentes, non est jure imputandum electis indigenis, et in omni lege et honestate probatis, quidquid erroneum vulgus per excessum deliquisse comprobatur. Alioquin jus justitiæ non est justitia, si pari crimine justus et impius obligantur. Cæterum cum ubique numerosior, ac proinde fortior quodammodo sit plebs quam senatus, quid requiritur a paucissimis et honestis ac solius rei familiaris curam gerentibus, quo principis auctoritas plebeios nequit comprimere motus? Quapropter si regio placet moderamini, denominentur ab abbate auctores sceleris, ut innoxii absolutis justitiæ censura in reos decernatur. » Ad hæc tyranno responsum est : « Quoniam naturali et legitimo jure proprium est civibus custodire et defendere, atque immunem servare ab omni periculo dominum ac principem suum, mortem necne spontaneam pro salute illius non abhorreere, jam non noxii, sed proditores et desertores domini sui dicendi sunt, et adjudicandi qui eo in necessitatis articulo constituto, tam solatio quam auxilio suo eum defraudaverunt. Atque ideo a capite ipsorum exigendum est quidquid nequiter, ipsis instigantibus, juvantibus et opem ferentibus, plebeia manus commisit. » Tunc omnes pariter qui cum abbate ab Vizeliaco non exierunt, vel fratribus in monasterio obsessis non se adjunxerunt, vel auxilium non tulerunt, adjudicati sunt rei proditoris, infidelitatis, sacrilegii, perjuri atque homicidii.

Quo facto, prolatum est primum capitulum de sententia regis, ut abbas testificando probaret detrimenta sua vel Ecclesiæ, et quidquid legitime probatum fuisset, condemnati crimine capitali totam restituerunt. Cui capitulo hæc abbas objecit. Cum palam constet homines istos ob immanitatem pertinaciæ suæ a tribus apostolicis excommunicatos et anathematizatos esse, perperam mihi videtur dominum servis, fidem perfidis, sacramentum perjuri, testificationem profanis, legem facere sacrilegis. Respondit ei Lingonensis (is quippe semper et ubique Vizeliacensi causæ adversabatur, et cum Humberto de Talabi archidiacono Nivernensi mediante comite causam proditorum burgensium in advocatione sua susceperat) : « Etiam si, inquit, tantummodo sententia sit promulgata, non habemus homines pro lege excommunicatorum, donec ab Ecclesia generaliter denominentur, vocentur, publicentur : quod de istis factum minime scimus. » Ad quod abbas : « Præsto sunt, ait, dominus Senonensis, et dominus Parisiensis, necne dominus Trecentis, qui jussu apostolici pontificis sacrilegos proditores denominantes publicaverunt. » Attestantibus episcopis hæc ita se habere, persuasum est abbati facere probationem, quam nil suo juri contrariam fore constaret. Sed quia plene non aderant officiales ac ministri Ecclesiæ, per quos probatio

A facienda erat, dilata est in subsequenti Sabbato, quo pariter tam præsentibus quam absentibus convenirent apud Moretum.

Iterum apud Moretum conveniunt. Sententia profertur in comitem Nivern. et perfidos Vizel. oppidanos. Erat autem dies qui cognominatur Martis, id est tertia feria. Et ut qui fuerant requisiti conveniunt, egressi sunt omnes cum rege et optimatibus suis in nemore consito supra Moretum. Ubi cum abbas referret summam probationis suæ, dixit eam esse centenorum sexagenorum millium solidorum, præter detrimenta nemorum et aquarum, et præter injuriam proditoris, et præter sanguinem occisorum, et præter sacrilegium invasæ et violatæ sacrosanctæ ecclesiæ. Quo audito consilii facinoris consternati animo, protinus in fugam versi sunt, nec sustinuerunt fieri probationem; et nesciente rege ad complices et consodales scelerum suorum repedarunt. Abbas vero jussu regis fecit probationem suam præsentem comite, et auxiliis illius prætitulatis. Ut autem cognovit rex perfidos abesse, et injussos temere regiam curiam subterfugisse : « Feliciter, ait, abbas comprobavit justitiam suam, proditores vero comprobaverunt perfidiam suam : quamobrem quia exciderunt a justitia, proferatur sententia eorum reatui congrua ; » locutusque est Remensis : « Unum, inquit, capitulum dicavimus, adhuc alia prolaturi, si exspectantes vel iudicio se dignos inveniri paterentur. Nunc autem quoniam exsortes rationis exciderunt ab omni jure justitiæ, dictante regis iudicio diffinimus, ut comes Nivernensis, qui de fidelitate regis præsens adest, profanos illos proditores vi comprehendat, et puniendos regi ubi jussus fuerit adducat. Res porro eorum tam mobiles quam immobiles ex integro pro restitutione illati damni abbati tradat. » Et interrogatus comes utrum dictatam ex ore regis sententiam susciperet : « Suscipio » ait. At Lingonensis nitebatur refellere iudicium. Cui Remensis : « Si, inquit, injustum tibi videtur elucubratum iudicium, apud Romanam audientiam te appello, ut ibi coram summo pontifice et universali iudice, si quid habes, objectes. » — « Nequaquam, ait Lingonensis, appellationem istam suscipio, nec iudicium regis redarguo, sed quod æquitati ipsius visum fuerit, ut dignum est, approbo. » Iterum ergo rex interrogavit comitem utrum prolatum iudicium susciperet de tradendis condemnatis. Qui respondit : « Si jubet dominus meus rex, suscipio ; sed peto ut illis concedantur induciæ, quas ex fiducia regis pietatis dedi eis. » Respondens rex ait : « Place jubeo, et auctoritate regia pro fidelitate, qua mihi juratus es, præcipio ut quod præfinitum est, perficias, nec de sententia quidquam omittas. De induciis autem tua intererit ; nam a me nec tibi nec illis aliquæ conceduntur, quin sequenti Dominica perficiatur quod definitum est. »

Invitus comes sententiæ cum annuisset, modis omnibus oblectatur, tentatque ut effectum non sortiatur.

Biduo igitur habito concilio ibidem, solutum est collegium. Abbas autem vafaciens regi, et optimatibus atque amicis illius, accessit prope Vizeliacum, et fuit apud Givriacum usque ad dictam Dominicam. Tyrannus vero dolens super impios, quos ad conspirationem iucitarat, quos ad facinus provocarat, quorum juratus erat, quorum opes ob fiduciam sui exhauferat, quorum etiam auxilio dominium monasterii Vizeliacensis sese obtinere sperabat, dolens quoque quod tam potenter et tam publice ab abbate victus, et confusus atque confutatus esset, quodque tam de se quam de suis satellitibus et complicibus vesaniæ suæ pro voto triumphasset, affligebatur animo vehementer, et cogitabat qualiter damnatis provideret, vel desperatis subveniret. Sed quia confusus animus impositus est rationis, infatuatum est consilium ejus, et, Deo disponente, dum plebi providet damnatæ, invitus et ignarus consultam fert Ecclesiæ, totumque præstat oppressis quod nititur efficere dolis : dumque tendit laqueum, levat ipse socium, aduncatur stimulo, male satur cupito. Missis ergo satellitibus suis, jussit clamare sub voce præconis omnibus oppidanis seu vicanis ex ore comitis, ut sublatis mobilibus cunctis omnibus pariter quaquā possent confugerent, in præsiidiis illis, ubi cum minime venturum sperarent, quoniam ex judicio regis sequenti die lunæ omnes comprehenderet quotquot infra Vizeliacum inveniret et puniendos quamvis invitus regi traheret Parisius. Et immisit Deus terrorem suum in hominibus illis, et fugerunt quotquot erant de adversariis, omnes a minimo usque ad maximum, domos, uxores, liberos, possessiones, et mercimonia sua relinquentes, ita ut penitus nemo ex tot millibus summo mane appareret, sed quasi ab hostibus invasum et direptum esset, sic vacuum et inane remansit oppidum. Existimans autem versutus et callidus comes quod non præsumeret se absente abbas ingredi in monasterium suum, simulavit languorem. Tunc abbas recordiam ipsius despiciens, statim ipsa Dominica cum triumpho vespere Vizeliacum venit, et monasterium suum obtinuit, et facta est exultatio magna in ecclesia, quoniam confusus est adversarius, contritus est inimicus. Et misit tyrannus satellites suos Vizeliacum quasi ob gratiam perficiendi mandatum regis, ut comprehenderent profanos quos loco cedere jusserrat. Ingressique satellites, dixerunt abbati dominum suum comitem diu exspectasse nuntium illius, quo veniens ipsum in monasterio suo honorifice introduxisset ; se autem adeo mirari quod tam improvise illuc ingressus inimicorum motus non pertimuerit ; missos autem a domino suo idcirco se dicebant, ut definitam de adversariis ultionem ad imperium abbatis exercerent. Quibus abbas respondit : « Audito quod dominus vester infirmaretur, nolui onerosus illi existere sed commisi meipsum Deo et beatæ Mariæ Magdalænæ, cujus causam votis omnibus prosequor, et recepi, Deo tradente, quod nitiebatur

A æmulus præripere. Cæterum ipsi scitis a quo missi estis : si quid faciendum vobis præcepit, vestra interest utrum faciatis necne : ego autem rei exitum patiens præstolabor. » Respondentes dixerunt se missos ideo esse, ut homines vici illius comprehenderent, sed ingressos neminem præter mulieres et parvulos carum invenisse. Ait illis : « Siccine quatuor homines tot millia comprehendere venistis ? » Et dixit illius quidam : « Ecce si perfidos proditores captivare venistis, invenietis fere quater viginti latitantes et latrocinantés in contigua silva. » At illi : « Aliud, inquit, iter nobis confecturis ; modo non dirigitur illo via nostra ; » et sic tergiversantes abierunt : versutia quippe discipuli probatur dolus magistri. Et egressi sunt quidam de fratribus armatæ cum pueris juvenutis, et fregerunt tabulam impii Simonis, et vestibulum domus ipsius, quæ contra jus ob contumeliam contradicentium fratrum ædificaverat, et de conspiratione factionis confusus hæcenus contra votum Ecclesiæ obtinuerat. Inde progressi dissipaverunt torcularia, quæ in subterraneis domorum suarum fraudulenter erexerant impius Hugo Fricans-panem, et nefandissimus Hugo de Sancto Petro. Porro impii diffusi sunt per oppida et loca tyranni, quique jussit satellitibus suis atque præpositis, quatenus eos occiderent, excusarent, et omnem humanitatem illis exhiberent, tantum sui præsentiam declinare eos juberent. Reliqui circumquaque errando dispersi, multi eorum prædæ et direptioni, necne captivitatî patuerunt. Inopes et vagi contiguam silvam occupaverunt, ædificantes ibidem casas, et exinde latrocinia exercebant, viantes et peregrinos deprædabant. Die autem suspecti occursum quærentium se declinabant, et ad socios qui erant in locis munitissimis se conferebant : nocte vero in prædicta silva degentes, mittebant absconditos exploratores in vico sub veste peregrina, qui eis deferrent necessaria, et referrent quæ didicissent consilia ; et congregati sunt profugi apud Corbiniacum, et cogitaverunt irruptionem facere, et vi repetere quas sponte formidolosi reliquerant sedes.

B
C
D
Exercitum colligi jubet abbas, quo perfidis oppidanis obsisteret. Tunc collegit abbas externum exercitum, manum fortissimam, et homines doctos arcu et balista, et militibus infra castrum retentis, cæteros divisit cum pueris suis, et posuit in munitio-nibus pessimorum, ut per ea expugnarentur impii per quæ nitiebantur oppugnare munitiones monasterii. Omnes autem jussit per vices et die et nocte circuire et discurrere circa oppidum et prædia illius. Quicumque vero de fugitivis comprehendebantur, aut captivitatî miseria, aut membrorum multa puniebantur : et obtinuit ecclesia jus justitiæ debitum, nec tyrannicam cogebatur adire curiam pro ulciscenda justitia, et ultus est ecclesiam abbas Pontius de pessimo adversario illius Hugone de Sancto Petro, et præcepit ut diriperetur omnis substantiæ ejus, et publicarentur omnia bona illius, et

subverterentur omnia ædificia ipsius, domus et mœlendina, stagnaque aquarum quæ multo fastu extruxerat, et exallatus erat usque in cœlum. Sicque deleta est omnis possessio illius, ut fieret parabola et proverbium cunctis post futuris generationibus. Sed et in ministros seditionis, Aimone de Sancto Christophoro, qui dicebatur insanus, Petro, qui prænominatus est de Sancto Petro, Aimone de Phalesia, Roberto de Furno, Renaldo Daudet, Galterio Northmanno, Roberto de Campo-petroso, Duranno Gulos, Alardo Claudio, et Petro Galimardi, censura justissimæ ultionis pertransiit, et domus eorum funditus eversæ atque succensæ sunt, bonaque eorum quibus male abusi fuerant, direpta. In cæteris autem, hoc est Eustachio, Simone, Duranno, Alburno, inque David, et Hugone Fricante-panem, et Felice, aliisque ipsorum complicitibus pietas abbatis sententiam suam moderata est, et vina tantum eorum a fidelibus ecclesiæ transfusa sunt. Inventa sunt præterea scuta et arma diversi generis inter spolia direptarum domorum. Et conjecti sunt plures in vinculis, donec regis iudicium super eos decerneret; et humiliata est superbia impiorum, et cognovit se subactam insolens rusticitas Viziliacensium. Et vidit tyrannus quoniam prævaluit iustitia, et confusa est impietas, nec erat ei auxilium quo ferret opem deceptis, et reverebatur eos, nec poterat sustinere aspectum illorum, quoniam arguebatur ab ignavia sua, et torquebatur a conscientia sua. Attamen impios sese volentes reddere, et ad arbitrium abbatis satisfacere prohibuit, promittens eis pro voto pacem affuturam, et quia confundebatur pro eis intercedere, ne contra jusjurandum eos juvare videretur, cogitavit consilium irritationis in Deum, et blasphemus erga cultum pietatis, assumpto baculo et pera, quasi B. Dionysii petiturus oracula, cujus instabant solemnia, profectus est ad regem. A quo requisitus causam sui adventus, peregrinum se B. Dionysii martyris mentitus est. Captato denique regis colloquio, procidit ad pedes ejus, et ut exsulibus parceret illis, parceret etiam Vizel. monasterio, quod destituito vico desolatum iri constaret, affectuosissime deprecatus est, jurejurando etiam et obtestando pollicitus est, se in præsentia regis homines illos adducturum, et eos ad arbitrium regiæ pietatis abbati et ecclesiæ satisfacturos, ac perpetuæ pacis fœdus firmaturos.

Comes multa regi fraudulenter suggerit quibus occurrit abbas. Motus igitur rex precibus istis, statuit ei diem apud Altissiodorum, scilicet tertia die post festum Omnium Sanctorum, et designavit abbati petitiones et pollicitationes comitis, petivitque ut interim parceret domibus eorum usque ad diem conductæ concordiæ. Quibus auditis abbas significavit protinus Floriacensi et reliquis amicis suis mandatum regis et conductum comitis, petiitque ut futuro secum adessent colloqui. Cæteri autem optimates, cum quibus pro causa Vizeliacensi rex

A indixerat colloquium, renuntiaverant regi, nullatenus se adfuturos ubi Nivernensem adesse prænoscent. Quo cognito tyrannus et hac etiam improbitate sua impudenter uti voluit: iterumque festinus ad regem venit, postulans ut diem et locum indicti colloquii de causa Vizeliacensi acceleracionem, causatus inimicorum suorum insecutionem, a quibus se defendere oporteret. Sperabat etenim quod si nudum consilio et solitario absentia suorum amicorum abbatem inveniret, facile suadibilibus dolis eum flecteret. Sed tritus fallaciis illius animus, non potuit decipi incautus. Credidit tamen ei rex, et scripsit abbati ut ipsa die Omnium Sanctorum apud Sanctum Julianum de Saltu indicto colloquio adesset, pacem facturum, B pacemque recepturum, si congrua offerretur. Ad quod abbas inito consilio respondit tam præpropere se non posse occurrere, quippe qui ad primitum designatum diem amicos suos vocaverat, quorum consilio et facturum et accepturum pacem esset, si congrua offerretur; quem præsertim non decebat tantum et tantæ causæ solum subire colloquium. Quo audito rex justum esse dixit abbatis responsum, sicque fieri jussit ut prius fuerat constitutum.

Condicta die Autissiodori congregantur rex, abbas, etc. Damnantur denuo oppidani Vizel. Die igitur statuta Jovis post festum Omnium Sanctorum convenerunt pariter apud Altissiodorum rex et abbas cum optimatibus et amicis; comes quoque cum vicanis Vizeliaci: et sedens rex postera die quæ nuncupatur Veneris, interrogavit burgenses quidnam facere mallent. At illi respondentes, omnia se facturos secundum beneplacitum miserationis illius dixerunt. Dictum est igitur ex sententia regis, ut conspiracy et mutuam confœderationem quam fecerant, quoquo pacto fecissent, penitus abjurerent: illos, qui pueros ecclesiæ occiderant, ubi ubi repertos aut caperent si possent, aut clamore et indicio quo possent, proderent. Fidelitatem et vitam, salutemque membrorum abbatis et suorum, ecclesiæ et suorum, supra sacra jurarent, et summam xl. millium solidorum pro illato damno penderent, munitiones et antemuralia domorum dato termino ad festum usque sancti Andreæ diruerent, et hæc omnia bona fide integre se facturos jurarent. Tum illi jam fracta cervice domiti et humiles effecti, ita se facturos sponderunt, et abbatem et dominum suum se veneraturos et conservaturos juraverunt; ipsa etiam statuti juramenti sacramenta, statim ibidem qui affuerunt, fecerunt; scilicet Gilbertus Lotariensis, Hugo Fricans-panem, Durannus Alburni, et alii fere amplius quam xl. Et reversus est abbas Vizeliacum cum hominibus suis jam de perfidis factis fidelibus. Et ingressi sunt cum eo, lætitia et tripudio magno exsultantes, habitaveruntque in pace, ut feræ mansuefactæ. Porro illi qui erant circumquaque diffusi, audita pacis conditione gavisus sunt, et revertentes confluebant quo-

tidie catervatim ad jusjurandum et diditionem. Constituit autem abbas ex ipsis quæstores, qui exigèrent a singulis impositam pecuniam, tali moderamine, ut appetiatis per obligationem jurisjurandi singulorum possessionibus, redactisque in summa pensationibus de libra persolveretur pars decima, hoc est duo solidi redderentur de viginti; nec fuit in his omnibus qui resisteret, vel aperiret os contradicendo, quoniam ablatum est cornu superbiam illorum, et contrita est virga fortitudinis eorum, et redintegrata est per manum exinii abbatis Pontii libertas Ecclesiam, et confusi sunt omnes prostitute pudicitiam illius. Verumtamen antenaturalia domorum evertere dissimulantes neglexerunt, quoniam hoc præceptum in scandalum erat illis, et quasi aculeus terebrans oculos eorum.

Plectit abbas renuentem se subdicere suis decretis. Peractis autem Dominicam Nativitatis Kalendis, vocavit eos abbas, monuitque ut juxta compositionem pacis, quod necdum fecerant perficerent, de diruendis munitionibus domorum. Constituitque illis terminum quo jussa complerent. Iterum dissimulantes cum interminatione commonuit, et si ultra factis obaudire negligerent, iram suam eos experturos fore prædixit. Mittebantur autem frequenter abbati epistolam precatoriam a principibus regionis, maxime pro Simone, ne contineret in ira misericordiam suam super eum, sed magis misereretur, parceret domui illius, quæ utique causa erat et initium malorum. Unde et ipse impius Simon plurimum præsumens de gratia et familiaritate principum, suadentem abbatem ut præcipitaret quod male ædificaverat, contempsit, addiditque contumeliam contemptui, et ædificavit propugnacula, et munitionem inceptam turris. Ut igitur vidit abbas quod vestigium contumaciæ, et gloria superbiam ipsorum esset in domibus illorum, accersivit agrestem multitudinem de possessionibus monasterii, et Sabbato post Hyppapante Domini misit eos et quosdam de fratribus in domum impii Simonis, præcipitaveruntque funditus antemuralia ipsius, propugnacula, et turrim, sedente ipso Simone ad ignem in ipsa domo, cum uxore et liberis suis. Quod videntes ceteri timerunt valde, et ingemiscientes erubescabant, dederuntque obsides pro evertendis munitionibus infra constitutum tempus.

Tandem an. 1155, obtinet suam libertatem Vizeliac. ecclesia, ac petente abbate ordines conferuntur.

A Divinæ humanationis anno quinquies undecimo atque vicies quinquagesimo quinto, pontificatus vero apostolici Nicolai, qui nuncupatus est Adrianus, anno II, regnante et agente pio rege Francorum Ludovico Juniore, data est requies Vizeliacensi Ecclesiam per manum incliti et clarissimi abbatis Pontii, genere et moribus ac dignitate præstantissimi, et obtinuit ecclesia integerrimam atque liberrimam libertatem suam, tam in privato quam in forensi negotio. Nam in privato, superstite adhuc æmulo, invitatus est a prædicto abbate Alanus Altissiodorensis pius episcopus, et celebravit apud Vizeliacum solemnes ordines in oratorio B. Dei genitricis et semper virginis Mariæ, Sabbato jejuniorum mensis Martii, assistente in monasterio cardinali subdiacono Odone de Bona-Casa, fecitque inspecta Romanorum privilegiorum auctoritate acolythos tres, subdiaconum unum, diaconos quatuor: porro ad sacerdotii gradum sex fratres promovit, præsentem et cooperante Stephano abbate de Rigniaco. Sequenti anno, anno scilicet pacis et victoriæ, duo episcopi, videlicet Cenomanensis et Ebroicensis, venientes a Roma cum abbate Sancti Albani apud Vizeliacum Pascha sanctum fecerunt, qui rogatu venerabilis Pontii sanctarum vigiliarum resolventes officium, sacros ordines solemniter celebraverunt. Et Ebroicensis quidem ostiarios, exorcistas, lectores, acolythos in oratorio Theotocou Mariæ ordinavit. Cenomanensis vero septem subdiaconos et unum diaconem fecit, presbyteros autem quinque consecravit. Et in his omnibus obmutuit adversarius jugulo invidiam confossus, et auctoritate justitiæ dejectus. Eodem Sabbato accepit abbas Pontius sanctum chrisma ab archipresbytero Altissiodorensi.

Porro in forensi causa, primo quidem de perfidis proditoribus et servis rebellibus non ex jure neque ex consuetudine, sed ex necessitate per manum regis auctoritate apostolica liberum jus justitiæ obtinuit ecclesia. Deinde per manum abbatis Pontii tam suas quam suorum causas potestative in propria curia dijudicavit, nec unquam vel usquam cujusquam laicalis vel clericalis personæ arbitrium juri judicii intercessit; et annullata est omnis calumnia, quoniam possedit calumniatores confusio et ignominia, et defecit inimicus, quoniam prævaluit justus.

LIBER QUARTUS.

Sicut patres thesaurizant filiis in incremento prædiorum et pecuniarum, ita priorum providentia thesaurizat sequentium notitiæ in descriptione librorum, et commendatione gestorum. Scriptis nam-

que mediantibus præterita quodammodo junguntur futuris, dum littera repræsentat quod antiquitas abduxerat. Descriptis itaque superioribus libellis de dignitate et exordio atque libertate Vizeliacensis

Ecclesie, laboribus etiam quos pro iustitia libertatis sue constanter et infatigabiliter sustinuit, ad ea quae desunt non supplenda quidem, sed proseguenda, utpote visu et auditu experta, stylum ducimus, et piorum Patrum piis filiis æmulandum probitatem describimus, quatenus obtinere non negligant quod Patrum strenua sagacitas non absque gravibus laboribus acquisivit. Devictis igitur omnibus adversariis libertatis ecclesie Vizeliacensis, obtinuit venerandae et semper recolendae memoriae abbas Pontius integræ dignitatis fastigium, et quasi renovato jure totum penitus abolevit quicquid erroris livor servilis induxerat, et pace adepta per quinquennium pacifice postmodum rexit in virga æquitatis monasterium suum.

An. 1159 *schisma exortum in Ecclesia.* Anno autem Verbi incarnati millesimo centesimo quinquagesimo nono, orta est, proh dolor! fœda dissensio in Romana Ecclesia. Mortuo etenim Adriano papa, generali consilio et universali consensu electus est sacri scrinii cancellarius Rollandus. Quo humiliter tantum onus suspicere dissimulante, interim Octavianus unus ex cardinalibus apostolicis, et inter senatores Urbis nobilior, apostolica insignia sibi fraudulenter præripuit, et apostolicum honorem, proh nefas! usurpavit: neque divina neque humana jura reveritus, tres tantum sui schismatis fautores habens de toto apostolico consistorio, scilicet Ismarum Tusculanum episcopum, et Guidonem Cremonensem, atque Joannem de Sancta Martina; quorum Ismarus et Joannes schismatici mortem in schismate prævenerunt. Ut autem cæteri cardinales schismaticam usurpationem cognoverunt, protinus cum electo suo, Alexandro cognominato, atque ab Humbaldo Ostiensi episcopo consecrato, ab Urbe sunt egressi. Et factum est grave schisma in occidentali Ecclesia, Germanico imperatore Octaviano, qui dictus est Victor, Siculo autem rege favente Alexandro Catholico. Et misit Alexander legatos suos in Galliam, et in insulas Britanniae, ad regem Francorum Ludovicum, et ad Henricum regem Anglorum, atque ad omnem utriusque regni Ecclesiam, videlicet Guillelmum Papiensem, et Henricum Pisānum, atque Ottonem de Tulliano Carcere. Qui transeuntes Italiam, cum a Cluniacensi monasterio nequaquam reciperentur, primus et præcipue omnium Gallicanarum personarum suscepit eos dignæ memoriae abbas Pontius Vizeliacensis, et catholicam orthodoxi Alexandri electionem universis utriusque ordinis principibus commendavit.

Renunt Cluniacenses Alexandro papæ adhærere. Excommunicantur. Igitur Alexandro ab utroque regno suscepto, scripserunt legati Cluniacensibus pro susceptione Alexandri. Præerat eo tempore Cluniacensi ecclesie Hugo prudens moribus, et simplex ingenio. Is convocato ex more talium negotiorum capitulo, de susceptione Alexandri fratres suos consuluit; at illi Patris Hugonis exosam habentes prælationem, cum

A dentem invidiæ in personam innocentis acquirere indigere, versuto usi consilio, cum contestatione interdixerunt ei tam catholicum quam schismaticum suscipere, ne forte dum, ut assolet in talibus, victo faverent, victoris odium incurrerent; ne vero dolosi potius quam salubris consilii periculum suspectum haberet, idem sapere, et eadem subire cum eo unanimiter quicquid exinde contigisset adversi sponderunt. Cum autem Cluniacum accedere, et in schismaticos ferre sententiam apostolici legati formidarent, miserunt Henricum tunc Belvacensem, postea vero Remensem episcopum, qui propter germanitatem Ludovici regis tutius ad partes illas accedere, et delegatum sibi ab Alexandro per præcuminatos legatos apostoli Petri gladium exercere posse videbatur. Qui cum accessisset, et apud Luzeium convenisset, superque Cluniacenses ponere sententiam anathematis disponderet, rogatu Dalmati et aliorum terræ illius principum distulit, et scripsit Cluniacensibus, exhortans ut resipiscerent, et ut Alexandrum, sicut alia Franciæ monasteria, susciperent; alioquin delegata sibi auctoritate apostolica sententiam excommunicationis tam super ipsos quam super omnes fautores eorum ulterius promulgare non differret; et assignato die apud Meidunum, cum neque ipse abbas Cluniacensis fraude detentus a suis, neque responsales ejus adessent; porro æmuli abbatis ex adverso starent, Theobaldus scilicet prior Sancti Martini de Campis, qui aliquando post abbatem prioris locum in monasterio Cluniacensi tenuerat, et alii plures qui videbantur esse capita Ecclesie sue, ipsum abbatem suum tanquam parricidæ filii patrem accusantes, et culpam schismatis a se removens, quippe qui se et commissa sibi monasteria subjectioni et protectioni catholici Alexandri committerent, ipsis faventibus Hugonem abbatem Cluniaci, et omnes subditos et fautores illius publice excommunicavit.

Pontio abbate Vizeli. vita functo in ejus locum subrogatur Guillelmus abbas Pontis. Vocatus fuerat ad hoc colloquium sanctæ memoriæ Pontius noster merito abbas nominandus, quibusdam annuentibus, ut extruso Hugone in monasterio Cluniacensi præficeretur. Sane beata et gloriosa Dei dilectrix Maria Magdalene, cui devotus devotum semper exhibuerat famulatum, hunc a candelabro suo, quo clarissime irradiaverat, minime evelli pertulit, retinuitque eum sibi etiam corpore, quem a puero enutritum et ab angelorum principe Michaeli sibi concessum, totum ex integro sibi vindicans consecraverat, nec passa est inimicum libertatis sepulcri sui vel ad horam exsultare de eo, ne forte contrarius sibi existens, qui pro patria pugnaverit patriam quodammodo expugnaret, neve malitia de virtute virtutem prosterneret, et ignavia probitatem probitate dejiceret. Languore namque insperato detentus, vicesimo quarto anno ordinationis sue viam universæ carnis in-

gressus est, et cum gravi luctu suorum ante sepulcrum famulatricis sepulcri Christi sepultus, raptus est, ut credi fas est, ne gloria humanæ probitatis mutaret intellectum illius. Quo assumpto protinus Vizeliacensis monasteri fratres una voce et com-
nuni assensu elegerunt sibi Patrem genere nobilem, probitate conspicuum, virum ab adolescentia sacris instructum disciplinis, tam in ipso ubi susceptus est Vizeliacensi, quam in Cluniacensi cœnobio, videlicet Guillelmum abbatem Sancti Martini Pontisarenensis, quod monasterium ipse per xv annos regens, possessionibus et ædificiis multis ampliaverat.

Ne sortiatur effectum electio, obicem ponit comes Niv. Consensus comitis in eligendo abbate haud requirendus. His diebus Nivernensis comes Guillelmus, filius Guillelmi Cartusiensis, filii Renaldi de Hubenc, filii Guillelmi, filii Renaldi, filii Landrici, qui primus hujus generis principatum Nivernis a comite Burgundiæ suscepit : hic, inquam, comes post multa gravamina quæ, uti in superiore volumine partim comprehensa sunt, ecclesiæ Vizeliacensi intulit, gravi morbo correptus, calicem divinæ ultionis prægustabat. Ut ergo audivit filius ejus Guillelmus quod Vizeliacenses abbatem sibi elegissent, genuina insolentia ratus omnia nutu suo constare, Vizeliacum venit in ira multa et in furore magno, et interdixit fratribus electionem se absente et inconsulto patre suo factam ; posuitque custodes ne quis de Vizeliacensibus transiret ad electum. Sed quam pravo et irrationabili consilio hoc fecerit, manifestant Romanorum pontificum munimenta, et Francorum regum privilegia ; avi quoque sui, qui simili arrogantia electionem Renaldi abbatis, postmodum Lugdunensis archiepiscopi, calumniatus est, exemplar subscriptum declarat : « Ego Nivernensis comes dimitto Deo et beatis apostolis Petro et Paulo, et beatæ Mariæ Magdalenæ quamdam pravam consuetudinem, quam in Vizeliacensi ecclesiâ, exigebam, scilicet ut de electione abbatis ejusdem loci nullus ulterius a me vel hæredibus meis sive successoribus meis requiratur consensus, sed cum qui electus fuerit, prædicta ecclesia habeat, ita ut nullus nostrum possit aliquid calumniari, vel de consensu a nobis non acquisito aliquid ab Ecclesia exigere. Sed et tam de introitu quam de exitu abbatum promitto me nihil ulterius calumniaturum. »

Confirmat electionem cardinal. legatus. Init possessionem abbas. Vizeliacenses igitur postposita juvenis comitis injusta calumnia, Renaldum Merlotensem ad convocandum electum suum miserunt : qui cum venisset, neque monasterium introire, neque solemnem fratrum processionem suscipere voluit, ne minus per ostium ingressus videretur, cum hujusmodi translatio de monasterio ad monasterium, vel de ecclesia ad ecclesiam inconsulto pontifice Romano nequaquam authentica esse decernatur. Unde Vizeliacenses per Gaufrédum Hospiti-

A talem scripserunt Ottoni cardinali et legato apostolicæ sedis, insinuantes ei modum electionis, et personam electam. At ille perlectis apostolicis privilegiis, electionem sanam comprobavit, et eam fore ratam vice apostolica confirmavit, ipsique electo commisit curam Vizeliacensis ecclesiæ ex parte domini papæ, per manum Petri Pisani decani Sancti Aniani Aurelianensis. Et ingressus est Guillelmus abbas Vizeliacum, totius populi favore, et fratrum solemnem processionem susceptus, habens secum Macharium Floriacensem, Theobaldum Sancti Germani de Pratis, Stephanum Rigniacensem, abbates. Et non post multos dies misit ad Alexandrum papam prænominatum Gaufrédum, et Joannem Italicum clericum suum cum litteris capituli sui continentibus actionem electionis suæ, et litteris Francorum regis, litteris etiam regis Anglorum, atque abbatum prænominatorum, personam electi et modum electionis commendantium.

Alexander papa januam appulit. Ratum habet actibus electionem ; renovatque privilegia. Cluniacenses usurpant regimen cœnobii Vizel. Interea Alexander papa Octaviani schismatici declinans insidias, per mare appulit ad urbem Januensem. Quo audito nuntii Vizeliacenses profecti sunt illuc. Susceptique honorabiliter ab Alexandro, fuerunt cum eo in palatio per dies aliquot ; et sedens Alexander una cum universo cœtu cardinalium, adstante multa frequentia multarum partium, legatos Vizeliacensis monasterii audivit, allatas ab ipsis litteras suscepit, ordinationem Guillelmi abbatis ratam habuit, eidem et fratribus universis ejusdem monasterii privilegium fecit, in quo juxta antiquorum pontificum Romanorum exemplaria statuit, quatenus fratres monasterii Vizeliacensis, defuncto abbate suo, liberam electionem in substituendo successore haberent, et ne aliqua persona cujuslibet causæ religionisve obtentu quemlibet assensum de ipsa electione sibi usurpare, vel quocunque modo requirere præsumeret. Hanc siquidem libertatem, cum per trecentos fere annos ab ipso suæ foundationis principio Vizeliacensis ecclesia quiete et absque calumnia obtinisset, tamque de suis quam de aliorum fratribus monasteriorum sibi Patres indifferenter præfecisset, Cluniacenses longe post exorti per subreptionem sibi vindicare nisi sunt ; assensum quidem primum, deinde vero jus electionis sibi arrogantes, mentientes utique a Paschali traditam sibi curam ordinis ecclesiæ Vizeliacensis ob quam prorsus causam eadem ecclesia sub Innocentio II papa grave scandalum pertulit reclamando libertatem ingentam, dum per violentiam ejusdem Innocentii et comitis Nivernensis intruso a Cluniacensibus quodam Alberico, fere omnes sæpe fati monasterii fratres vinculis colligati, et per Provinciam, Italiam, Germaniam, Lotharingiam, Franciam, et Aquitaniam, hac illacque ignobiliter dispersi sunt, alienigenis subintrocuntibus in liberrimo solo, qui quasi

sub Sennacherib undecunque congregati, unum superstitionis Samaritanorum nomen fecere.

Quia ergo in tempore tentationis supercilium Cluniaci intumuit, et monasterium quod hactenus specialius Ecclesiae Romanae membrum exstiterat, a Romana unitate exorbitavit, jure placuit apostolico examini, ut beati Petri uterina filia Vizeliacensis ecclesia denuo schismaticorum non subjaceret calumniae, praesertim cum ipse catholicus papa Alexander aequae ut Paschalis, et quilibet alii apostolici praedecessores sui, Deo auctore, beati Petri clavibus frueretur, quibus merito fidei remittendum vel solvendum censebatur, quod aliquando sub obtentu religionis commissum vel ligatum praetendebatur. Ob insolentiam denique Cluniacensium non solum in hac parte, imo etiam in toto corpore, libertas Ecclesiae Vizeliacensis periclitabatur; nam cum adventitii praefati abundantia multa abuterentur, et a vicinis locorum indigenis bonorum Ecclesiae rapinam patenterentur, desidia et ignaviae potius quam debita libertati consulentes, comitem Nivernensem induxerunt, et sub specie familiaritatis materiam ei dederunt inconsuetae tyrannidis et inusitatae consuetudinis. Eorum etenim temporibus et indebitae justitiae exactio, et procuratorum frequentia, occasionumque gravamina, atque malarum consuetudinum submitto inolevit; per quae omnia nostris temporibus eadem Ecclesia pene ad nihilum redacta est; paulatim enim serpendo pestiferum virus tam Cluniacae servitutis quam comitis tyrannidis, a planta pedis usque ad verticem omnes illius aevi seniores infecit usque ad beatae memoriae Pontium, quem fecunda virorum illustrium Arvernica nobilis tellus protulit, et hunc de quo in praesentiarum agitur, Guillelmum de Meloto, quem strenua Caroli Magni de Rupe Merloti proles edidit. Hi nempe vere filii verae matris vicem doluerunt, et pro justitia illius ad sanguinem restiterunt.

Igitur Alexander papa egressus ab urbe Januensium, in portu Magalonae applicuit; cui praenominatus occurrens, Guillelmus abbas Vizeliacensis, quemadmodum praedecessor illius Pontius primitias legationis apostolicae, non absque suorum et quorundam magnatorum invidia susceperat, ita et hic ipsum summum pontificem a littore maris prodeuntem omnium sacerdotum Galliae prior excepit, et invenit gratiam in conspectu Alexandri, et magnificavit eum Alexander coram frequentia totius Romanae Ecclesiae, et iterum retractato comitis Gerardi testamento, munimentis etiam antiquorum privilegiorum collatis cum modernis, immunitatem libertatis Ecclesiae Vizeliacensis et libertatem eligendi vel substituendi abbatem communi consilio et voluntate, atque arbitrio omnium episcoporum, presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum, cardinalium, Alexander papa in consistorio Montis pessulani juxta subscriptum exemplar confirmavit.

Privilegia Vizeliacensis ecclesiae confirmat Alexan-

der papa; eamque eximit a potestate Cluniacensium:

« ALEXANDER episcopus S. SS. Dei, dilectis filiis Willelmo abbati Vizeliacensis monasterii, ejusque fratribus tam praesentibus quam futuris, monasticam vitam professis in perpetuum. Sacrosancta Romana Ecclesia, quae unicuique respondet pro suorum qualitibus meritorum, eos quos fideles reperit, benigniori tractare gratia consuevit, et quos ferventiores circa suum obsequium intuetur, honoris praerogativa est solita decorare. Antecessor autem noster bonae memoriae Paschalis papa, sicut ex privilegio praedecessoris nostri felicitis recordationis Calixti papae cognovimus, Vizeliacense monasterium, quod proprie ac specialiter beati Petri juris existit, Cluniacensis ecclesiae fervorem religionis, quae tunc temporis inibi habebatur, attendens, cum religio in eodem Vizeliacensis monasterio tunc ex parte maxima deperisset, commissae dignoscitur, et praedictus Calixtus papa id ipsum auctoritatis suae privilegio confirmasse, ita quidem ut obcunte abbate qui ibidem esset pro tempore institutus, alius ibi deberet communi fratrum consensu, vel partis consilii sanioris, Cluniacensium abbatum consilio subrogari. Nos vero devotionis vestrae constantiam, et fidei firmitatem, quam in hoc tempore procelloso tam vos quam bonae memoriae Pontius Vizeliacensis abbas, circa Romanam Ecclesiam habuistis, diligentius attendentes: considerantes etiam quam manifeste Cluniacensis Ecclesia tempore hujus turbationis erraverit, et quomodo a pristina religione et honestate corruens, ab unitate Ecclesiae se fecerit alienam, praedicto monasterio vestro in devotione et fide Ecclesiae firmissime permanente, et religione per Dei gratiam ibidem plenarie restituta, ut utraque ecclesia fructum videatur pro meritis reportare, commissionem illam, quam idem antecessor noster Paschalis papa fecerat, de communi fratrum nostrorum consilio duximus revocandam, statuentes ut idem monasterium Cluniacensi ecclesiae in nullo penitus subjacere debeat, nec alicui teneatur nisi tantum Romanae Ecclesiae respondere; et electionem ita liberam per omnia habeatis, ut Cluniacensium abbatum consilium vel consensus nullomodo requiratur; imo illum vobis in abbatem dari volumus et praeponi, quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Benedicti institutionem elegerint, et Romanus pontifex aut praeviderit ordinandum, aut suggestionem monachorum ejusdem loci consenserit ordinatum. Ut autem haec nostra institutio futuris semper temporibus inviolabiliter observetur, eam auctoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti privilegio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostrae constitutionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc at eare praesumpserit, secundo tertiove commonitus, nisi praesumptionem suam digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, ream-

que se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Servantibus autem sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen. »

Abbas humaniter a papa exceptus ad propria redit. Famæ ejus detrahunt osores. Et cum fuisset abbas Guillelmus cum apostolico Alexandro dies plurimos, gratia et benedictione illius auctus cum favore Romanæ totius Ecclesiæ recessit ad propria, et regressus cum magna gloria receptus est a fratribus suis, et ab omni populo suo cum solempni processione in ornatu platearum et fumo thymiamatum, et facta, ut moris est, oratione, obtulit duos pretiosos pannos sericos, et duo optima tapetia, et confusi sunt omnes adversarii libertatis ecclesiæ Vizeliacensis, et insurrexerunt viri linguosi, et quibus proprium est honorum invidere prosperis, cœperuntque detrahere Guillelmo abbati apud comitem juvenem (nam pater vita excesserat) quasi Guillelmus omnia bona ecclesiæ dilapidasset, et infinitam pecuniam Romanis dedisset; dicentes impium esse tam nobilem ecclesiam dissipari, impietatem vero ipsam in caput comitis merito redundare, qui cum tutor et defensor existat ecclesiæ, tantæ illius depopulationi non obsistat.

Erat autem juvenis quidam, nomine Guillelmus, filius Petri de Monte Regali inter ministros abbatis Pontii ætate quidem junior, sed ingenio acrior; hic sensu astutus, et obsequio gratus, tantam apud Pontium obtinuit gratiam, ut potentia cunctos excelleret aulicos, et dominandi secundum fere vinceret locum; quem excludebat, excludebatur; et quem admittebat, admittebatur; quem justificabat, justificabatur; et quem condemnabat, condemnabatur; justum et injustum, munus et meritum, ipsa quoque gratia, qua nihil clarius in omni fortuna, absque Guillelmi favore nihili pendebantur; factique sunt extranei, quos olim et ætas et sapientia Pontio familiares fecerat. Cumque puerilibus animis majora majoribus præsumeret, etiam fratribus detrahere cœpit, proprios accusans dominos, servus conditione et moribus, exclusisque omnibus solus solo nomine domini sui gratia abutebatur; fasque nefasque unius erant pretii apud eum, qui totus incumbere de penuria pauperum dilatare terminos suos, et abusus fiducia domini sui pro centenario tricenarium reddebat, et pro denario centenarium recipiebat, multiplicatusque est vehementer in possessionibus multis et pecuniis innumeris, et actus omnium in ore illius. Unius tantum gratia abutendo contentus, omnium simul intus et extra odium concitavit. Homo quippe superbus et arrogans atque impurus, honestos quoque et probatissimos viros despiciebat, accusabat, et dehonestabat; adeo quippe simplices pii Patris

A animos circumvenerat callidis adulationibus, ut totum ei concederet quod huic quocunque modo placeret. Elatus igitur et miro modo supra semetipsum juvenis erectus, cum per quadriennium ita insolesceret potiusquam convalesceret, unius uno momento noctis repente miser corrui et crepuit, et effectus est quasi qui nec fuerit, et utinam nec fuisset! nam cum felicitis memoriæ Pontius abbas extremum vitæ spiritum efflasset, servus proditor, qui præ dolore commori debuerat, postpositis exsequiis protinus claves tulit, armaria spoliavit, et quidquid rapere potuit, clam asportavit. Cumque tam sacrilegum furtum sæpius reiterasset, deprehensus a fratribus et comprehensus est. Inquisitus autem super thesauros abbatis, et de candelabro aureo quod imperatrix quondam Mathildis mater regis Anglorum Henrici monasterio Vizeliacensi dederat, omnia negavit; et scrutata domo illius, tandemque negata clave a familiaribus illius recepta, repertum est illud quod negaverat candelabrum, sigillum quoque abbatis, simul et sigillum capituli, quod jam per biennium fratres latuerat. Facto autem mane dedit fratribus obsides super quingentas libras pro executione justitiæ tenenda in manu futuri abbatis, qui ea ipsa die depositionis venerabilis Pontii concorditer electus est, anno divinæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo primo, vi feria, xiv die mensis Octobris.

Interea profanus Guillelmus de Monte Regali accessit ad juvenem comitem patris exsequias celebrantem, qui octavo die obitus pii Pontii vitam humanam finierat: cumque multa mentiendo præstrueret, spopondit comiti novo octoginta libras, decem septemque scyphos argenteos, si ei adversus Vizeliacenses auxilium præberet, et singulis etiam annis duas marchas argenti comiti pro commendatio daret. At ille compromisit ei contra omnes petitum auxilium.

Recepto igitur solempniter electo abbate Guillelmo, clamaverunt omnes pariter adversus Guillelmum de Monte Regali, qui præsumens de auxilio comitis justitiam exsequi detrectabat. Unde jussus ab abbate Guillelmo comprehendi, carceri mancipatus est. Tunc ille solita usus versutia, cum sperato careret auxilio, abbatibus qui forte ad novi abbatis introitum convenerant, Floriacensi scilicet et Parisiacensi cœpit supplicare, atque sub obtentu confessionis, quam detegere sacerdotibus fas non est, requisitos thesauros in quantum nosset propalare, contestans se stare definitioni eorum de objectis capitulis si novus abbas acquiesceret, qui parens illorum precibus et consiliis dixit se quoque idem facturum, statimque in ipso crepusculo noctis allatæ sunt sanctorum reliquiæ in virgulto abbatis, et productus impius Guillelmus de carcere, juravit super sancta quod faceret quidquid sequenti mane præscripti abbates delinirent, et quod interim nusquam diffugeret. Sed in perfido quæ fides? nullum est enim veritatis vestigium, ubi non est fidei

fundamentum. Ut autem vulgo dicitur experto non esse credendum inimico, ita et proditori juranti nulla fides est adhibenda: jurat ore profanus, ore justitiam, sed loquitur ex corde in corde nequitiam, et decidens in profundum malorum contemnit justitiam, sequiturque impietatis propositum. Sic iste sceleratus Guillelmus spreto iuramento, postposita etiam fide obsidum impudenter ipsa nocte perjurus aufugit. Quod cum abbas Guillelmus audisset, et rei exitum comprobasset, statim misit ministros suos in domum fugitivi proditoris, et tam frumenta quam vina, vasa quoque et pannos, atque universam suppellectilem domus asportari fecit, pollicitamque pecuniam quingentarum librarum a fidejussoribus exegit. Sacrilegus vero clam profugit ad comitem, a quo receptus, post paucos etiam dies ab eo Vizeliacum reductus est. Unde cum comes interpellaretur ab abbate quare perfidum fugitivum suum suscepisset, et Vizeliacum contra morem villæ reduxisset; cui utique non liceret de jure neque commendatitium hominem monasterii suscipere, neque cuiquam inimico villæ in ea conductum præstare: de his et aliis capitulis terminandis constituerunt diem apud Regniacum; ubi cum convenissent, primum conquestus est abbas quod comes extra morem Ecclesiæ homines suos commendatos suscipere et; petiitque ut hunc fugitivum suum Guillelmum de Monte-Regali, qui capitaneus servus ecclesiæ existebat, incunctanter sicut de perditione et perjurio convictum sibi redderet. Tunc comes optimates suos requisivit super propositam de jure consuetudinis calumniam. At illi omnes unanimiter dixerunt nullum habere comitem in hominibus ecclesiæ Vizeliacens' commendatum, neque adversus Ecclesiam, neque alio quolibet modo. Protinus comes dimisit versipellem Guillelmum, et jussit eum redire ad legitimum dominum suum, et per omnia illius stare mandato: et ut vidit quod nihil profecisset, præcepto abbatibus, vellet nolletque, se submit. Domo igitur cum aliquibus ex suis possessionibus distracta, obsides suos liberavit.

Preces fundunt ad Deum monachi Vizel. pro comite Nivern. ægro; qui ingratum se nihilominus exhibet. Post hæc contigit comitem infirmari usque ad mortem. Cui abbas Willelmus valde compassus, ut potuit, quanquam exosus ab eo, gratis ei obsecutus est; et oratio fiebat quotidie ab ecclesia Vizeliacensi ad Deum pro eo. Sed cum illa orante convalesceret, ingratus oblitus est omnium beneficiorum quæ sibi ab ecclesia, vel ab abbate exhibita sunt. Et patulas aures linguis apponeus detrahentium, recogitabat quibus occasionibus abbatem vel monasterium fatigaret. Scripsitque abbati ut pecuniam, quam profanus Guillelmus de Monte-Regali cognominatus sibi ex compromisso debebat, sibi redderet. Deditque in mandatis nuntio qui ejus litteras deferrebat, ut si pecuniam reddere abbas differret, vel dissimularet, terram abbatibus illico deprædaret. Quadam ergo die Dominica, epistolam comitis super

A præfatum negotium abbati nuntius obtulit (dicebatur autem nuntius ille Gaufridus de Meliduno), cui protinus abbas respondit nullam omnino pecuniam se comiti debere; si quid vero impius Guillelmus comiti deberet, ab eo indubitanter reposceret. Respondit Gaufridus nil sua interesse, nisi domini sui tantummodo mandatum perficere. « Nunquid ergo, ait abbas, hac Dominica bonorum nostrorum rapinam facies. » — « Non, inquit Gaufridus, sed cras domini mei præceptum dissimulare non potero. Si tamen ad dominum meum mittere placet, proficiascar libens et ego cum nuntio, et pro causa tua orabo; et cum ibidem, hoc est apud Campummollem, ab abbate procuratus fuisset et abbatibus nuntium quemdam monachum iturum ad comitem accepisset, in ipso itinere divertit a monacho, et veniens ad Castrum Censorium elegit fortissimos juvenes, statimque ipsa Dominica jam advesperascente omnes greges ovium abbatibus apud Campummollem, ubi eadem die cum abbate comederat, deprædatus est. Nec mora, ultio eum divina secuta est: nondum quippe septem diebus transactis amentia captus, de fenestra domus suæ saltum dedit in subjacenti flumine Yonnæ: unde semivivus extractus propria cœpit membra laniare, sicque insaniendo vita indignus mortuus est. Conclamantibus autem fratribus universis et omni populo Vizeliacensi adversus Guillelmum sceleratissimum, quod causa illius, et tanti principis inimicitias, et suorum deprædationem paterentur, præcepit eidem Guillelmo abbas, quatenus comiti de compromisso satisfaceret, aut certe illata damna ecclesiæ restitueret. Qui deficiens ab utroque, conjectus in vinculis carceri mancipatus est. Ferro igitur ligatus et tenebris involutus, censum pecuniæ fetore carceris non potuit negligere, quinimo dulcius habuit omnem subire miseriam, quam vel diminuere gratis pecuniam. Hac etenim pluribus in locis fenerata, squalorem carceris atque famis inedia, quodque gravius est, honestatis injuriam libenter perfererebat: tandemque longa carceris pressura coactus, iterum distractis possessionibus pacem fecit, fuitque deinde quasi lupus inter oves circumveniens proximos, accusans pauperes, detrahens divitibus. Saue comes neque hujus miseriis neque suis malis contentus, armenta et pecora, hominesque monasterii Vizeliacensis prædari fecit, quia, ut dicitur in proverbio vulgari, « Sola volenti nocere sufficit occasio; » nullius justæ querimoniæ fretus ratione, occasione quærebat qualiter ecclesiam suo dominio subjugaret, et ab ingenua libertate spoliaret.

Ludovicus rex Gal. partibus stat Alexandri papæ a quo repulsam passus est. Illis diebus occidentalis Ecclesia gravi schismate laborabat. Henricus autem comes Trecentis partibus favebat imperatoris. Porro Ludovicus rex Galliæ misit in occursum Alexandri catholici papæ legatos suos, Theobaldum abbatem S. Germani de Pratis, et Carducum clericum suum; quorum legationem cum minus optato Alexander

suscepisset, reversi Vizeliacum venerunt. Et decidit in lecto ægritudinis Theobaldus abbas, et mortuus est .ix Kalend. Augusti, sepultusque infra januam basilicæ B. Mariæ Magdalensæ, cujus monachus exstiterat. Et ut cognovit rex Ludovicus repulsam legatorum suorum, iratus pœnituit se suscepisse Alexandrum contempto Victore, et scripsit per Manassem episcopum Aurelianensem super hæc verba comiti Henrico Trecensi, qui eo tempore ad Germanicum imperatorem properabat. At ille gratulabundus pro opportunitate reperta, suggessit imperatori ut iniret colloquium cum rege adunatis utriusque regni optimatibus, et ecclesiasticis viris, contestatus jurejurando quod rex audita utriusque apostolici electionis examinatione, juxta discretionem personarum utriusque regni, staret consilio suo, videlicet Henrici comitis, et indictum est colloquium apud Lovigennam vicum citra Ararim fluvium intra fines regni Franciæ. Et statutum est ut Alexander catholicus et Victor schismaticus colloquio adessent, et de sua electione in conspectu totius Ecclesiæ conferrent.

Pontifex saniori consilio legatos mittit ad regem, qui ejus animum demulcerent. Quod ut cognovit Alexander, misit ad Ludovicum regem legatos, scilicet Bernardum Portuensem episcopum, et Jacintum diaconem suum, qui regis iram lenirent, et familiare colloquium inirent. Convenerunt ergo Alexander et Ludovicus apud Silviniacum, qui est vicus monachorum Cluniacensium. Rex autem Ludovicus rogabat Alexandrum ut ad constitutum veniret colloquium; aut si forte præsentiam imperatoris abhorreret, saltem ad partes illas accederet usque ad Vergiacum castrum, quod erat inexpugnabile. Cui cum Alexander nollet acquiescere: Ego, ait rex, et te et universum comitatum tuum salvum ducam, et reducam salvum sicut corpus meum. Et cum nec sic acquiesceret Alexander veritus dolos imperatoris, respondit rex: « Mirum est quod conscius justitiæ suæ subterfugit testimonium innocentiae suæ, seu audientiam causæ suæ. » Et abiit rex ad indictum cum imperatore colloquium, nondum autem cognoverat conditiones quas ex parte sua comes Henricus fecerat cum imperatore.

Convenit rex ad colloquium cum Henrico comite Trecensi qui imperatori favens Alexandro adversabatur. Cum ergo venisset rex apud castrum Divionem, occurrit ei comes Henricus, et tum primum aperuit ei pactiones quas cum imperatore fecerat, dicens: « Majestatis tuæ reverentiæ et regni tui consulens utilitati, domine mi rex, inii colloquium super Ararim fluvium, quo, tu domine mi rex, et imperator Fridericus cum pontificibus et abbatibus atque optimatibus utriusque regni convenientes, præsentem apostolico tuo, et imperatoris apostolico, ex utraque parte eligentur probatissimi viri tam ecclesiastici quam militares, qui electionem utriusque apostolici dijudicabunt. Et si Rollanni electio fuerit sanior comprobata, Octaviani electio cassabi-

atur, et imperator procidet ad pedem Rollanni; si autem Victoris electio prævaluerit, Rollannus annullabitur; tu vero, domine rex, ad pedem Octaviani venies. Quod si Octavianum deesse contigerit, imperator ab eo deficiens Alexandro tuo obediet; si autem e converso Alexander defuerit, identidem decidet, et rex Victori favebit. At vero si tua majestas noluerit nec prædictis pactionibus acquiescere, nec arbitrio judicum assensum præbere, ego jurejurando juravi quod ad partes illius transibo, et quidquid de fisco regis in scodum habeo imperatori tradens, ab illo deinceps tenebo. Stupefactus rex Ludovicus ad hæc respondit: « Miror unde tibi fiducia, quod me inscio meque inconsulto talia cum imperatore condixisti. » Respondit Henricus: « Hanc fiduciam tu, rex, ipse per Manassem Aurelianorum episcopum mihi dedisti: » interrogatusque super hoc verbo episcopus, timore regis dissimulare cœpit, occultans machinationes quibus Henricum ad hoc induxerat. Tunc Henricus protulit epistolam regis, qua continebatur quod nuntii regis repulsi fuissent ab Alexandro, ob quam rem indignatus rex mandabat Henrico quatenus ad imperatorem Fredericum licenter procederet, et colloquium utriusque audientiae iniret, certus quod rex per omnia illius consilio staret.

Aliud colloquium in finibus imperii. Nuntii regis. Fredericus autem imperator ædificaverat sibi palatium miræ amplitudinis in loco qui dicitur Dolah, in finibus imperii sui, et cognoverunt Franci quod schismaticus Victor non esset cum imperatore; et lætati sunt super illius absentiam. Quo agnito Theutonici sive Germani currentes, adduxerunt eum cum festinatione maxima eadem die: quem assumptum imperator media nocte duxit supra pontis medium, statimque quasi pactionibus satisfacerisset, recessit. Rex autem Ludovicus quasi venatura pergens, transiit per nemus ad locum colloquii, misitque Jocium Turonensem archiepiscopum, et Mauricium Parisiorum episcopum, Guilelmum quoque Vizeliaci abbatem cum aliis optimatibus regni sui ad nuntios imperatoris, qui ibidem convenientes verbum regis exspectabant. Inter quos etiam erat comes Henricus, qui propter affinitatem cognationis, partibus omnino favebat Victoris schismatici. Petierunt itaque missi regis ex ore ejus competentes inducias, eo quod pactiones hujus colloquii hactenus usque perendie regi fuissent incognitæ, præsertim cum imperator compulerit Henricum comitem jurare ne prædictas actiones ante diem constiitanti colloquii ullomodo manifestaret regi: indecens autem fore tam temere de tanto negotio diffinire. Cumque imperatoris Frederici prolocutores petitas inducias negarent, reversus est rex apud Divionem. Cardinales vero, quos illuc Alexander papa miserat, sperantes solutum esse colloquium, Vizeliacum redierunt. Rex autem constituit qui custodirent fines regni sui. Et sequenti summo mane venit comes Henricus ad regem in palatio ducis Burgundiæ,

a'legans regem nequaquam esse a pactionibus liberum, ideoque se necessario discessurum ab eo, et sese traditurum in manu imperatoris, ita ut totam terram, quam de feodo regis hactenus tenuerät, amodo imperatori traditam ab eo reciperet, et hominum illi faceret. Attamen ob gratiam regis obtinuisse se dixit ab imperatore trium hebdomadarum inducias, ea conditione quod rex datis obsidibus polliceretur imperatori ad diem se venturum, et Alexandrum adducturum, atque ibidem causam utriusque auditorum, et iudicio proborum virorum imperii et regni pariturum, aut certe seipsum tradere vincitum imperatori apud Chrysopolim, quæ est urbs nobilis Byzantinorum : et acquievit rex, et defecit spiritus ejus, et tædiatus est animo, pactusque est ita se facturum, datis obsidibus.....

duce Burgundiæ.... comite Flandriæ, et Guilelmo comite Nivernensi. Omnis autem ecclesiasticus, ordo audito hoc verbo quod fecerat rex, doluit valde, et corde clamaverunt omnes ad Dominum ut miseretur Ecclesiæ suæ sanctæ, et liberaret regem a fraude circumventionium se.

Fallaciæ imperatoris detectæ, a quo rex desciscit.

Abit ergo rex ad prænominatum vicum Lovigennæ, ubi regi debebat occurrere imperator; sed fefellit imperator Henricum, misitque præcipuum fautorem schismatis, Renaldum cancellarium suum Coloniensis Ecclesiæ. Cumque coram eo replicarentur pactiones, quas comes Henricus ex ore imperatoris proposuerat regi, subito divina virtus adstitit Ecclesiæ suæ, et piæ simplicitati regiæ majestatis. Respondit enim Renaldus, profani erroris fautor, nequaquam imperatorem talia dixisse, scilicet quod cuiquam permitteret consortium iudicandi Romanam Ecclesiam, quæ proprie sui juris existebat. Tunc repletus gaudio rex, quæsivit ab Henrico comite utrum se haberent pactiones secundum formam ab eo sibi propositam. Et rex : « Ecce, ait, quod imperator qui juxta verbum tuum adesse debuit, abest; ecce quod etiam missi illius formam pacti, te præsentem, te teste commutant. » — « Verum est, » inquit, comes Henricus. Et ait rex : « Nonne ergo absolutus sum ab omni pacto? » — « Absolutus, » ait Henricus. Et dixit rex cunctis optimatibus suis et episcopis, atque abbatibus, qui præsentibus aderant : « Audistis et vidistis omnes qualiter ego ipse gratis perfecero omnia quæ ad me pertinent, et dicite utrum liber ab his pactionibus videar. » Dicunt omnes : « Liberasti verbum tuum. » Statimque rex velocissimum equum cui insidebat reducens, protinus ire perrexit. Theutonici autem valde confusi insecuti sunt eum, rogantes ut rediret ad imperatorem paratum prosequi omnia quæ Henricus proposuerat. At ille parvipendens ea quæ dicebantur, decipulam quam evaserat exhorruit, dicens : « Feci quod mecum fuit. » Sic soluto conventu rex in suum regnum rediit.

Alexander papa susceptus Parisiis a rege. Consecrat ecclesiam S. Germani Prælatensis. Concilium

A celebrat apud Turones. Alexander autem catholicus papa veritus indignationem regis Ludovici, transit in Aquitaniam metropolim urbem Bituricorum, et in Dolense monasterium, quod est apud Castrum Radulphi, ibique hiemavit : et sequenti tempore Quadragesimæ accessit ad Ludovicum regem in urbe Parisiorum. A quo susceptus honorifice secundum morem Romanæ Ecclesiæ, portavit ipse rosam auream Dominica qua cantatur *Lætare, Jerusalem*. Peractisque paschalibus solemnibus consecravit basilicam monasterii B. Germani de Pratis, cui præerat Hugo de Moncellis, monachus Ecclesiæ Vizeliacensis. Iluc iterum accessit Guillelmus abbas Vizeliacensis, petens a summo pontifice Alexandro quatenus libertatem et possessiones ecclesiæ suæ, atque immunitatem banniarum monasterii sui ab antecessoribus suis præscriptarum tertio plenius confirmaret. Cui ille pium assensum præbuit, et tertium ei privilegium dedit. Inde Turonicam metropolim urbem adiit, et concilium ibidem tenuit omnium episcoporum Lugdunensium, Narbonensium, Viennensium, Bituricensium, Senonensium, Remensium, Rothomagensium, Turonensium, Burdegalensium, Ausci-tanensium, Alpensium, Apenninarum, et Maritimarum, centum quinque numero : Cantuarensium etiam atque Eboracensium, Scotorum quoque et Hibernensium; sed et abbatum et diversæ professionis personarum gratanter undique advenientium: nam et Germanorum episcopi plures occulte scripserunt Alexandro papæ, obedientiam, et omnimodam reverentiam pro loco et tempore illi humiliter exhibentes. Italiæ vero non minima pars affuit, partim scripto, partim sua præsentia. Sed et Sardinia et Sicilia, cum omni Calabria, omnis quoque orientalis Ecclesia, et Hispania, devotum obedientiæ caput humiliter Alexandro catholico papæ subdidit.

Agitate eo in concilio variæ causæ; præsertim clericorum Parisiæ, adversus monachos San-Germani. Interfuerunt prædicto concilio Stephanus abbas Cluniacensis, et Guillelmus abbas Vizeliacensis. Cogitaverunt autem actionem renuntiationis Cluniacenses proponere contra Vizeliacenses; sed consilii suæ injustitiæ et Romanæ rectitudinis contuerunt omnes, nec etiam exinde ausi fuerunt mutire, cum plurimæ hujusmodi controversiæ hinc et inde in eodem concilio proponerentur et terminarentur; sicut fuit causa Parisiensium clericorum et monachorum cœnobii Sancti Germani de Pratis, quæ plenius ventilata injustis clericorum vocibus æternum silentium imposuit. Alexander igitur soluto concilio synodali, Bituricam in urbem, quæ caput est Aquitaniam, rediit. Procedente dehinc tempore autumni Senonicam civitatem adiit, ibique per decem et octo mensium curricula sedit. Auctore autem schismatis Octaviano, qui appellatus est Victor, ab hac vita infeliciter exempto, subrogatus est a schismaticis Guido Cremonensis, qui de auctoribus electionis Alexandri primus apostata vit.

Comes Nivern. persequi Vizeliacenses non desistit. Interea comes Nivernensis Vizeliacensem Ecclesiam graviter infestabat, et per suppositas personas eorum qui ovino colore mendacium supprimunt, mores Guillelmi abbatis et fratrum suorum diffamare insistebat. Sola quippe Vizeliaci deditio cupidus, invidiæ morbo adversus abbatem afficiebatur, qui pravis conatibus ejus tam strenue quam callide resistebat, Unde illius magnanimitas potissimum enituit, quod insimulanti æque ut deprædanti restitit. Eapropter cum dolus invidiæ in seipsæ contabescens nihil penitus proficeret, et ab omni destitueretur jure, tandem postposita justitia, honestate spreta, contempta religionis reverentia, rabiem vesaniæ suæ tyrannica temeritate armavit. Cumque tergiversando ut inique ageret, laboraret, et nullam causam juste affligendi Ecclesiam inveniret, usurpatas procuraciones, quas pater illius periculo maris actus remiserat, et eo cum matre in capitulo Vizeliaci concedente confirmaverat, contra jus fasque ab Ecclesia repetit. Neganti abbati quod injuste reposcebatur, diffidationem mandavit. Interveniuntibus autem amicis utriusque partis, inierunt colloquium supra stagnum de Noverria, si forte obortam controversiam pacificare possent. Interpellanti itaque comiti super prædictam exactionem, respondit abbas, quia quod pater dimiserat, et ipse concesserat, nec ab eo repetendum, nec a se reddendum erat, præsertim cum ipse investitam Ecclesiam hac dimissione partis, et sua concessione invenerit. Et subito tyrannus iracundia motus, frendens et insaniens, Vizeliacum venit (erat autem vigilia nativitatis præcursoris Christi), ingressusque monasterium, cum fratres audito adventu ejus claustra sua signassent, irruiit ipse, et primus accepta securi ostium fregit coquina. Quod videntes satellites ejus, domos ecclesiæ protinus occupaverunt, ostia reliqua frægerunt, monachos impellentes cæciderunt, et de substantia monasterii dominum suum invitis fratribus ea nocte in hospitio monasterii procuraverunt. Fratres autem cruces et capsellas deposuerunt, altaria nudaverunt, et divinum officium per omnes ecclesias suas celebrare cessaverunt.

Papa monet comitem ut vexare desinat Vizeliacenses. Ea nocte declinavit abbas apud Campum mollem; sequenti vero apud Gibriacum: inde misit ad regem, ipse autem profectus est ad Romanum pontificem, qui regressus a concilio Turonico in Dolensi monasterio debebat: sed quia rex expeditionem tunc moverat in Arvernenses, noluit exasperare comitem, monuit tamen ut propositam litem differret, donec ipse ab expeditione rediret. Alexander quoque recogitans schisma quo infirmabatur Ecclesia, et veritus ne forte si aliquantulum durius erga sæculi principes procederet, graviori scândalo Ecclesiam affligeret, simplici tantum scripto commouit comitem, ut a gravaminibus Ecclesiæ Vizeliacensis, quæ filia beati Petri et alodii Romanæ Ecclesiæ existeret, desisteret. Sed induratum est

A cor Pharaonitici comitis, et pro dulci fonte duritiam induit lapidis. Apostolica igitur simul et regalia monita spernens, cum gravi et multo exercitu equitum et peditum atque promiscui vulgus, quasi hostilem obsessurus populum, in ipsa beatæ Mariæ Magdalænæ sacra solemnitate Vizeliacum venit: quo ingresso, protinus fratres cessaverunt a divinis officiiis, seorsum submissa voce in capella Genitricis Dei clausis ostiis claustris Deo debita vota solventes, indignum utique judicantes sacra sacrilego pandere. Abbas autem descendit apud Sanctum Petrum; comes autem monasterium ingressus more solito, sed comitatu insolito descendit in hospitio, negatamque sibi a fratribus procuracionem ipsæ sibi de suo exhibuit.

B *Pacem ineunt abbas et comes nonnullis conditionibus interpositis. De illatis injuriis veniam petit comes.* In ipsa nocte ascendit abbas ad sepulcrum beatæ Mariæ Magdalænæ, ibique Deo debita solemnitatis celebria pro tempore persolvit, et illucescente die descendit ad Esconium, Deoque sacram hostiam obtulit. Quem insecutus Renaldus de Merloto fratruelis suus cum Duranno Alburg, rogavit quatenus ibidem requiesceret modicum. Miserat quippe apud Gibriacum, qui sibi necessariam refectionem pararent. Ascenditque Renaldus, et locutus est de compositione pacis cum comite. Revocato igitur abbate talis compositio processit, ut comes de violatione monasterii publice ad altare satisfaceret, de usurpata procuracione viginti libras resolveret, remissionem quam pater fecerat de fortuitis procuracionibus ipse denuo concederet, et scripto confirmaret; Renaldum quoque fratrem suum, et Guidonem æque fratrem suum, sororemque hæc omnia concedere faceret, data fidei pollicitatione et obsidibus, Ignaro vicecomite de Joviniaco, et Stephano de Petrapertuis, et Hugone de Tornella, ut cum ad legitimam ætatem pervenissent, iterato præscriptam remissionem concederent. Ob gratiam vero scriptæ confirmationis et conservandæ pacis in perpetuum diffinitum est quod abbas septingentas libras daret comiti, et de procuracione illius diei ducentas quinquaginta tres libras persolveret, eo pacto interveniente, quod comes sequentis festi procuracionem penitus dimitteret, et iterum de alia procuracione non nisi centum libras exigeret. His ita compositis et hinc inde concordatis, hora diei sexta pulsantibus signis celebraverunt fratres sacri festi solemnia. Et accedens comes ad altare, de iliata monasterio satisfecit injuria, reposuitque juxta conductum pro recti executione viginti libras. Et sequenti die ingressus capitulum fratrum, præsertim abbate, coram omnibus concessit sæpeditam procuracionum fortuitarum remissionem, quam pater suus fecerat, et scripto confirmavit, sique sigilli munimine corroboravit.

Iterum litem movet et persecutionem. Post hæc Guillelmus comes Nivernis ægrotavit vehementer, ita ut desperaretur; sed cum humilitatis vota sol-

veret Deo, tandem convaluit, petivitque sanctorum suffragia in oratorio Beatæ et intemeratæ Virginis Mariæ apud Anicinum urbem Vallavensium. Inde reversus corpore quidem ad patriam, animo autem ad inditum sibi odium Guillelmi abbatis Vizeliacensis, mandavit eidem ut sibi justitiam de non exhibito sibi salinario exsequeretur in præsentia sua, et iudicio curiæ suæ Nivernis staret. Respondit abbas: « Sperabam fecisse me pacem cum comite de omnibus querelis præteriti temporis: verumtamen quia ego rudis, et de hujus monasterii consuetudinibus nondum plene instructus videor, loquar cum majoribus natu villæ hujus, et cum cæteris sapientibus, et secundum consilium cœlitus nobis indultum per proprios comiti nuntios respondebo. » Abo autem de Monte-Gualgerii (is enim injunctum sibi nuntium perferebat) dixit abbati: « Si placet diem comitis a me tibi denominatum suscipere, bene; sin autem, comes faciet sicut de negata sibi a te justitia. » Sic Abo recessit, et pejora dictis comiti retulit. Abbas vero inivit consilium, misitque nuntios qui ad hæc verba responderent; qui euntes occurrerunt satellitibus comitis, dominum suum cum multa vesania venientem Vizeliacum præeuntibus. Et subito tyrannus irrumpens in monasterium, invasit officinas monasterii, misitque protinus præcones per omnem villam Vizeliaci et Esconii et Sancti Petri, mandans omnibus hominibus monasterii, ut pariter congregati præsentia suæ in crastinum astarent. At illi unanimiter omnes mandatum ejus contempserunt. Tunc ille furia invecus contra morem oppidi clamare fecit per præconem suum, quod omnis qui ante conspectum suum non veniret, inventus procul dubio caperetur, et domus illius publicaretur. Quo audito stupefacti sunt omnes, et plures præ timore accesserunt ad eum; quibus astantibus dixit: « Quoniam negavit mihi abbas justitiam, investi me de jure meo: volo itaque ut abjurato abbate fidelitatem mihi faciatis, et amodo abbati aut monachis nullam consuetudinem persolvatis. » Ad hæc burgenses responderunt: « Nos fidelitatem juravimus abbati et Ecclesiæ; injustum ergo et turpissimum videtur absque causa quantum ad nos pejerare; unde petimus a te dari nobis inducias ut cum domino nostro loquamur, et super hæc verba illum conveniamus. » — « Præsto est, ait, dominus vester, et cito poteritis ei loqui. » — « Permite nos ergo, inquit, ire ad eum. » Quibus ille dixit: « Eligite ex vobis duos vel tres qui abbati verbum vestrum, et vobis illius responsum perferant. »

Surrexit igitur Simon de Silviniaco, et Durannus Alburg, qui comitis impietati præcipue favebant, veneruntque cum paucis ante abbatem, et innotuit sermo abbati, quod comes detinisset suos, ne ad se venirent. Illico vocavit Joannem Caprarium, et paucos seniorum ecclesiæ, misitque eos confestim in hospitium ad burgenses suos in hæc verba: « Vobis qui fidelitatem abbati debetis et Ecclesiæ,

A mandat et præcipit abbas per ipsam fidelitatem quam sibi jurastis, et sibi debetis, ut recedentes ab hoc tyranno quantocius ad illum veniatis; » et statim venerunt. Et cum de quæstione comitis hinc inde multa conferrent, rogaverunt burgenses abbatem, quatenus in tanta necessitate sibi et illis consulere, tempusque redimeret, recipiens diem comitis sub tali conditione, ut in eo tantum comiti faceret, quantum deberet. Acquivit abbas suorum consiliis, mandavitque comiti dicens: « Quoniam ex improvise tyrannice invasisti domum meam, licet omnino injustum sit quod exigis, suscipio tamen diem tuum sicut violentiam passus, assignatum apud Altissiodorum, tantum ibidem facturus quantum debere me probabo. » Protinus comes frustratus a proposito (proposuerat namque tali conditione Vizeliacum suo mancipare dominio) collecto impetu vesaniæ suæ recessit. Instante autem die, misit abbas ad comitem Desesiz majores ecclesiæ suæ, Gilonem tunc priorem, et Gaufridum Angligenam superiorem, atque Gislebertum eleemosynarium. Quibus ille dixit ut se sequerentur Nivernis, ibidem eos auditurus. Quod cum fecissent, ex parte abbatis renuntiaverunt ei diem assignatam, rogantes ut alteram propinquiori loco assignaret. Reuente illo diei renuntiationem vel commutationem suscipere aut dare, subintulerunt: « Dominus abbas Vizeliacensis tibi respondet per nos, quod mandato tuo stare nullo teneatur jure, et si denuo per violentiam volueris illum fatigare, ipse te appellat ad audientiam apostolicam, ad quam dominium Vizeliacensis monasterii proprie spectat, et ad audientiam domini regis, sub cujus protectione et custodia idem monasterium consistit, assignatque tibi diem in præsentia papæ Alexandri in Octavis Paschæ; interim se suaque in manu apostolici, et in manu regis committens. » Et cum hæc dixissent, licentiamque redeundi ab eo petissent nec impetrassent præ nimia ira, paululum digressi reversi sunt ad hospitium suum in monasterium Sancti Stephani, quod contiguum est eidem urbi, simulantes quasi in crastinum ad curiam comitis essent redituri. Nocte vero conscensis equis Vizeliacum redierunt. Abbas autem declinans furorem insanientis comitis, abiit in Franciam.

Abbas vero abiit ad Alexandrum papam, significans ei qualiter et quam injuste ipse et ecclesia Vizeliacensis a comite gravaretur. Inde profectus est ad regem, conquestus in auribus ejus super injusta vexatione qua premebatur a comite; qui motus tam compassione conquerentis, quam commotione Alexandri papæ, mandavit comiti diem colloquii in urbe Senonum. Quo utrinque convenientes, et plura hinc inde conquerendo conferentes, cum pacis vestigia nulla paterent, tandem rogatu regis diem requisitæ justitiæ in submonitione sua distulit. Rex autem Ludovicus Epiphanius diem fecit apud Vizeliacum, et suscepit eum abbas, obsecutusque est ei diligenter; quo regresso,

invidia ductus comes mandavit abbati diem apud Altissiodorum; qui diem suscipiens pro tanto quanto sibi competeret, misit ad papam legatos qui eum consulerent quid super hoc faceret. Illi vero accepto ab eo consilio, et caute secreto commisso, reversi sunt.

Monachus circumfert reliquias SS. ad poscendas suppetias. Et egressus quidam frater Vizeliacensis, nomine Renaldus, a monasterio quod adjacet Moreto cum B. Dei genitricis Mariæ, et S. Blasii, aliorumque sanctorum memoria propter ædificationem basilicæ ipsius monasterii, de elemosynis fidelium plurimam collectionem faciebat. Cumque loca peragraret, et Ambianensium pagum pluribus sanctorum virtutibus opitulante superna gratia illustrasset, ad castrum quod dicitur Arborea, cum ipsa sanctorum venit memoria: ubi paucis diebus commoratus, cum plurima ibidem sanctorum per merita fierent miracula, et multus undique occursum populorum fieret, tandem exinde abire proposuit, et hinc inde, ut moris est, assumentes lecticam, nec vel parum ab ecclesia potuerunt eam extrahere. Cumque vires vicibus alternarent, et nunc alios aliis, nunc fortiores fortioribus submitterent, dominus locorum, nomine Alelmus, cum alio illustri viro lecticam levavit, sed neque limen basilicæ attingere potuit. Reponentes itaque lecticam super altare, orationi incubuerunt. Tunc unus fratrum, qui cum eodem Renaldo advenerant, vocatus Petrus, stulta temeritate cepit lecticam ipsam, quasi sanctos flagellis exire compellens, percutere virgis. Nec mora, in illum desævit ultio: continuo quippe paralyti dissolutus, post paucos dies hæc vita caruit. Illustris ergo vir Alelmus, perpendens divinitus hæc fieri, pro manere sibi cœlitus collato omnium bonorum auctori Deo gratias egit; deditque in confinio ipsius castri in proprio allodio locum ubi ædificaretur oratorium, in quo sanctorum memoria reponeretur, et a fratribus religioso officio ad honorem Dei coleretur. Constituit etiam locum ipsum sub regimine et dispensatione Ecclesiæ Vizeliacensis debere consistere, eo quod sanctorum pignora ab eadem Ecclesia et a fratribus ejusdem loci perlata ibidem fuissent. Ad quem locum ipse Guillelmus abbas cum vocatus venisset, alias quoque reliquias et ornamenta multa pretiosa secum attulit, quæ ob honorem sanctorum et ob devotionem fidelium locorum illorum ibidem reliquit, dictus est locus ille de nomine adjacentis castri, Arborea. Sic inter fluctus persecutionis honorum semper successus virtutis incrementum capit; et unde magis Ecclesia affligitur, inde magis cumulatur.

Grassatur comes Nivern. in monachos Vizel. Comes itaque Guillelmus gravi odio tenebatur adversus Guillelmum abbatem, et quia minus perficere valebat quod volebat, furorem suum in rapina asinorum, et pecorum, et mancipiorum monasterii explebat. Et erat homo pessimus Hugo, cognomine Lethardus, servus de capite suo monasterii: fuit

quippe mater ejus consanguinea germana Simonis filii Odonis præpositi Vizeliaci, servi utique Ecclesiæ: qui videlicet Simon prodidit et percussit dominum suum, videlicet Artaldum abbatem Vizeliacensis monasterii. Hunc Hugonem fecit sibi comes præpositum apud castrum Censurium, qui præ omnibus satellitibus comitis Ecclesiam persequebatur. impossibile dictu quot et quibus quantisque modis nocte dieque vexabat eam, et injuste agens de jure interpellabat Ecclesiam; sed jus exigens, nil juris rependebat, imo pro jure sibi constabat quidquid contra jus fasque violenter extorquebat. Cum ergo iterum abbas conquereretur in Alexandri papæ auribus super iniquas et multiplices oppressiones, quæ per satellites comitis sibi et suis inferebantur, scripsit Alexander comiti et matri ejus in hæc verba:

Ut a vexatione absteineat ad eum scribit Alexander papa. «ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio nobili viro GUILLELMO comiti Niverni, et Iux matri ejus, salutem et apostolicam benedictionem. Quanto monasterium Vizeliacense, » etc. *Vide in Alexandro III, Patrologiæ t. CC.*

Litteras papæ spernit comes. Igitur Petrus Rom. Ecclesiæ subdiaconus peractis apud Vizeliacum Dominicæ Nativitatis solemnibus, venit ad comitem et ad matrem ejus, deditque illis apostolica scripta: et cum post apostolica scripta, etiam et suam, uti optime litteratus, exhortationem obturatis auribus exhibuisset, illi ex adverso injuriis et diversis pluribusque mendaciis cœperunt abbati et fratribus ejus detrahere, bonumque nomen illorum diffamare. Et cum de pace cum inimicis pacis tractaret, nulum pacis vestigium invenit, nisi abbas contra morem et dignitatem Ecclesiæ judicio curiæ comitiis staret. Adhibito ergo comiti communi fratrum consilio, deliberaverunt omnes pariter exilium potius mortis subire, quam tantæ tyrannidi deservire. Omnem itaque postponens abbas dissimulationem induciarum, suscepit diem indictam in initio Quadragesimæ, misitque ad papam ut sibi mitteret auxilium: qui misit ei Hyacinthum diaconem cardinalem Rom. Ecclesiæ, et Petrum de Bona subdiaconem suum, et Joannem mariscalcum suum.

De pace tractatur. Eo tempore fratres Pontisaræ astabant apostolicæ curiæ, interpellati a Cluniacensibus, eo quod vel Guillelmum quondam abbatem suum Vizeliacensibus illis inconsultis dimiserint, vel alium ei substituerint; sed defecerunt Cluniacenses a causa sua, nec etiam præsentare se ad diem præsumperunt. Unde fratres monasterii Pontisariensis absoluti a Romano pontifice, cum libertate sua remearunt ad propria. Quorum abbas Lancelinus Vizeliacum interim debebat, et rei exitum ibidem expectabat. Præ nimia quippe arrogantia dedignati sunt illum Cluniacenses in causam trahere, sed fratres ejus tantum, quasi acephalos provocaverunt; de monachis tantum, non de abbate, quasi non esset abbas, conquerentes; ideo conse-

quenter fratrum, et non abbatibus audientiam Alexander papa expetiit : sed, quia non fuit Satan neque occursum malus, probatam Pontisarenensis monasterii libertatem favore omnium cardinalium confirmavit. Convenerunt itaque Altissiodorum Guillelmus abbas Vizeliacensis, et Lecelinus abbas Pontisarenensis, atque abbas monasterii S. Joannis de Pratis, cum multis aliis fratribus et amicis monasterii Vizeliacensis; quibus etiam occurrerunt legati apostolici : quorum presentiam comes reveritus, jam sponte mutare diem voluit, quem hactenus nec rogatus differre permisit. Super quo abbas prudentes viros consuluit. Respondens Hyacinthus dixit ei : « Hactenus tertiana laborasti febre, ergone vis quartanam subire? quin potius ambages omnes abrumpere, et de jure libertatis tue incunctanter age. » Et posuit abbas verbum suum in ore abbatis monasterii Sancti Joannis de Pratis; sed nec ipse nec quisquam alter ob timorem comitis ausus est proloqui. Quod videntes filii libertatis Ecclesie Vizeliacensis, fide armati omnem penitus timorem abjecerunt, et propriam dignitatem alieno defensare sermone indignum duxerunt. Surrexitque Gilo, tunc temporis prior cœnobii Vizeliacensis, et ait comiti : « Hactenus audivit allegationes tuas dominus Vizeliacensis; et quædam quidem facili cedunt concordie; cætera vero secum ipse tractabit; nam iudicio tuo eum stare debere frustra existimas, quippe qui nullo unquam tibi jure tenetur. » Quo audito comes nimio furore correptus est. Erubuit enim ad verbum quod præter opinionem suam fuerat prolatum. Egressusque est abbas cum suis a comite. Hyacinthus autem feroces principis animos mitigare tentabat, et pro pace instabat; sed repulsus, vel inducias aliquas Ecclesie dari orabat. Acquievit comes, et sctas licet inducias dedit usque in octavas Paschæ.

Episcopalia munia exercet Vizeliaci Signiensis episcopus. Instante igitur sacra Dominicæ Resurrectionis solemnitate venit Vizeliacum Signiensis episcopus, a latere domini papæ missus ad visitandos et confortandos fratres; et consecravit ibidem sacrosanctum chrisma, et oleum sanctum sacro die cœnæ; celebravitque Sabbato sancto Paschæ ecclesiasticos ordines. Ordinavit autem Henricum, Petrum, et Humbertum de monachis Ecclesie presbyteros; Geraldum quoque ejusdem villæ clericum fecit presbyterum; tres etiam diacones de monachis ordinavit, scilicet Ansellum, Guillelmum, et Gaudredum, subdiaconos autem, Guillelmum, et Guidonem pueros. Porro Laurentium de Moreto fecit acolythum.

S. Thomas exsul in Gallia tutelæ regis se committit. Thomas autem Cantuariæ archiepiscopus Henricum regem fugiens exsulabat apud Pontinacum. Is aliquando familiarissimus eidem regi, et eleganti strenuitate conspicuus, cancellarius ejus existiterat, nec eo potentior quisquam visus est apud regem Angliæ; at, ubi ecclesiastici regiminis cu-

A ram suscepit, Deum homini præponere per omnia curavit, unde contigit ut usurpanti regi in morem Oziæ jura ecclesiastica, velut alter Jonas constantè restiterit. Quamobrem indignatus rex, et inæstimabilem gratiam implacabili commutans odio, comprehendere illum, et bona ejus in fisco redigere disposuit; sed prævenit impius conatus solertia innocentis, et clam mare transiens cum parvo comitatu ad Ludovicum regem Francorum venit, et se suosque in manu illius commisit. Qui suscepit eum benignissime, et necessarium ei auxilium liberaliter exhibuit. Attamen justam illi visum est Alexandrum papam adire debere, et omnino ipsius consilio stare. Ad quem cum venisset, et adventus sui causam ei exposuisset, condoluit ei Alexander, et tradidit eum Guichardo Pontiniacensis monasterii abbati, qui postea ab ipso Alexandro Lugdunensium archipræsul consecratus est. Rex autem Ludovicus pro his et pro aliis negotiis ad Henricum regem Anglorum misit, indixeruntque reges mutuum colloquium : cui colloquio cum interesse Alexander disponderet, venit Parisius : quod ut rex Henricus cognovit, colloquium indictum Ludovico regi demandavit, infestus Alexandro ob invidiam Thomæ Cantuariensis. Alexander autem iterato jam acceperat legatos Romanorum rogantium ut rediret, et beati Petri ad sedem remearet, vale dicens itaque Ludovico regi ad urbem venit Bimricorum.

C *Hugo Letardus res Vizeliacensis deprædatur instinctu comitis Niverni.* Impiissimus vero Hugo Letardus, servus nequam genere et moribus, pertinaciter insistebat tam captioni quam deprædationi hominum et rerum Vizeliacensium; sed et illa vetus Herodias, filia Jesabel de semine Amalech, mater videlicet Guillelmi comitis Nivernis, nomine Ida, virus odiorum ore pestifero jugiter infundebat in filii pectore, æmula honestatis, et inimica totius bonitatis, et quæ satellites suos quasi filii partibus favens, ad persequendum monasterium Vizeliaci acriter perurgebat. Hinc cædes, hinc rapinæ, hinc captivitates, hinc varia tormenta, hinc mortis diversa genera, omnia de antro femineæ nequitie manantia; nec facile cuiquam civium Vizeliaci exitus liber patebat.

D Composuerant fratres ratem calcis miræ magnitudinis ad construendum dormitorium suum, et igne siccato trahebant ligna cum plaustris de adjacenti nemore suo : unde inflammata hydra peste invidiæ, immisit satellites vesaniæ suæ, qui in ipsis sancti Spiritus solemnibus equos raperent quadrigarum, quibus ligna trahebantur : sic deficiente igne periit opus ratis pretii centum librarum. Hujus hydræ viperinus filius præceperat observari iter Guillelmi abbatis, ut quasi eo ignorante a vilibus mappiis dehonestaretur.

Conqueritur abbas coram papa multis rationibus. Tantis igitur undique malis afflictus Guillelmus abbas, persecutus est Alexandrum papam; quem cum in prædicta urbe invenisset, exposuit ei omnia.

ut potuit, mala quæ a comite et matre illius patiebatur : dixitque illi quod causa sua, causa esset domini papæ et totius Romanæ Ecclesiæ, cujus juris monasterium suum proprie existebat, et ideo æque ut suum Vizeliaci negotium suscipere apostolicum debere, præsertim cum idem monasterium hoc solo crimine periclitaretur, quod se Romanum libera voce profiteretur, et quod nemini se obnoxium, nisi soli Romano præsuli fateretur. Addidit quoque, quod si periclitanti monasterio quam citius subvenire negligeret, tanquam repudiatum adulterò manum daret, et jam amplius de censuali jure non teneretur, maxime cum in ipsa apostolica præsentia tam moderna, quam antiqua Romanorum pontificum impune vacillarent statuta, seu privilegiorum munimenta, et astante pastore lupina desæviret rabies, nec multum constaret libertas, quæ unius verbi justitiæ posset distrahi silentio. Denique, non pusillanimitate, nec supercilio ductus toties apostolicas adversus comitem aures interpellavit, qui certe quam sæpe et prece et pretio gratiam illius redemerit : ipse autem econtra tam diram calamitatem ingratus sibi rependerit, quod jam pene exhaustum ad extremam fere inopiam se contulerit, nec contentus redemptione hominum seu dilapidatione possessionum monasterii fuerit, sed ipsum fratrum quotidianum victum jam per biennium tulerit. Quod factum quamvis graviter monasterium affligat, magis tamen ac magis injuriam ingenitæ libertatis deflet; quam videlicet libertatem sub obtentu cujusdam usurpati, et negligentia quorundam prædecessorum suorum subrepti salvamenti annullare penitus contendit; liberalitas quippe, quæ illi charitative aliquando impendebatur, jam non ut gratuita devote liberalitas posebatur, imo ut debita tyrannice servitus exigebatur. Et qui prius pauci numero contenti erant oblato, nunc multus exercitus inhiant rapti, in tantum quod unius hospitii procuratio ducentarum quinquaginta librarum et eo amplius constaret pretio. Talia dicta talibus abbas rursus prosequabatur, dicens filiam B. Petri, videlicet Ecclesiam Vizel. omni expositam fore malo, ita ut jam a planta pedis usque ad verticem nulla sit in ea sanitas : « Data est enim, ait, omni transeunti in direptionem et conculcationem, et quo prius exstitit junior, eo nunc magis ac magis invenitur abjectior; et qui prius invidabant libertati illius, modo insultantes movent super eam capita sua, et derident Sabbata Romanæ dignitatis in exprobrationem deditiois Ecclesiæ Vizeliac. » Jam Edua, Cluniacum, et versa vice Cluniacus Eduam adversus Vizeliacum mutuose instigant et cohortantur. « Tempus est, aiunt, quo confracto cerebro Romanæ arcis, oculi quoque illius effodiantur, et subjiciamus nobis ancillam fugitivam, quæ se gloriatur B. Petri filiam. » Et nunc Edua Moab, nunc Cluniacus Idumæam repræsentat, Vizeliacum velut alteram Jerusalem impugnando sibi reputantes, et dicentes : Populus stultus est, pauper et superbus. Ego igitur

A Edua superbiam illius contundam : tu autem stultitiam ejus subsannabis et paupertas illius nostras supplebit delicias. Invitemus ergo Assur precibus, instigemus persuasionibus, conducamus muneribus, qui ejus arrogantiam atterat in virga ferrea, et in manu robusta, et quoniam non est auxiliator neque propugnator qui liberet eam, scindamus eam inter nos, et tollat unusquisque partem suam. Tu, Cluniacus, arcem obtinebis capituli : ego Edua mihi vindicabo altare. Porro Assur, comes scilicet, oppidum diripiet. « Et quis ad hæc, inquit, domine sancte Pater, stabit? utinam esset transmigratio ! utinam forte divideremur ! utinam tempus et tempora nobis ponerentur ! forte quando suscitaret nobis Dominus Aod ambidextrum, in cujus manu foret salus Israel; nunc autem in sedibus nostris jugulamur in domo nostra servituti subjicimur, temporis redemptionis perpetua nobis efficitur subjugatio. Tantorumque malorum cumulo totius miseræ et extremæ ignominie accedit incrementum, quod in conspectibus patris mactamur, quod a complexibus pastoris avellimur, quod legitimo præsentate patrono præjudicamur; quodque summa totius redargutionis est, silentio universalis judicis condemnamur. Utique si actio palam procederet, si ratio intercederet, si jus fasque, vel judiciarius ordo locum haberet, levior esset jactura, et gauderet compendio præjudicata pœna, tametsi minus videretur conscientie judicio promerita. Nunc autem causa nostra in ore vulgi versatur, et judicium nostrum in manu inimicorum nostrorum proscribitur.

C
D
Papa Alexander respondet abbati, conaturque a vexatione comitem avertere. His auditis condoluit Alexander, et omnis Romana Ecclesia, scripsitque comiti, ut illata damna monasterio Vizel. emendaret, et denuo ab infestatione ejus abstineret : quod si quid juris habere se adversus abbatem putaret, presentie suæ in octavis Pentecostes apud Claramontem se exhiberet, ibi primum abbati satisfactorius, et sic ab eo jus debitum recepturus. Comes autem apostolicum mandatum penitus contempsit, insuper etiam abbati insidias præterdens, ita eum inclusit, quod nec illius equi aqutum ire possent. Misit ergo abbas Joannem clericum suum ad Alexandrum; sed et comes dissimulans contemptum, misit et ipse Theobaldum decanum Nivernis, et Humbertum archidiaconem, et Bernardum priorem S. Stephani : quos apostolicus pontifex benigne suscipiens, requisivit utrum sufficientes responsales pro comite advenissent. Sed cum excusationem potius quam juris executionem prætulissent, absolutos remisit, scribens per eos comiti quatenus infra octo dies posteaquam litteras suas recepisset, abbatem et fratribus monasterii Vizel. ablata restitueret, captos burgenses, et eorum obsides liberos absolutosque dimitteret; et ipsis strætæ publicæ, quam a longe retroactis temporibus habuisse noscebantur, ingressum et egressum liberum habere permitteret : deinde apostolico se conspectui præsentaret, ut inter

eum et prænominatum abbatem ac fratres componeret. Quod si ei grave videretur, scilicet apostolicam a lire præsentiam, ad Senonensis et Bituricensis archiepiscopi præsentiam cum abbate accederet, qui inter eos pacem et concordiam reformarent. Porro, Bituricensi et Senonensi archiepiscopis scripsit formam præscripti mandati ad comitem, præcipientis eis ut, si comes mandato illius staret, congruam compositionem inter abbatem et comitem facerent; sin autem, præcipiendo mandavit soli Senonensi, ut secundum tenorem aliarum litterarum procederet, quarum contentia ita se habet :

Scribit ea de re ad Senon. archiep. « ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri HUGONI Senonensium archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem. Ad tuæ fraternitatis notitiam, » etc. *Vide in Alexandro III, Patrolog. t. CC.*

Ejusdem est argumenti. « ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei : venerabilibus fratribus HENRICO Eduensi, GALTERIO Lingonensi, ALANO Antissiodorensi, et BERNARDO Nivernensi episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Ad vestræ fraternitatis notitiam, » etc. *Vide ibid.*

Rogat regem ut comitem coereat. « ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio LUDOVICO, illustri Francorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Ad regis serenitatis notitiam, » etc. *Vide ubi supra.*

De præfatis litteris a se scriptis certiores facit abbatem ac monachos Vizeliac. « ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GUILLELMO abbati et fratribus Vizeliacensibus, salutem et apostolicam benedictionem. Suseptis litteris vestris, » etc. *Vide ibid.*

Archiepiscopus Senon. arbiter a papa constitutus, agit causam Vizeliac. et comitis. Igitur Hugo Senonensium archiepiscopus secundum mandatum apostolicum præfixit comiti et matri ejus diem infra quem ablata Ecclesiæ Vizeliacensi restituerent, et suam atque Bituricensis præsentiam adirent, ut cum Ecclesia Vizeliacensi componerent. At illi rogaverunt Senonensem quatenus per se solum diem sibi et abbati daret, illi autem consilio ejus cum abbate libenter componerent. Et convenerunt Senonensis et abbas cum fratribus et amicis suis apud Sanctum Julianum de Salico. Comes autem et mater ejus legatos suos miserunt, non qui componerent, sed qui appellarent apostolicam audientiam. Præviderat hoc abbas Guillelmi provida sagacitas, qui jam paulo ante cum magna celeritate miserat nuntium suum, supplicans quatenus omnem appellationis vocem tolleret ab eis, qui potius subterfugium quam iudicium quærebant. Unde impetrato quod postulabat, reversus est festinanter nuntius; et quarto die post appellationem ingressus Senonicam urbem, invenit abbatem; et dedit ei optatas litteras domini papæ. Statimque abbas ingressus ad archiepiscopum, tradidit ei apostolicum mandatum, quo continebatur, ut nisi comes et mater sua infra præ-

A scriptum terminum viginti dierum, quem nuper in superioribus litteris præfixerat, ablata Ecclesiæ restituerent, de illatis injuriis satisfacerent, et a gravaminibus Ecclesiæ deinceps quiescerent, omni remota appellatione in personas et in terras eorum sententiam secundum tenorem aliarum litterarum promulgaret. Quo audito Senonensis valde stupuit, miratus tam celerem appellationis remotionem, indignabatur etenim apostolici iudicii sententiam sibi delegatam fuisse, eo quod Nivernensis comitis animositate vereretur. Ipse autem comes ære graviter alieno pressus, audivit multas esse opes in quodam Arvernorum municipio, quod vocatur Mons-Ferrandi; et repente ex insperato quietum nihilque suspicantem aggressus est populum, et omnem prædam prædicti diripuit municipii, ipsumque dominum municipii pactæ pecuniæ obsidem secum tenuit: ubi cum furiosa tyrannide desæviret, venit ad eum Senonensis archiepiscopi Hugonis nuntius, et obtulit ei ex parte domini sui archiepiscopi Senonensis litteras hunc modum continentes :

Nisi comes ablata Vizeliac. restituat, excommunicationis sententiam minatur. « Huco, Dei gratia Senonensium archiepiscopus, charissimo suo GUILLELMO nobili comiti Nivernensium, salutem et dilectionem.

« Suscepimus litteras domini papæ pro Ecclesia Vizeliacensi, quam omni modo aggravastis, sicut monachi conqueruntur, et misimus ad vos statim Guillelmum fratrem meum qui vos admoneret diligenter, ut omnia ablata et damna faceretis restitui, et injurias emendari, et præfixus fuit vobis dies. Infra vero diem, sicut conquesti sunt monachi, viginti quatuor boves capi fecistis: ad diem qui præfixus fuerat misistis ante nos responsales vestros, minus quidem sufficientes uti videbatur, quoniam nec litteras vestras attulerant, quod quidquid facerent de negotio, teneretis. Nec ideo plenius agere poterant in eodem negotio. Abbas quidem plenariam peti et restitutionem ablatorum, sicut dominus papa præcipiebat; sin autem, infra terminum viginti dierum, prout in eisdem litteris domini papæ continetur, plenariam justitiam de vobis et de terra vestra exhiberi. Econtra dicebant vestri, quod recredi facerent abbati: sed abbas non nisi plenam restitutionem volebat habere. Inter hæc vero et alia, vestri appellaverunt ad dominum papam, et sic destitimus in eodem negotio procedere. Postea venerunt ad nos litteræ a domino papa, in quibus nobis injunctum est, cessante omni occasione et appellatione si damna et universa ablata non feceritis restitui, extunc et in vos et in terram vestram excommunicationis sententiam promulgemus. Quod si non feceritis, infra decem dies postquam litteras istas videbitis, in vos et in terram vestram auctoritate et præcepto domini papæ, quamvis tristes et inviti, excommunicationis sententiam promulgamus.»

Comes excommunicatione innodatur. Similia quoque scripta misit Senonensis Idæ matri comitis; et completi sunt præscripti dies ante festum B. Mariæ

Magdalenzæ tertia die : et incurrit comes et mater A
ejus apostolicam sententiam. Nec tamen minus
venire præsumpsit comes Vizeliacum in festo soli-
tam procuracionem exacturus, non debitum hono-
rem famulatrici Dei exhibiturus. Sed fratres ab-
sente abbate suo domini papæ excommunicatum
procurare minime præsumperunt, imo divina offi-
cia celebrare ipso præsentate destiterunt. Super quo
valde aporiat, voluit vim inferre monasterio et
burgensibus, sed revocatus est a Milone et ab aliis
Laconibus suis.

Monachi quidam degeneres partibus stant comitis.
Et addidit Satan aggravare manum suam super
monasterium Vizeliaci, et intravit in cor quorum-
dam pseudomonachorum, ut quoniam exterior B
calamitas ad evacuandam dignitatem monasterii
sufficere minus videbatur, intestinum saltem bellum
ipsam penitus libertatem subjugaret. Nam Petrus
quidam, genere Arvernicus, in monasterio a juven-
tute enutritus, viperinam astutiam asinina simpli-
citate, vel potius hypocrisis fictione occultabat. Et
quoniam palliata virtus honorum simplicitatem
efficacius decipere solet, factum est ut per singulos
gradus ordinis ad prioratum monasterii promotus,
tandem industria et ope dignæ memoriæ abbatis
Pontii monasterio Tornodorensi præficeretur. Quam
dignitatem indignus indigne adeptus, vitiorum pro-
tinus laxatis habenis, bona domus ad nihilum usque
redegit. Cujusdam præterea juvenis, nomine Theo-
baldi, quem sacro habitu induerat, contubernio C
diffamatus, sæpe a fratribus monasterii sui præmo-
nitus, sæpe ab ipso Lingonensi episcopo suo Gode-
frido correptus est; sed, cum non minus correptionem
quam præmonitionem neglexisset, contuber-
nium tandem illius fratris abjurare ab episcopo
præfato coactus est. Cumque dilapidationi domus
etiam perjuri infamiam apposuisset, canonico ju-
dicio a cura regiminis monasterii Tornodori remo-
tus est. Quem depositum Pontius abbas venerabilis
usus ingenita pietate suscepit, et eum multo, quam-
vis indebito, honore habuit. Quo videlicet Pontio
patribus suis in pace conjuncto, insanus ille Petrus
fratres monasterii Vizeliaci sollicitando cœpit a
sacra libertate deviare, et electionem hujus Guil-
elmi, de quo agitur, modis quibus potuit impedire,
sed infatuatum est consilium Achitophel, et dissi-
patæ sunt omnes machinationes Satanæ. Tamen
multis verbis stultorum corda infliciebat, et interna
olla concitabat. Factus est ejus insipientiæ collega
Gaufredus de Latiniaco, potens in sermone, et effi-
cax in persuasionem, sed efficacior in versutia.

Talis et tantus præfato conjunctus Theobaldo,
furtivis colloquiis et nocturnis susurris nunc istum
nunc illum sollicitabat, inquirebat, irritabat, in-
stigabat et provocabat ad scandala detractionum
atque odiorum. Uterque igitur cocentes ex semine
Chanaan pepererunt filium dissensionis, mater am
scandali, fomitem inimicitæ, incitamentum discor-

diæ, Bartholomæum spurium, et ex scorto ab
adultero genitum.

His quatuor rotis currus Pharaonis velut quatuor
equi juncti sunt, et alii quatuor quorum nomina
supprimuntur, quia nihil præter numerum efficere,
valebant, tum quia in tempore examinationis a
proposito resipiscentes insipientiam suam recogno-
verunt. Per hos omnes murmur paulatim serpebat,
et sacri ordinis disciplinam quodammodo inflicie-
bat. Jamjamque confœderantes sibi quoscunque
alligere poterant, unanimi deliberatione scripserunt
Petro pulso a Tornodoro, qui paucis ante diebus
cum gratia et benedictione abbatis ad visitandas
obedientias suas in territorio Arvernico sitas per-
regerat, et rogaverunt eum suppliciter ut desolata:
domui Vizel. subveniret celeriter, unum esse di-
centes consensum fratrum omnium illius consilio
in hac necessitate parere. Quibus cognitis, Petrus
statim inopinatus advenit, malignantes exhilaravit,
cæteros autem multa admiratione tam subiti quam
insperati adventus replevit; et accesserunt ad eum
clam machinatores infandæ seditionis, et effuderunt
in auribus ejus fel conspiratæ prodicionis, rogantes
et adjungentes, seseque illi devotentes, ut infaustam
illarum causam adversus abbatem, imo adversus
Ecclesiam susciperet; spondentes se nunquam illi
defuturos usque ad mortem, et etiam totius con-
ventus maximam partem sibi sociaturos. Ille comi-
tem secreto adiit, qui, ut prætaxatum est, ad
festum convenerat, eique seditiosorum vota inti-
mavit. At ille gaudio incredibile exultans, ipse
quidem fidei pollicitatione, sibi et complicitibus ejus
spondit quod eis in omnibus firmissimum præ-
staret auxilium, equos et expensas, et etiam, si
necesse foret, tuta præsidia ubique locorum terræ
sue impenderet. Quatuor autem milites de opti-
matibus suis dedit ei obsides, qui jurejurando pa-
cti sunt comitem promissa servaturum tam ipsi
quam omnibus quos secum adversus abbatem in
fide comitis habere posset. Petrus vero et Theo-
baldus juraverunt comiti fidem se illi tenere ad-
versus abbatem, ita quod potioem partem con-
ventus Ecclesiæ fidelitati comitis submitterent:
ipsi autem post Alexandrum universalem pontificem
adversus eundem abbatem Guillelmum pergerent.
Et facta est conjuratio hæc in ipso sacro festo san-
ctæ dilectricis Dei Mariæ Magdalenzæ, in capella
superiori apud B. Laurentium, per manum Ste-
phani Pontisarenensis, et Stephani de Petra-foraminis,
et Milonis atque Hugonis de Argentolio. Et impius
quidem atque adulterini sic profanaverunt sanctum
diem, fratribus et liberæ filiis dolentibus et mœ-
rentibus, quod patronæ suæ minus digne possent
exsolvere debitam celebritatem. Aderant quoque
Henricus Pisanus cardinalis, et electus Maguntinus,
atque electus Carnotensis, qui specie tenus vide-
bantur agere de pace, sed spiritu carnis acti, ma-
gis ac magis partibus comitis et matris ejus save-
bant.

Comes allicere conatur monachos adversus abbatem. Unde et ipse comes proditorum suggestionibus audacior effectus, fratrum capitulum ingredi petiit; quo impetrato conquestus est de abbate, a quo exhæredaretur, et multiplicibus injuriis afficeretur. Quæ cum universa immeritus pateretur, maxime dolere se perorabat desolationem Ecclesiæ quondam rebus opulentæ, honorabilibus personis decoratæ, rigore disciplinæ religiosæ, charitate hospitalitatis opinatæ; et quæ in his atisque pluribus bonis omnes Gallicanas Ecclesias post Cluniacum aliquando præcellerat, nunc et rerum penuria, et debitorum gravaminæ, et personarum exiguitate, et morum infamia, et hospitalitatis inhumanitate adeo denotabatur, quod jam non solum quarumcunque Ecclesiarum, sed etiam vilium vulgi personarum fabula exstaret, quod totum utique superbia et dissolutione abbatis, ipsorum quoque fratrum consensu, qui ei faverent, provenisse constabat. « Ubi, ait, sunt honestæ illæ et graves personæ quondam, cellerarius, hospitalis, sacrista, eleemosynarius, camerarius, quorum prudentia et etiam potentia olim domus hæc florebat? Jam non est in vobis qui possit alterum javare, vel consulenti cui libet respondere, casso nomine tantum honoris retento. Idcirco patet in propatulo omnium vestrum dissolutio, cum similes simili faventes, quasi gratuitam patimini injuriam. Hactenus sustinui injurias meas, hactenus passus sum hujus Ecclesiæ detrimentum, quæ videlicet Ecclesia quoniam mea est, et in tuitione mea, velit, nolit abbas vester, consistit, jam amplius tantum dedecus, tantumque gravamen non patiar; præmonitos tamen vos esse cupio, quatenus abbati suadeatis, ut hujus denuo Ecclesiæ parcat, et a destructione illius desistat; quodque mei juris est mihi restituat. Ego quippe nihil novi exigo, sed meorum antiqua patrum jura repeto. Quomodo namque novis vel injustis exactionibus gravarem, quam ab omnium hominum infestatione habere custodire? Moneo demum ut consulatis vobis, alioquin ab omnibus vobis exigam tantæ illius pravitatis assensum. »

Prior comiti respondet. His auditis, surrexit Gilo prior ad hæc responsurus, vocavitque Ecclesiæ seniores, et ipsum alterum Judam cujus adhuc proditio latebat, et recessit in oratorio beatæ Dei Genitricis Mariæ cum fratribus et burgenajbus, collatoque consilio, respondit Gilo: « Sicuti, domine comes, ipse professus es, et nos quoque cognoscimus et volumus te tutorem ac patronum nostrum et Ecclesiæ hujus esse. Desolationi autem domus nostræ te compati gratum et acceptum habemus; atque in hoc affectuosius celsitudinem tuam rogamus, quatenus in his quæ ad tuam, et in his quæ aliorum principum spectant personam, Ecclesiæ huic, quæ in tua existit custodia, consulas et provideas. Quæ licet interius fraterna pace et concordia, sufficientique victu et vestitu vigeat, exterius tamen et rerum suarum diminutione, et quorum-

dam inimicorum gravamine laborat. Debito autem eam opprimi nondum novimus, quod septingentas libras non excedere scimus. Capituli sane severitas, et claustrî disciplina, necne personarum dispositio non minus solito florere nobis videtur; et, si qua mendacis infamiae nota Ecclesiam lædit, non hanc veritatis assertio, sed æmolorum invidia contraxit. Personam porro abbatis nostri bonam et honestam fore sicut volumus, ita et credimus, et si quid, odio judice, cuiquam de eo aliter videtur, rationis lance mendosum convincitur. Eapropter idem sapere, idemque cum eo sentire, sicut deceat membra eum capite, gaudemus; nec in tam communi legitimoque capitis et membrorum consensu quidquam inesse vitii speramus. Verumtamen, si quid vel proprio excessu, vel aliena insimulatione odio dignum forte apud vos contraxit, hoc nos piget, et exinde plurimum dolemus, licet usque hodie incompertum quid vel quare commeruerit habeamus. Cum ergo venerit, humiliter ut monachi abbatem, ut subditi dominum commonebimus, quatenus dignitatis vestræ gratiam promereri salagat. Cæterum, discretionem tuam exoramus, ut Ecclesiæ quæ in tua, ut dicis, existit custodia, parcas, et ne unius hominis odio illam disperdere moliaris, quæ quantum in se est abbati quidem suo subdita, tibi autem semper est devota. » Mandaverat autem Petrus proditor comiti per Simonem de Silviniaco clam ut mitius fratribus loqueretur, maxime in verbo quod ad fratrum infamiam spectare videretur, ne, dum abbatem insequitur, irritatos fratres amittere videatur.

Subinfert comes. Respondit ergo comes: « Vestros quidem mores non improbo, sed multam egestatem vestram, quam Ecclesiæ hujus honorum dilapidatione ab abbate factam patimini, doleo; unde, sicut dixi, aut vos ipsi vobis et Ecclesiæ istî providebitis, aut ego tantum ulterius detrimentum non patiar. Nam, cum canonico ordine nondum publicatus fuerim, præcepto abbatis vestri ob solam præsentiam meam a divinis officiis cessastis, et procuracionem meam, mundo teste, debitam nescio qua ratione non exhibuistis. Quod verum debitum Ecclesiæ septingentas libras non excedere dicitis, scio ego inter duo maria plus quam mille libras vos debere; et quod de exteriorum inimicorum gravamine querimini, hoc in caput abbatis vestri redundat, cujus tanta esse arrogantia dignoscitur, quod nec mihi, nec cuiquam alii, quod justum est prosequatur: Verum in causam vos ego non traho, tantum ut recogitetis, et vobis provideatis moneo. Quod si feceritis, fidelem adjutorem me per omnia habebitis; sin autem, vestra intererit: ego autem mihi met providebo. » Hæc ideo dixit, ut proditores animaret, et alios ad consensum proditorum incitaret. Egressus ergo capitulum, locutus est Petro proditori, inieruntque simul consilium, quomodo Petrus ipse post Alexandrum papam pergeret, abbatem accusaturus et

mitteret cum eo abbatem Boniradii, qui sub ovina specie insontem acrius dente lupino morderet; et ut dolus mutuae locutionis lateret, spondit Petro comes quod pecuniam, quam eidem Petro Ecclesia Tornodorensis pro dimissione cujusdam obedientiae debebat, sibi reddere faceret.

Instabat autem dies colloquii data comiti et abbati ab archiepiscopo Senonensi: sed neque comes neque abbas convenerunt. Aduit tamen ex parte abbatis Gilo prior, et hic ipse Petrus adhuc latens proditor. Cumque utrinque agerent in praesentia archiepiscopi apud Bassoldum, et Gilo prior illata a comite damna Ecclesiae astante comite prosequeretur, Petrus vim ferventis doli eructans, coepit constanter arguere Gilonem, quasi durius et irreverentius adversus comitem loquentem. Quo audito Gilo et Gofridus tunc hospitalis, aliique fratres, qui illuc pro abbate convenerant, erubuerunt vehementer. Comes autem, pro parte damnorum restituendorum, dedit obsides. De reliquis vero querelis, petiit alteram diem annuente Senonensi archiepiscopo, innocenti parantes laqueum in quem ipsi deciderunt. Namque archiepiscopus excusatoriam petitionem misit ad Alexandrum papam, rogans ut sententiae super comitem alter iudex delegaretur, ne forte juvenis principis saevitia tam in se quam in suos debaccharetur, et unius detrimentum duos in eadem poena involveret. Contra comes Petrum praefatum et alios principes suos praebat mittere adversus Guillelmum abbatem Vizeliacensem ad Alexandrum papam. Et haec erat fiducia, ut, archiepiscopo excusante, comite autem accusante, delegarentur a papa iudices, qui inter utrosque limites comitis et abbatis causam agerent. Sed contigit in obliquum, et frustrata est cogitatio insipientiae.

Narrat prior abbati quid cum comite, egerit. Infecto igitur negotio recesserunt ab invicem, et venit Gilo ad abbatem apud Sanctum Julianum de Salice, et retulit ei quae nudius tertius apud Vizeliacum, et quae in praesentem diem egissent, et quam impudenter confudit eos Petrus ille intimus amicus suus in praesentia comitis et archiepiscopi. Super quo abbas non modicum admiratus, ex abundanti gratia fidem dictis nullatenus adhibuit, imo liberum eum ab omni suspitione dimittens, praecipit ei ut recepta pecunia a Tornodorensibus in domum suam de Salis abiret, ibidem eum expectans iturum in proximo post Alexandrum papam, aut viso nuntio suo, occurreret ei apud Podium, paratus proficisci cum eo: praemiserautem abbas ad curiam Joannem clericum suum, a quo cum litteras recepisset, quod Alexander in Kalendis Augusti mare foret ingressurus, propositam professionem dimittens, venit per terram ducis Vizeliacum perendie Octavarum beatae Mariae Magdalenae, et obstupuerunt quotquot erant de factione Petri ad tam subitum et inopinatum abbatis adventum, quem denuo abbatis honore praeditum non spera-

bant rediturum, quemadmodum contubernallibus suis prophetizando, vel potius delirando jam praedixerant.

Abbas tandem agnoscit proditores suos. Certior tandem abbas redditus de proditoribus, vocavit Vincentium decanum, narravitque ei quomodo etiam alio referente eadem cognoverit. Vocavit etiam abbas Gilonem priorem, et retulit ei omnia quae audierat. Incredibile illi visum fuisset, nisi nequitiam verborum Petri ad memoriam renovasset. Accersitus postmodum Gaufridus superior, obstupuit ad ea quae dicebantur. Nec mirandus stupor tantae novitatis: Ecclesia quippe Vizeliacensis trecentorum et eo amplius annorum tanta pacia et honestatis disciplina floruerat, quod usque ad id temporis nulla infamiae macula, nullius scandali rumor eam foederat. Abbas autem paci et quieti, atque silentio, et charitati operam dare omnes in commune hortabatur; et, ut orationi attentius insisterent, et manus in caelum contra Amalec levarent, deprecabatur. Dein, habita ex more solemnii processione, obtulit Deo sacrificium. Et hi qui se litionem abjuraverant, scripserunt Petro et Theobaldo, ut coepta omitterent, quoniam frustra contra stimulum recalcitrarent; praesertim cum in ipso exordio dissipata videretur consilium illorum, et ipsi deprehensi traditam si ab ipsis nequitiam abjurassent. Alexandro quoque summo pontifici et universis apostolicae curiae cardinalibus scripserunt qualiter a quodam dierum malorum inveterato fuissent infatuati; quem ad pedes apostolicae curiae venientem adversus abbatem suum et matrem suam Ecclesiam, ne susciperetur, exorant neve tenebrae lucem obfuscarent, errorque veritatem obtunderet supplicant. Porro, vasa iniquitatis filii Belial, scilicet Gaufridus Latiaciensis et Guillelmus Pidet, in felle permanentes nequitiae, et dolos excogitantes insipientiae, rogabant abbatem quatenus post Petrum et Theobaldum eos abire concederet, quatenus eos aut reducerent, aut in Romana curia de proditoris nequitia convincerent. Sane columbina simplicitas prudenter, nonnunquam praecavet astutiam serpentis; vix nempe experta nequitia suspicione caret.

Auctor hujus historiae. Post prandium itaque claustrum disposito itinere, venit Guillelmus abbas nocte Avalonam, quod est castrum ducis Burgundiae. Inde, surgens septima die Montepessulanum ingreditur, habens in comitatu Gaufridum Angligenam subpriorem, Vincentium decanum, Franconem capellanum suum, Hugonem Pictavinum notarium suum, hujus operis auctorem. Hugo autem de Varenis subsecutus fuerat proditores Petrum et Theobaldum, quos in castro quod dicitur Gannac invenit simul cum abbate Boniradii, qui ea hora jam se collocaverat. Proferens igitur Hugo litteras abbatis, Guillelmi, et totius capituli Vizeliacensis tradidit eas Petro, quem torvo lumine Theobaldus respiciens, ait Petro: Quid est, stultorum stultissime quod fecisti? Quis est ille abbas in cuius nomine

formatam suscepisti? nos quidem illum pro abbate non habemus, qui fidelitati comitis contrarius existit. » Et hæc dicens, formatam adhuc integram rapuit de manu Petri, atque in solo conculcandam projecit. Respondens Hugo dixit Petro et Theobaldo: « Injuria hæc non solum abbatem, sed etiam totum conventum Vizeliacensis monasterii lædit. Ex parte igitur abbatis Guillelmi, et ex parte totius capituli vobis dico, ut infra quartum diem Vizeliacum redeatis ad objecta responsuri; sin autem, abbas et totus conventus sententiam excommunicationis auctoritate apostolica in personas vestras promulgant, et ego ipsam sententiam ex parte illorum vobis denuntio. » Et egressus occurrit abbati apud Anicium civitatem Vallavorum, et retulit ei proditorum rebellionem. Prævenieruntque proditores abbatem; sed præcogniti a Joanne clerico abbatis nullum ad curiam introitum habere potuerunt.

Abbas a Romano pontif. cum honore exceptus; proditores repulsi. Ingressus abbas ad Alexandrum papam, cum magno honore et plena gratia susceptus est ab eo, et ab omni curia. Cumque proditores adire curiam niterentur, et ab ea turpiter et cum nota proditoris etiam per ostiarios repellerentur, introivit abbas Boniradii quasi propria ordinis sui negotia exsecuturus: ut autem partes comitis cepit allegare, et proditorum velut innocentium legatorum Ecclesie Vizeliacensis causam adversus abbatem quasi adversus dilapidatorem honorum, et ordinis subversorem agere, repulsus est statim ab Alexandro papa, resistente ei in faciem Umbaldo Ostiensi episcopo cardinali. Denique Henricus, Pisanus cardinalis, et electus Maguntinus parti comitis et proditorum pro posse favebant. Unde precibus multis pertesum papam, vix compulerunt scribere comiti excommunicato. Quod ut per notarios cognovit abbas, ingressus ad eum genuflexo dixit: « Quid est, domine, quod fecisti? nondum plenam justitiam sumus assecuti, et jam illud tantillum justitie quam nobis feceras, revocasti. » — « Quomodo? » ait papa. — « Scribendo, inquit, præter morem apostolicum ei quem ipse excommunicasti. » — Ergone, ait, jam sententia promulgata est? — Ita, inquit. » Et dixit: « Ostende tuum rescriptum: » Et dedit ei. Protinus Alexander misit in gazophylacium notarioꝝ, et jussit ut subreptitum illud scriptum retineretur. Utque cognovit quod jam illud Maguntinus recepisset, indignatus valde, præcepit ut celeriter ab eo reposceretur: quo reddito, ingressus est Maguntinus ad papam, et petiit apostolicam epistolam sibi reddi: quem papa cepit arguere de subreptione indebiti scripti. Qui cum petitionis suæ repulsam indigne ferret, ad lacrymas prorupit. Motus ergo papa, dixit ei: « Ecce habeto ut vis; sed nullum exinde cognato tuo emolumentum præstabis: fecimus enim nova scripta adversus illa subreptitia. Videntes ergo Petrus et Theobaldus proditores quod nihil proficerent, recesserunt. Quibus abeuntibus, occurrerunt eis Guillelmus

Pideth, et Elias litteris quidem vacuus, sed insipientia plenus: hi ad vomitum reversi, et abjurata infidelitate resumpta, nocte claustrum clam egressi, monasterii murum conscenderunt, et per funiculos sese submiserunt. Accidit autem ut rupto funiculo caderet Elias, et brachium læderet.

Delegati judices a summo pontifice. Tota igitur nocte fugientes, et ad comitem venientes conquesti sunt æ gravissimis tormentis afflictos ab abbate ob illius solam odii causam, quibus comes dedit equos et expensas, misitque eos post Petrum et Theobaldum. Ut ergo sibi invicem occurrerunt, ad curiam pariter reversi sunt: et observantes exitum Alexandri papæ, ad quem nullum penitus accessum habere valebant, tandem occurrerunt ei exeunti de oratorio: prostratusque coram eo Guillelmus Pideth, conquestus est quod post appellationem apostolicæ audientie cæsus et incarceratus fuerit ab abbate Guillelmo, « Nunquid, ergo, ait apostolicus, et tu ex illis excommunicatis proditoribus Ecclesie tuæ es? » Conclamantibus autem universis astantibus, ejecti sunt proditores a conspectu Alexandri de consistorio. Denique abbas nihil horum curabat, nec etiam verbum ex illis in curia facere dignabatur. Volebat sane ut delegatio apostolicæ sententie in tyrannum et matrem illius a Senonensi transferretur, et cuilibet alteri delegaretur; quod etiam ipse Senonensis plurimum affectabat, et hoc ipsum jam scripto petierat. Sane quoniam potior et maxima pars terræ comitis de diocesi ejus erat, delegationem quidem sententie transferre apostolicam noluit, sed ut securior et robustior ad executionem sententie Senonensis procederet, dedit ei collegam Stephanum Meldensem episcopum: et scripsit utrique quatenus comitem Nivernensem et matrem ejus convenirent, eosque hortarentur cum Ecclesia Vizeliaci amicabiliter componere, aut super contemptores delegatam sententiam, omni subreptione scripto postposito et appellatione remota promulgarent, et Eduensi, Lingonensi, Altiisiodorensi atque Nivernensi observandam denuntiarent, secundum quod eisdem scripto ipse mandaverat.

Conveniunt delegati Joviniacum, excommunicatione subjiciunt comitem et matrem ejus. Factum est ergo sequenti die Lunæ post Assumptionem intactæ virginis et genitricis Dei Mariæ, ascendit sanctissimus et universalis pontifex Alexander catholicus papa ad altare, ut sacram et vivificam Deo viciniam offerret pro anima Ivonis Carnotensis Ecclesie decani; et cum perficeretur sacrificium, proditores illi cum Gaufrido Angligena litigabant; et accessit ipse Gaufridus ad Umbaldum, Ostiensem episcopum, et significavit ei quantam domino papæ proditores irreverentiam irrogarent. Conversus Ostiensis vidit detestabiles illos proditores, dixitque Alexandro: « Ut quid, domine, sustines profanos illos proditores Vizeliaci, sacris, te præsentem, interesse officiis? ubinam, inquit, sunt? » Respondit: « Adsunt: » — Et ait: « Ejice quanto-

cuius eos foras. » Dissimulantibus illis exire, protinus Ostiensis et Signiensis vocatis officialibus expulerunt eos ab ecclesia. Quod videns Maguntinus, qui tunc forte cum Vizeliacensi loquebatur abbate ibidem, egressus præ nimia indignatione abiit post eos. Abbas quoque Boniradii, cuius lateri semper ipsi proditores adhærebant, videns sese frustratum a proposito, erubuit valde, et recessit : quem proditores persecuti, confusionem et ignominiam promeritam domino suo comiti reportaverunt. Abbas autem Guillelmus non recessit, donec ipsum papam Alexandrum usque ad mare persecutus est. Reversusque prospere auctus apostolica benedictione, ultimo die mensis Augusti Vizeliacum ingressus est : inde post paucos dies venit Parisius, ubi Hugoni archiepiscopo Senonensi, et Stephano episcopo Meldensi apostolica scripta tradidit : qui protinus tam ipsi quam comiti statuerunt diem apud Joviniacum. Quo cum convenissent, obtulit abbas munimenta privilegiorum Romanorum pontificum et regum Francorum, epistolas quoque Alexandri papæ, quas prænominatis pontificibus de executione compositionis seu sententiæ delegarat. Cumque hinc inde allegarentur plura, constante controversiâ dies finita est. Ut ergo pontifices cognoverunt quod per comitem staret quin pacis compositio fieret, delegatam sibi ab Alexandro papa excommunicationis sententiam super comitem et super matrem illius promulgaverunt.

Iterum apud Ulmum Bassoldi litem discutunt, sed incassum. Abbas regem adit. Sequenti sane die rogatu ipsorum pontificum rursus hinc inde ad Ulmum Bassoldi convenerunt. Enumeratis igitur damnis Ecclesiæ illatis, tentabant quidam ita componere quod abbas damna sua omnino condonaret; comes vero deinceps pacem cum abbate et Ecclesiâ haberet, sicque omnes aliæ controversiæ sopirentur. Et respondit abbas : « Quam ergo cautionem præstabit comes de pace tenenda ? » Dixerunt ei : « Nudo tantum verbo tenebitur : quod si comitem ad hoc coegeris, manu sua fiduciabit in manu pontificum. » — « Et si, inquit abbas, idem compromissæ pacis excesserit, quis mihi justitiam faciet ? » Responderunt : « Tu videbis. » Non ergo acquievit abbas remissioni tantorum detrimentorum, imo magis omnino instabat ut gravamina procurationum penitus a comite remitterentur, Quippe cum auctoritate testatoris et privilegiorum neminem habeat Ecclesia procurare, nisi sponte et ex charitate. Comes vero respondit prius se velle exbæredari, quam obtentam a patribus suis consuetudinem relinquere. Quin etiam ni trecentas libras ei abbas pro negata sibi nuper procuratione ea ipsa die persolveret, nullam pacis compositionem reciperet. Et ait abbas Guillelmus : « Nequaquam more numularii ad has nunquas attuli sacculum meum. Verumtamen ecce jam in propatulo patet superstitio tyrannidis seu rapacitatis comitis, qui pro unius diei procuratione trecentas libras exigit ; et sub tanto flagello que

A pax poterit constare ? Sic per comitem negata pacis compositione discessum est. Venit itaque Gilo prior Pontiniacum nocte illa cum episcopo Meldensi, qui celebravit festum Omnium Sanctorum apud Vizeliacum ; Gaufredus vero subprior cum Renaldo elemosynario, et reliquis sociis venerunt, non sine timore, Altissiodorum, et nocte surgentes ipso maximo ingressi sunt Vizeliacum. Porro, abbas noctem illam fecit cum Senonensi archiepiscopo, et abbate S. Germani de Pratis, apud Sanctum Julianum de Sallice. Inde occurrit regi Moretum, efflagitans ut pro ingenita pietate, et pro apostolici mandati reverentia in tanta et tam gravi necessitate Vizeliacensi subveniret Ecclesiæ : A quo responsum accepit, nunquam se B, Mariæ Magdalænæ neque famulis ejus defuturum ; imo pro monasterio Vizeliacensi, sicut pro corona regni decertaturum. Abbatem sano sustinere ad modicum debere, et declinare vesaniam insanientis tyranni, et videre si forte ad sacrilegium usque manus extenderet, quatenus completa totius orbis testimonio punirent.

Archiep. Senonensis excommunicatos declarat comitem et ejus matrem. Suscepit igitur abbas monita regis, misitque Hugonem notarium suum mandata Senonensi archiepiscopo, quatenus juxta apostolicum mandatum comitem et matrem ejus excommunicatos publice denuntiaret. Cum itaque archiepiscopus sacris astaret altaribus, et expleta lectione apostolica, sollemnis perficeretur jubilatio, astante populo et exspectante diacono, fecit sermonem ad populum, significans ei quantis gravaminibus comes Nivernensis et mater ejus, dilectricis Dei B. M. Magdalænæ toto orbe famosissimum persequeretur sepulcrum. « Pro quibus videlicet gravaminibus ex mandato, inquit, domini papæ sententiam excommunicationis super utrumque promulgamus ; et nisi infra imminens festum B. Martini respuerint, totam terram illorum sub interdicto totius divini officii, præter baptisma parvulorum et poenitentias morientium, ponimus. » Hanc sententiam idem archiepiscopus Hugo scripsit Alano Altissiodorensium, Bernardo Nivernensium, Henrico Eduensium, Galterio Lingonensium episcopis in hunc modum.

Ea de re ejus epistola ad episcopos. « Hugo, Dei gratia Senonensis Ecclesiæ humilis minister, venerabilibus fratribus et amicis HENRICO Eduensi, GALTERO Lingonensi, ALANO Altissiodorensi, BERNARDO Nivernensi, eadem gratia episcopis, salutem et dilectionem in Domino.

« Discretionem vestræ significamus quod dominus papa sæpe et repetitis litteris a Claromonte, et a Podio, atque a Montepessulano tam monendo quam auctoritate apostolica præcipiendo, nobis scripsit super indebita gravamina et iniuas oppressiones, quas monasterio Vizeliaci et hominibus eidem pertinentibus comes Nivernensis et mater sua inferre noscuntur. Denique, præcepit nobis, ut ex tenore litterarum ipsius videre potestis quas vobis ex parte illius mittimus, quatenus

utrumque, scilicet comitem et matrem suam, sub velocitate conveniremus, et cum omni diligentia eos exhortaremur, ut abbati prænominati monasterii ablata omnia sine dilatione redderent, de damnis et injuriis illatis satisfacerent, et ab eorum infestatione et indebito gravamine ulterius quiescerent. Si autem infra xx dies nostræ comonitioni obedire contemnerent, super ipsos excommunicationis sententiam proferremus, et in terram illorum omnia divina officia, præter baptisma parvulorum, et pœnitentias morientium, penitus interdicere: eandemque sententiam omni remota appellatione, et dilationis occasione inviolabiliter observandam vobis auctoritate ipsius mandaremus. Nos itaque præceptum Domini executioni mandantes, cum de admonitione nostra nihil proficeremus, sententiam excommunicationis in utrasque personas, promulgavimus; sed vobis eam denuntiare hactenus consulto distulimus. Pacem quippe inter abbatem et comitem componere cupientes institimus, et, in quantum potuimus, elaboravimus, tam nos quam venerabilis frater noster Meldensis episcopus, cui hoc ipsum a domino papa ex industria injunctum fuerat; sed, quoniam sæpius a proposito frustrati sumus, tandem Joviniacum convenientes, et per biduum de pace agentes, cum nec pacis vestigium habere possemus, promulgatam jamdiu a nobis ex mandato domini papæ sententiam confirmavimus, eandemque vobis tenendam et firmiter observandam auctoritate domini papæ et nostræ præcipiendo denuntiamus, mandantes ut de cætero habeatis eos excommunicatos, et ab instanti festo S. Martini statim sine dilatione per omnes parochias vestras excommunicatos publice denuntietis, et in omni terra illorum divina officia, præter baptisma parvulorum, et pœnitentias morientium, prohibeatis: maxime autem illis sacerdotibus qui prole capellani comitis et comitissæ matris ejus dicuntur, hoc denuntiandum, et sub ordinis sui periculo intimandum est, ut a transgressione apostolici et nostri mandati caveant. »

Sepulcrum B. Mariæ Magdalenaë flagrat. Reliquiæ in imagine B. Virginis repertæ. Et hæc quidem archiepiscopus. Cæterum episcopi constitutam sibi sententiam minus firmiter observare studuerunt. Porro, Guillelmus abbas circueiens monasteria sua in pago Belvacensi constituta, ingressus territorium Noviomensium venit ad Villaris-Silvæ monasterium. Erat autem dies Sabbati hebdomadæ primæ adventus Domini; eadem nocte venit ad eum unus e pueris ejus nomine Giroldus, referens ei luctuosum statum Vizeliacensis Ecclesiæ. Accidit interea in eadem ecclesia quoddam futuræ calamitatis præsagium simul et solatium. In crypta enim, quæ supra B. dilectricis Mariæ Magdalenaë sepulcrum exstat, tantus ignis casu erupit, ut etiam tyrannos, quos Francigenæ trabes vocant, qui erant in superiori parte, combusserit. Imago tamen B. Dei genitricis Mariæ lignea, in ipsius pavimento

A cryptæ posita, nullum omnino passa est incendium, sed tantummodo denigrata est. Sericum autem quod ad collum imaginis pueri Jesu pendeat phylactèrium, nec odorem fumi contraxit, nec in parvo aut magno colorem mutavit. Unde liquido claruit, quod nec ipsa imago aliquantisper fumo obduceretur, nisi ut reparationis ejus occasione thesaurus inæstimabilis latens in ea per divinam dispensationem panderetur. Nam prædicta imagine ad reparatorem missa, dictum est ab ipso reparatore, quod imago, uti sibi videbatur, occultissimum ostiolum inter scapulas haberet: quo audito, Gilo prior præcepit eam portari in sacristariam; vocansque secum Gaufrèdum subpriorem, et Gervasium sacristam, et Girardum conestabulum, Mauricium quoque succentorem, et ipsum Lambertum imaginis reparatorem, accepto cultello ipsemet rasit colorem, lignoque relecto nullius juncturæ indicium potuerunt deprehendere: demum accepit malleolum ferreum, tentavitque aure percipere quod omnes oculis nequibant investigare, audiensque quasi sonum rei concavæ, spe succintus hilari ostiolum illud propriis manibus pie audax reseravit, invenitque capillos illius intemeratæ Virginis, quæ nec primam similem visa est nec sequentem habere; et de tunica ejusdem genitricis Dei Mariæ, et ossium unum B. Joannis Baptistæ. Invenit etiam ossa BB. apostolorum Petri et Pauli et Andreaë in ligatura una: unam quoque unciam pollicis B. Jacobi fratris Domini; sed et duas ligaturas de ossibus B. Bartholomæi apostoli, et quasi unum brachium de Innocentibus, atque reliquias S. Clementis, et unam massam de capellis S. Radegundis reginæ; de vestimentis præterea trium puerorum, Sidrach, Misach, et Abdenago; et de veste purpurea quam indutus est Dominus Jesus Christus in passione. Per singula autem supra dicta singulos breves invenierunt, qui singulorum docerent differentiam; et cum omnes prædicti breves adeo inveterati essent quod vix legi potuissent, inventi sunt et alii tres non legibiles; sed cujus vel quorum exstiterint soli Deo cognitum est. Quos ergo legere potuerunt, transcribere fecerunt, et vetera scripta cum novis ligaverunt in testimonium. Postquam autem omnia diligenter viderunt, loco suo, ut prius fuerant, reddiderunt, ipsamque imaginem cum prædictis sanctorum pignoribus super majus altare locaverunt: et induti omnes cappis, omnibusque signis majoribus cum campanis pulsatis, laudaverunt Creatorem omnium, qui ad illorum custodiam et loci tutelam tot et tam præclara pignora largiri dignatus est. Tunc confluentibus populis tam peregrinis quam vicinis fit lætitia et exultatio permaxima, tam in ecclesia quam tota villa atque in locis vicinis, ex agris et ex vicis circumquaque properantibus ad gaudii celebritatem. Denique, vix omnium clamores Gilo compescens, manu silentium imperavit, causamque laudis et gaudii sub brevitatis moderamine reddidit, omnibus flentibus præ gaudio, et dum postea

sepulcri dilectiois Dei cryptæ imaginem reddere niterentur, tantus factus est concursus populorum volentium eam osculari, vel etiam tangere, ut vix eam in omnium præsentia loco pristino possent restituere. Quod autem ipsam imaginem tangi non permiserunt, causa fuit ne notarentur avaritiæ. Ignis ergo divinitus erumpens instantis tribulationis præsagium fuit; inventio autem sanctorum pignorum ejusdem tribulationis optimum finem edocuit. Hæc autem verba scripserunt Vizeliacenses abbati suo Guillelmo ad consolationem susceptæ peregrinationis.

An. 1165, comes Niver. novam persecutionem movet adversus Vizeliac. Anno Verbi incarnati millesimo centesimo sexagesimo quinto, vicesima sexta die mensis undecimi, quinta feria quæ præcedebat adventum Domini, Guillelmus comes Nivernis et mater ejus Ida ingressi sunt oppidum Vizeliaci cum multitudine armatorum, quasi funditus illud everſuri. Et comes quidem declinavit in hospitium monasterii quod adjacet domui eleemosynaria, quæ est in introitu claustrum; mater vero ejus, omnium malorum incitatrix, descendit in domum Simonis de Silviniaco, et factus est timor magnus super omnes inhabitantes oppidum. Et intonuit sermo Giloni priori, et omnibus fratribus ea hora in capitulo sedentibus, tulitque Gilo omnes claves monasterii, prohibens ne quis claustrum egrederetur. Et siluit comes ea die. Sequenti vero die cum vidisset quod nullus fratrum prodiret, subsannando interrogavit utrum monachi parascevem ridiculo solemnizarent, an forte solita superbia suam præsentiam dedignarentur. Hæc ille irridendo; revera autem fratres parascevem instantis reparationis libertatis suæ solemnizabant: nam, sicut per parascevem Dominicæ passionis reparata est dignitas humanæ conditionis, sic et per parascevem communi fratrum exsilio exclusa tyrannica usurpatione, reparata est integritas prisce libertatis. Et mandavit fratribus comes, quod vellet ingredi capitulum eorum locuturus ad eos. Qui responderunt quod non possent communicare excommunicato; verum, si ea quæ pacis sunt persequeretur, per priorem suum ei loquerentur. Paucis ergo secum accitis venit Gilo ante faciem comitis, quem torvo respiciens oculo in multis eum objurgabat; ad extremum ut detestabiles proditores Petrus et Theobaldus eorumque complices in monasterio reciperentur instabat. Cui Gilo respondit nec posse nec debere se excommunicatos domini papæ recipere. At ille: « Isti, ait, non sunt excommunicati; sed quia noluerunt uti prudentes participare vestræ leccacitati, innocentes expulistis a vobis. » Respondit Gilo: « Nos in pace et pro pace venimus, tu autem nos indebitis injuriis appetis: unde tibi certum constat quod denuo faciem tuam pro tali donativo non repetemus. » Illis dictis, claustrum Gilo repetiit. Comes autem misso præcone, sub interminatione præcepit omnes burgenses ante faciem suam convenire. Qui-

dam sane illorum nequitiam illius sæpius experti, sese latenter per abdita infra monasterium receperunt. Posuerat namque custodes qui observarent valvas, ne quis burgensium ingrederetur monasterium.

Prior fratres adhortatur ut forti sint animo. Hi ergo qui vel de familiari obsequio, vel de furtiva commendatione tyranno exhibita præsumere potuerunt, præsentiam illius adierunt: quos protinus fidelitatem abbati et Ecclesiæ pactam abjurare præcepit. At illi responderunt consilium super hoc verbo se habituros. « In promptu, ait, habetote consilium. » Et fecit obserare ostia hospitii portasque monasterii: misitque Stephanum cancellarium suum, et Stephanum de Petra-foraminis, et Furnerium de Drois; mandavitque Giloni priori, ut sibi mitteret claves monasterii. At ille respondit: « Ergone comes est abbas, vel clavicularius monasterii hujus? Sic, inquit, præcipit comes. » At ille: « Loquar super hoc fratribus meis: » et ingressus capitulum, omnibus fratribus residentibus sic exortus est: « Ecce, fratres, ecce adest dies longe ante a venerabili abbate nostro, et a nobis ipsis præmeditata, sapiusque vobis prædicta, in qua de libertate vestra et vestræ Ecclesiæ, deque communi periculo vestro et hominum vestrorum non tractandum, sed potius deliberandum est. Hæc dies est meta servitutis et libertatis, quietis et laboris, ignavia et probitatis, honoris et infamiae; utrumlibet eligatis chirographo inviolabili constabit. Hactenus honorum vestrorum rapinam sustinuistis, hactenus minas et opprobria impiorum patienti aure, quasi ventorum rabiem excepistis. In theatro fortunæ istius vobis constitutis, omnium in vobis delixi sunt oculi. Jam corpus ipsum negotii vestri est in stadio, et utrum vincatis, an vincamini nulla est dilatio, non sufficit tyranno huic vestes vestras abrumperere, pilos vestros evellere, pellem vestram vellere, sed jam etiam molares vestros conatur excutare. Claves vestras expetit, ut vestram libertatem servitutis compede se inclusisse gloriatur. » Ad hoc verbum protinus omnes surrexerunt, et ne claves monasterii comiti daret, ex parte apostolica, et ex parte abbatis sui una voce contradixerunt. Et insistebant ut paucis relictis custodibus omnes pariter exsiliium pro libertate subirent. Quibus respondit Gilo: « Inconsultum mihi videtur domum relinquere, quandiu redditus domus superfuert. »

Satellites comitis vi monasterium ingrediuntur diripiuntque. Et dum hæc agerentur, divertens Furnerius de Drois, tulit secum satellites comitis, et venit extrinsecus ad inferiorem portam domus abbatis, ejectoque loripede qui portam custodiebat, accepit claves, quæ forte in ostilio valvæ majoris dependebant, et occupavit domum tam superius quam inferius, relinquens in ea viros impios, qui comitis loco eam obtinerent, quasi comes tantam in monasterio haberet dominationem, quod ejectis abbas hominibus suos pro libito introumitteret. Et

prorumpens comes Ingressus est claustrum, clamante Isguardo, vicecomite Joviniaci : « Festinate, ait, superbi monachi, et estote subditi domino meo comiti. » Cumque festinaret comes ingredi capitulum fratrum, occurrentes ei quidam compulerunt eum cedere retrorsum. Fratres autem statim egressi capitulum, ingressi sunt ecclesiam ut rei exitum exspectarent, non ut divina officia celebrarent in ea, a quibus ob præsentiam comitis eadem ecclesia vacabat, et cum sederent in ea, respicientes viderunt super capita sua tyranni satellites, qui jam turrem Sancti Michaelis fracto ostio invaserant. Siquidem subito adventu inimicorum fratres præoccupati, non potuerunt resistere inopinatæ nequitiae; sed et prudentioribus visum fuit cedere potius quam resistere ne forte tyranni provocatus furor monasterium simul et oppidum funditus everteret. Post hæc fratres refectorium ingressi, panem lacrymis, potumque fletu miscentes vix parumper cibo prægustato egressi sunt velocius, responsuri burgensibus de expositula a comite abjurazione : dixeruntque eis : « Si sanum sapitis, honestam paupertatem divitiarum infidelitati præferetis. Melius quippe est honeste vivere cum fidelitate quam opulenter cum dedecore infidelitatis : vos videritis quid præstet consultius. Siquidem vestri gratia laboramus, vestri causa persequimur. Cujus enim est pretii staminum nostrum, seu nigellum caputium istud quod cernitis? Vestræ opes ambiuntur, vestrum proprie caput appetitur, si serpentino more vos membra nostra ictui exponimus : ecce nos quasi truncum caput, qualicumque quiete perfruemur ; sed absit hæc a nobis ! absit quod vestra deditioe ignominiosam pacem redimamus ! Neque enim gloriamur in tribulationibus vestris pro nobis, sed potius gloriamur in tribulationibus nostris pro vobis. Jamjam experiri libet, et jam experiri necesse est quæ fides, quod fœdus, quis amor hactenus intercesserit, jamque qui noster est, nulla ratione a nobis avelli patietur. » Talibus animati, qui fideles exstiterunt, cum fratribus infra monasterium remanserunt. Quo audito comes armatos satellites disposuit in domibus singulorum, solo victu præcipiens eos fore contentos de stipe obsessorum. Porro excommunicatis proditoribus pseudomonachis, Petro scilicet, ejusque complicibus tradidit domum et redditus de Esconio : alios autem redditus omnes monasterii tradidit in manu Hugonis Letardi præpositi castri Censorii qui erat servus Ecclesiæ de genere Simonis filii Odonis præpositi Vizeliaci, qui videlicet Simon occidit dominum suum abbatem Artaldum. Hugo autem tradidit omnia Mauricio de Sancto Andrea ejusdem conditionis et generis. Et innotuit verbum Giloni. Facto igitur vespere misit famulos qui debitum furnagium reciperent ; quos satellites comitis cum uxore Mauricii aggredientes, panibus ablati, et verberibus affectos remiserunt. Reos etiam, qui in domo præpositi tenebantur, jussit comes absolvi. Tunc pro monastico more percussa tabula ingres-

sus est capitulum Gilo cum fratribus suis, et dixit eis : « Jam quod rationabiliter differebamus, necessario facere compellimur. Domus nostræ et bovum nostrorum occupatæ sunt ab hostibus ; redditus necessarii auferuntur ; et quod morte gravius est, garciferi cum meretricibus sacratissimum dilectricis Dei sepulcrum pedibus impuris conculcant, jam nihil est quod nos detineat, quibus et vicus et honestas interdicitur. Cedat sane dolor rationi, et indiscreta procul absit desperatio. Neque enim novum est, vel inopinatum est quod accidit. Brevitium est fere quod idem versabamus in mente, hanc eandem violentiam tyranni, et futurum exitium præ oculis habentes, et vobis omnia hæc prædicantes ; unde et vos ipsi sæpius nobis acclamastis, et ut præmeditata effectui manciparentur exorastis ; et ecce nox tribulationis et nox temporis nos urget, nec verbis sed factis opus est. » Et factus plangens et fletus magnus inter fratres, et famulos, atque burgeses qui infra monasterium confugerant.

Monachi crudeliter vexati aufugiunt. Disposuit itaque Gilo prior qui remaneret, quive pergeret, et famulos qui euntibus obsequerentur. Et dato potu fecerunt super se tota nocte excubias, et deposuerunt imagines, et cruces, et omnia vascula, in quibus sanctorum pignora continebantur. In qua depositione cum iconiam majoris crucis quæ super altare in media pendet basilica, diligentius inspicerent, invenerunt de lacte involatæ Virginis et genitricis Dei Mariæ. Gilo autem prior inter tumultum euntium et redeuntium, clam nocte recessit ; descenditque pedes in inferiorem vicum S. Petri, statimque conscendens equum, venit in prædium quod vocatur Pons Arberti, ubi cum parumper quiesceret, supervenerunt a Gibracu Gaufridus subprior, et Gaufridus hospitalis : remissoque hospitali prior et subprior per longos anfractus Burgundiae declinantes terram comitis, venerunt Joviniacum. Facto igitur mane cum vidisset comes quod fratres recessuri componerent sarcinas suas, recessit in domum Simonis Silviniaci. Fratres autem, præparatis omnibus, ingressi sunt capitulum, et accepta benedictione, mutuo sibi cum lacrymis vale dixerunt. Et ingressi in majorem basilicam, ubi fere omnis populus cum parvulis et mulieribus convenerat, ante sepulcrum beatæ patronæ suæ prociderunt, et causam suam illius patrocinio commiserunt, factisque est mugitus ingens, fletium et plangentium, usque capillos evellentium, ita quod ad caelum usque pertingeret clamor ululantium. Et erat horror intolerabilis videre quod vix præ dolore videri poterat, commistusque clamor et promiscuus fletus pectora et capita sua in ipso pavimento tundentium. Elementa denique ipsa tantæ calamitati quodammodo compati visa sunt, dum obtenebratus aer, solaris splendor obfuscatus, fluidus liquor congelatus, continuo nivium imbre adoperta tellus, tristem omnia faciem prætenderent. Fletu tandem et ululatu to-

tius populi prosequente, egrediuntur fratres ab ecclesia numero ferme sexaginta.

Jam comes, matre remanente, ab oppido recesserat. Traditor autem Guillelmus Pideth, conscenso equo, tripudians venit post fratres, dicens quod comitissa mandaret ut subsistentes eam expectarent. At illi dissimulantes invisum videre, transierunt Esconium, perveneruntque, comitante populo, ad crucem Montisgaudii. Ibi remorantes aliquantisper, venerandamque toto orbe dilectricis Dei Mariæ Magdalenaë basilicam respicientes, prociderunt in facies suas cantantes ut poterant : « O peccatoris solatium ! » Quis fletus, quisve dolor fuerit abeuntium simul et prosequentium virorum ac mulierum, capita sua ibidem præ angustia in nive volutantium, fari potest nemo, cum stylus hic ipse ferreus lacrymis pene totus exudet. Luctus iste, ut verum fatear, funeris luctum excedit, siquidem luctum funeris relevat successio hæredis : at vero hæredis desolatio, hæreditatis est abolitio, inaudita nostro orbe, nostraque ætate desolatio ! Catholicus princeps innocentes monachos pellit a monasterio, et quem fere totus Christiani nominis mundus veneratur locum, affines ipsi atrociter devastant. Si causa quæritur, libertas criminatur ; si ratio ventilatur, præjudicium contorquetur.

Mater comitis fictis lacrymis compati monachis simulans, eis ut redeant suadere tentat. Cum ergo fletus et gemitus utrinque tam a fratribus quam ab omni populo indifferenter funderentur, illa tyranni viperea mater Ida pedetentim abeuntes prosecuta, accessit proprius, et ab equo descendit, utque a fratribus audiretur simulata humilitate petiit. At illi memores illius Apostolici : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii, 21)*, surgentes a terra substiterunt. Tunc illa fictas prætendens lacrymas, irrationabilem et sine causa illorum calumniabatur exitum, cum filius suus ipsos et Ecclesiam Vizeliacensem affectuosius diligeret, solique abbati inimicaretur, a quo injuste exhæredaretur, quanquam filius suus nihil ab eo, nisi quod sui juris est, reposcat : eos autem memores esse debere illius evangelici : *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (Matth. xxii, 21)*. Rogabat deinde ut redirent, et ipsa filium exoraret, quatenus illorum misertus usurpatos redditus monasterio eis redderet, vel si ad hoc filium flectere nequiret, ipsa eis quotidianum sumptum præberet, donec abbas filio suo concordaret. Talibus dictis fratres responderunt, quod neque locus, neque tempus intercederet disceptandi de jure filii sui, cum palam constaret illum sibi vindicasse fasque nefasque ; redire autem sub incerta spe inconsultum videbatur ; et alienam stipem inconsulto abbate suo percipere intolerabile credebant, indignum judicantes se præbendarios famularitricis Christi Jesu Mariæ Magdalenaë, effici stipendiarios desolatricis sepulcri ejusdem beatissimæ patronæ suæ. Hæc dicentes terga mulieri dederunt, et noctem illam apud Breciam fecerunt.

A Sequenti die properantibus Altissiodorum, occurrat Arduinus venerabilis abbas S. Germani, supplicans ut apud S. Germanum declinarent. Quo concesso, ille quidem redit ad præparationem hospitii. Fratres autem bini et bini cooperitis capitibus urbem ingrediuntur, suam calamitatem Davidica melodia commendantes, et factus est concursus populi totius civitatis virorum et parvulorum ac mulierum flentium atque clamantium : « Proh dolor ! quis unquam vidit talia ? quis crederet posse fieri talia ? quis furor, quæve insania exercuit talia ? O gloriosa et B. domina Maria Magdalena, ut quid sustines talia ? quam de te nos peccatores fiduciam sperare possumus, quæ permittis servos tuos pati talia ? pereant et confundantur omnes illi quorum consilio aguntur talia. » Ipse quoque tyrannus ascenso equo advenerat, et singulos respiciens, subsannabat eos dicens : « Sic et sic tales debent lucrari panem suum. » Fratres autem nihil horum curantes, demissis vultibus transierunt. Et honeste suscepti in monasterio S. Germani nocte illa quieverunt. In crastinum autem divertentes apud Joviniacum in domum Hugonis quondam præpositi, procurati sunt honorifice ab Aimerico Podiensi, et a fratre illius Stephano. Inde properantes ad urbem Senonicam præmiserunt procuratores. Simon autem, cognomento Infans, egressus deambulatum forte occurrit eis, et cognita causa tanti laboris tantorum et talium virorum, vehementer condoluit. Et descendens suppliciter petiit ut in domum suam pro charitate diverterent. Quo vix impetrato suscepit eos, et procuravit honestissime. Mane autem deduxit eos ad conductam navem (nam huc usque pedes venerant) et fenum multum illis ipse supposuit, et laboraverunt die illa in remigando, vixque jam nocte ingruente descenderunt in quamdam vilulam quæ dicitur Miriacus : cumque illic non inveniretur hospitium tot et tantis opportunum (erant quippe ferme octoginta animæ), cujusdam rustici grangiam boum stercorebus refertam ingressi sunt. Et cum die jejunassent, nihil circumcirca inveniri potuit, præter parum communis panis, et duas aliorum restes, quæ cruda utcumque comederunt cum pane et aqua. Mirum dictum ! cum tot laboribus affligerentur, alacriter omnia tolerabant, et exilium pro libertate quasi patriam amplectentes, cantando et congratulando squalorem itineris transigebant. Et summo diluculo ad navem reversi, applicuerunt Chonam. Ibi primo invenerunt Gilonem priorem, et socium illius Gaufridum. Et exinde pedes venerunt Moretum die secunda mensis duodecimi, ibique fecerunt sequentem diem et tertiam. Miserunt autem Renaldum priorem de Arborea ad Hugonem venerabilem abbatem Parisiensem, nuntiantes ei adventum suum, et causam adventus ad regem. Quo ille audito vehementer condoluit, lacrymisque suffusus festinavit ad regem Ludovicum, ostendens illi quam facinoroso usus sacrilegio comes Nivernensis pervasisset famosissimum moria-

sterium Vizeliaci, et quanto labore omnes fere ejusdem monasterii fratres ad pedes regiae majestatis confugerent. Protinus rex, ira simul et dolore motus, mandavit comiti, ut injuste pervasa demitteret, et fratribus infra octo dies ecclesiam, turres, domos, villam, redditus omnes, et possessiones in eo statu quo ante octo dies egressionis fratrum constiterant, redderet, diminuta quoque restitueret et de tam gravi injuria toti regno illata sibi satisfaceret. Ad hæc comes legatis regis respondit: « De monasterio Vizeliaci feci sicut de meo, nec quidpiam ex hoc facto regi debeo. » — « Ino, inquit, debes de excessu perpetrato in feudo regis. » At ille comminando prohibuit eos denuo adire præsentiam suam. Cui responderunt: « Nos servi regis sumus, et responsum tuum domino regi referre debemus. » Statim comes misit regi Joannem Aurelianensem, qui de perpetrata tyrannide sese excusaret, quasi qui rebus publicis terræ suæ consulisset, eo quod abbas et monachi Vizeliacenses inimicum suum ducem Burgundiæ conduxissent, et ei nisi præventi fuissent, turres monasterii tradidissent.

Tandem monachi Parisios advenerunt, ac lacrymis perfusi regi pandunt causam doloris. Clementer a rege excepti. Interea, fratres nocte, qua secunda Dominica Dominici adventus illucescebat, surrexerunt, navemque ingressi pervenerunt in quamdam possessionem monasterii beati Germani episcopi Parisiensis. Introeuntes autem domum cujusdam viri, optime procurati sunt a superveniente misso abbatis ejusdem monasterii nomine Renaldo. Inde surgentes, et æquoreo vehiculo sese committentes, venerunt Parisius: et commota est universa civitas, concurrentibus et flentibus universis a minimo usque ad maximum; ingressique matricem ecclesiam, facta oratione, sederunt ibidem modicum, nihilominus assistente et confluyente omni populo. Rex vero Ludovicus ut audivit adventum Vizeliacensium, relicto negotio de ordinatione monasterii Sancti Dionysii, quo tendebat, reversus est. Venerunt ergo fratres ad palatium regis. Cumque rex obviam illis iret, et super gradus palatii staret, cum ingenti fletu prociderunt omnes ad pedes ejus: e contra rex ipse flens motus pietate procidit, et cum surgentibus surrexit. Dixit itaque Gilo, qui prior agminis existebat: « Nota tibi est, domine mi rex, nostri causa adventus, sed dolore et concursu populi præpediente, modum causæ nequaquam plenius tibi ad præsens pandere valeamus. Loco igitur et tempore a te constituto, pars uostrum veniet ad te, et quæ mala nobis comes intulerit diligentius aperiemus, interim ad hospitium remeabimus, vestram in commune gratiam et misericordiam implorantes. » Et prociderunt omnes in facies suas. Et respondit rex: « Antequam venissetis, statim ut infamis fama nostras pervenit ad aures: misi ego nuntios meos ad comitem. Quid responderis, quidve facturus sis, nondum ego novi. Hoc tamen pro certo

A noveritis quoniam si comes tantumdem terræ quantum rex Anglicus habet, præter suam propriam terram haberet, nullatenus tantam injuriam sustinerem fore inultam. Ego quippe peregrinus sum dominæ meæ beatæ Mariæ Magdalænæ, et pro posse meo famulis ejus nunquam deesse potero. Unde etiam rogo ut in domo mea manere dignemini, et ego cuncta vobis necessaria providebo. » At illi humiliter gratias agentes, responderunt sufficere sibi auxilium illius in tanta necessitate. Videntes vero ad latus regis hospitem suum Simonem, qui cognominatur Infans, gratias ei de collato egerunt obsequio in conspectu regis. Sed et rex multam ei gratiam exhibuit. Exeuntibus igitur Vizeliacensibus et populis prosequentibus, processerunt obviam illis usque ad vetus palatium omnes fratres monasterii Sancti Germani de Pratis, et susceperunt eos cum fletu et gemitu gravi. Ingressique, ut moris est, bini et bini, et facta solemniori oratione venerunt in domum abbatis, et appositæ sunt illis mensæ.

Abbas Parisios fratres visurus petit. Porro Guillelmus abbas Vizeliacensis ut audivit apud Villarem Sylvam mala domus suæ, et adventum fratrum suorum, ingemuit, et omnes qui erant cum eo consternati sunt animo, maxime eo quod tam longe positi essent. Surgentesque nocte ipsa, qua et fratres a Moreto, tota die jejunii et frigore niveque affecti equitantes per varios alieni itineris anfractus, tandem secunda vigilia noctis fessi et mæsti venerunt Melotum. Sequenti autem die venerunt Parisius, inveneruntque fratres suos adhuc sedentes ad mensam, quos surgere volentes jussit abbas sedere. Et præterdicens abbas constantiam a fletu continuit, intrinsicum dolorem viriliter reprimens. Socii autem ejus tanta doloris capti sunt angustia, quod vix alterutrum discernere, et salutantibus se fratribus exsulis respondere quivissent. Mirum in modum fratres exsules, itineris et famis squalore confecti, fratres suos, qui tantorum pro parte laborum fuerant expertes, consolabantur, et de Dei misericordia, deque regis compromisso auxilio præsumendum hortabantur.

Coram rege causam suam agit. Facto igitur mane, Dominique invocato auxilio, ingressi sunt palatium regis abbas Guillelmus et abbas Hugo, cum Gilone et Gaufrido, Francone et Rotberto, Petro et Vincentio, Hugone et Theobaldo regis cognato, paucis accitis gestæ rei testibus. Sedente itaque rege cum fratribus suis, Henrico Remensium archipræule, et comite Roberto, atque Petro de Curtiniaco, et aliis optimatibus Palatinis, surrexit Gilo, et modum tyrannicæ invasionis, fratrumque suorum expulsionis ex ordine peroravit. At contra Joannes Aurelianensis respondit abbati jus comitis, quod in villa Vizeliaci regio ex fisco habebat, tulisse, et de illatis injuriis justitiam comitis negasse. « Si, inquit rex, de feodo meo habet jus illud quod sibi vindicat, ergo prius debuerat mihi clamorem facere de injuria feodi mei quam mense

chos de suo monasterio expulisset. » Et ait Joannes : « Dominus comes non expulit monachos, sed ipsi sponte in contemptum domini mei exierunt. » Respondit Robertus, cognomento Crassus, unus ex fratribus Vizeliacensibus : « Satis, inquit, mihi obturat os qui meam de manu mea tollit buccellam. » — « Ita est, inquit rex. » — « Postquam ergo, ait Rotbertus, invasit comes monasterium nostrum, et misit inibi satellites suos omnesque redditus nobis ablatos in manu eorum tradidit, quæ nobis ibidem post hæc mansio competeat? » — « Nulla, inquit, tota curia. » Et ait rex : « Ego nuntios meos nisi comiti, et siquidem bene fecerit, utinam! sin autem, posse meum Ecclesiæ non deerit. » Et gratias agens abbas cum his qui secum erant, ad hospitium regressus est. Fueruntque abbas et frater ejus per triduum apud Sanctum Germanum, et reversi sunt Moretum, manseruntque ibidem per dies triginta. Et scripsit Hugo archiepiscopus Senonensium Guillelmo abbati monasterii Vizeliacensis in hæc verba :

Mandat abbati ut Senones conveniat ad pacem cum comitissa componendam. « Hugo, Dei gratia Senonensis archiepiscopus, charissimo suo Guillelmo venerabili Vizeliacensi abbati, salutem et dilectionem. Pro negotio Vizeliacensis Ecclesiæ et vestro, misimus ad comitissam Nivernensem, et ipsa sicuti illa quæ multum pacem desiderat, fecit nos securum de centum libris in vadimoniis auri et argenti et si amplius fuerit in querela, faciet me inde securum per bonos obsides et fidejussores. Mandamus itaque vobis et consulimus, ut proxima die Jovis Senonis veniatis, et secundum quod feceritis probari legitime, restitutionem habebitis. Nunc autem, si non veneritis ad diem, sentiet se comitissa gravari; et si verbum hoc voluerit ad summam audientiam deportari, non poterimus ei negare testimonium secundum quod offert. Valete. »

Petit Senones disceptatque de jure ac de damnis Vizeliacensis. « His verbis abbas rescripsit, quod data dies minus competens videbatur, eo quod tam longe positus a monasterio suo, et inimicitias habens ipsius comitissæ et filii ejus, convenire nullatenus posset. Verumtamen, si securitatem eundi et red-eundi ipsa comitissa præstaret hominibus suis legitime probaturis illata damna, libenter conveniret ad diem congrue sibi datam. Et factum est ita. Convenerunt igitur utrinque. Reposcente ergo abbate illata damna, et legitime probare volente; e contra partem maximam comitissa negabat, quædam vero in filium retorquebat, dicens crimine filii se non debere teneri. Respondit ei quod malefactores ipsi homines essent comitissæ, et præpositi terræ illius; et idcirco juste ab illa exigebat, quod a suis ablatum legitime probabat ad pretium usque ducentarum marcharum. Attoniti qui erant ex parte comitissæ, magis autem ipsi archiepiscopus cum clericis suis, rogabant abbatem, ut finem probatorum damnorum diceret, ne tam gravi verbo comitissam ex-

asperaret. Et respondit abbas : « Immeritus extremam exasperationem illius expertus sum, et jam in quo amplius valet exasperari? Attamen ob recuperandam gratiam illius, si tamen hoc revera posset fieri, quod indubitanter constaret, medietatem eorum quæ probare possum gratis dimitterem, salva in cæteris domini papæ mandati executione. » — « Cujus, inquirunt, mandati? » At ille respondit : « Ut de illatis injuriis satisfaciat, et de servanda pace cautionem præstet. » Et erat Sabbatum ante Natale Domini. Ipsa die promotus est ad diaconum Guillelmus electus Carnotensis, frater comitis Henrici, qui etiam tunc ibidem ob gratiam fratris advenerat. Is jejuniis valde pertæsus, graviter adversus abbatem indignatus abscessit; et dilatatum est verbum usque in crastinum. Cumque hinc inde multum pro compositione laboraretur, opere casso discessum est, quoniam comitissa neque illata damna restituere, neque de servanda pace cautionem præstare voluit, dicens absque consensu filii sui expositulata facere se non posse, unde et actio ipsa dilata est usque in tertiam diem Circumcisionis.

Sequestres se offerunt comites Theobaldus et Henricus pro comite Niverni. Legati autem regis a comite reversi responderunt se nihil de mandato regis a comite impetrasse; injuriis vero, et minis abundanter ab eo remuneratos fuisse. Statim rex accitis librariis præcepit undique adunari exercitum, et jussit ut omnes armati occurrerent sibi vicesima die post Natale Domini. Comes igitur Theobaldus et comes Henricus vix a rege impetrata licentia comitem Guillelmum convenerunt, et de perpetrata nequitia objurgati sunt, acceptoque ab eo compromisso quod staret mandato regis, conduxerunt eum in urbem Senonicam, quo rex propter alia negotia intrante Januario convenerat. Abbas quoque Vizeliacensis forte ibidem advenerat in præsentia Senonensis et Meldensis, causa componendi cum comitissa. Sed illa desistente vel ablata reddere, vel cautionem de servanda pace præstare, labor inutilis effectus est. Nocte itaque insecuta misit comes Theobaldus ad abbatem, rogans ne sequenti crastino abscederet, donec secum de proprio negotio loqueretur. Cumque sequenti die abbas curiam regis adiret, occurrentes ei comes Henricus et comes Theobaldus tentabant eum de compositione pacis. Quibus abbas respondit : « Ego in manu domini papæ sum et domini regis, et absque illorum nutu facio penitus nihil. » Ingressi ergo ad regem, rogabant cum super hunc eundem sermonem. Et vocatus abbas ante regem, non tam de sua quam de tyranni pace a quibusdam interpellabatur. Cognovit autem abbas dolos eorum, qui modis omnibus laborabant gratiam ab eo regis avertere, unde consulto in deliberatione illius posuit totum finem negotii sui, vituperium æque ut gratiam a se removens totius operis. Quæsitivus ergo rex a prolocutoribus comitis, non enim cum eo loquebatur, nec faciebat

ejus videre volebat, quandiu quæstio ventilabatur : A
 quæsit, inquam, rex utrum comes secundum ver-
 bum suum finem faceret hujus negotii. Quo ne-
 gante, indignatus rex vehementer, ait : « Quid
 ergo? abbas, qui injuriam passus est, et in nullo
 penitus mihi tenetur obnoxius, ipse totum se meæ
 dispositioni exponit, et comes qui fecit injuriam,
 mihi tenetur tam proprio hominio quam causa
 querelæ suæ, consilio meo et curiæ meæ parere
 diffidit? Jam de cætero caveat sibi abbas ne decipia-
 tur, quia ego ei nunquam deero. »

*Comes Nivern. coram rege sistitur, promittitque
 damna a se inflicta resarciturum.* Post multos itaque
 conflictus verborum, tandem vocatus comes ante
 præsentiam regis, compromisit ei per manum suam
 in manu illius pollicendo Ecclesiam, redditus, do-
 mos, et omnes possessiones monasterii abbati et
 suis reddere in eo statu, quo diebus octo ante
 fratrum egressionem consistebant, et salvis illis
 querelis quas ad invicem ante habebant, et salva
 sententia excommunicationis et interdicti qua tene-
 batur. Pollicitus est item ea omnia, quæ a tertio die
 ante fratrum exitum de rebus Ecclesiæ quoquo-
 modo diminuta vel perditâ viderentur, restituere,
 et denuo pacem servare, Ecclesiæ et possessionibus
 illius, abbati et monachis atque hominibus eorum,
 hoc jure retento, quod si forte inter comitem et
 abbatem vel Ecclesiam controversia emergerit, per
 quindecim dies post diffidationem habebunt indu-
 cias burgenses Vizeliaci, in quibus divertere pote-
 runt se et sua ad tuta loca, Ecclesia permanente in
 pace cum universis propriis possessionibus suis.
 De damnis igitur modernis secundum probationem
 hominum Ecclesiæ restituendis comes dedit obsides
 Ansellum de Triagnello, et fratrem ejus Garne-
 rium..... comitem, et Isnardum vicecomitem de
 Joviniaco. Hi quatuor pro quarta parte fiduciave-
 runt singuli in manu comitis Theobaldi, quoniam
 si comes post quadraginta dies legitimæ probationis
 damna probata reddere detrectaret, infra quindecim
 dies submonitionis abbatis apud Senonicam
 urbem obsidatum tandiu tenerent, donec abbati et
 Ecclesiæ ipsi vel comes satisfacerent.

*Rex per semet abbatem restituit, et monachos Vi-
 zeliac.* His itaque compositis rogatus ab abbate fe-
 stinavit rex facere diem Epiphaniarum apud Vize-
 liacum, reduxitque abbatem cum lætitia magna in
 locum suum. Et ejecti sunt filii Belial de monasterio
 et de burgensium domibus, et obtinuit omnes gau-
 dium et lætitia magna. Sed et nequam proditores
 pseudomonachi egressi de domo Escouii, bona peni-
 tus omnia quæ manibus habere poterant dissipantes,
 fugam arripuerunt. Igitur novies quinque die-
 bus exactis, reversi sunt fratres de exilio cum
 lætitia et ingenti gaudio. Unus autem excommuni-
 catorum nomine Guillelmus Pidelh, diabolico inva-
 sus spiritu cœpit monasterium impugnare et præ-
 das facere : quod cum diu fecisset, insecuti sunt
 cum tam ex oppido Vizeliaci quam ex oppido

Campimolli multitudo rusticorum magna : tandem
 percussus miser mortuus est. Itaque præsentibus
 regis militibus et clientibus comitis, computavit
 abbas summam detrimentorum monasterii, quæ ab
 hominibus comitis fuerant Ecclesiæ illata ab exitu
 fratrum usque in præsens : et fuit summa ducentarum
 quadraginta librarum.

Tentat comes abbatis animum emollire. Post hæc
 missi a comite expostulaverunt ab abbate expen-
 sam procurationis festi B. Mariæ Magdalenzæ, et
 alia quædam ridicula. Quibus abbas respondit :
 « Quando comes, facta mecum concordia, in com-
 munionem Ecclesiæ susceptus fuerit, tunc respon-
 debo illi super posita quæstione. » Et convenerunt
 apud Crisenon archiepiscopus Lugdunensis, et archie-
 piscopus Cantuariensis, tentantes si forte com-
 ponere possent inter abbatem et comitem atque
 comitissam. Sed frustra laboratum est. Quia enim
 pondus omnium gravaminum in immoderatis pro-
 curationibus existerat, nolebat abbas vel Ecclesia
 recipere quamlibet compositionem, quæ profecto
 non veram, sed potius fictam inducere pacem vide-
 retur, nisi aut omnimodas procuraciones comes
 dimitteret, aut certa expensarum præscriptione eas-
 dem limitaret.

Conqueritur regi abbas de comite. Iterum im-
 minente Quadragesima Guillelmus de Merloto et Re-
 naldus frater ejus venerunt ad patrum suum Guil-
 lelmum abbatem Vizel. tentantes de compositione
 pacis animum ejus. Et convenerunt apud Escolias
 hinc abbas, illinc comes : sed et tunc casu labore
 sudatum est. Inde abbas cum properaret ad regem,
 invenit eum Senonis. Et significavit ei quomodo
 comes constitutas interrupisset inducias quadra-
 ginta dierum. Siquidem in Senonica compositione
 dictum fuerat, quod post probationem damnorum
 suorum, abbas et Ecclesia xi dierum inducias habe-
 rent a comite super omnibus querelis quas comes
 adversus abbatem haberet. Et etiam deinceps, si
 forte comes amplius sustinere nollet, a die diffida-
 tionis iterum quindecim dies induciarum abbas
 haberet. Comes autem diebus octo infra xi dierum
 inducias abbatem ita diffidavit, quod non nisi octo
 dies daret induciarum, et ipsi octo dies cum xi su-
 perioribus perficerentur. Quod ut rex audivit, ægre
 tulit; dixitque abbati ut secum rediret Altiissiodo-
 rum; et vituperavit comitem rex, præcepitque ei
 ut fractas inducias restitueret. Et contristatus est
 comes valde, ita quod pene lacrymaretur : coactus
 tamen paruit, et abinde xv dierum inducias dedit.
 Completique sunt dies illi infra septimanam Ramis
 palmarum.

*Comes Trecensis, et alii agunt de pace componenda,
 sed perperam.* Henricus denique comes Trecensis,
 et Theobaldus comes Blesensis, atque Ansellus de
 Triagnello convenerunt Guillelmum comitem Niver-
 nensem, et Guillelmum abbatem Vizeliacensem, et
 diu satisque egerunt pro compositione pacis inter
 comitem Nivernis et conobium Vizeliaci. Erant

autem hi duo comites cognata germanitate conjuncti comiti Nivernensi. Quid plura? de omnibus querelis suis dixit abbas stare consilio et diffinitioni eorum, exceptis duabus procurationibus, quibus Ecclesiam penitus comes destruebat. Dictum est itaque a prætaxatis illustribus viris, quatenus de singulis procurationibus sexaginta libras comiti persolveret, ita tamen ut de festivitate, quam præsentia sua minime comes honoraret, nihil ei omnino abbas vel Ecclesia præstaret. Ut autem hæc compositio grata comiti, et perpetua lege rata constaret, dictum est ut abbas comiti septingentas libras daret. Abbas vero quinquaginta tantum libras de singulis procurationibus, et pro compositione quingentas libras offerebat. Ventum est igitur ad comitem Nivernensem. At ille compositionem omnino, instigatus a Stephano clerico suo, et a Stephano de Petra-foraminis renuit, nisi de singulis procurationibus octoginta libræ, pro compositione autem mille libræ ab abbate sibi darentur. Et durus visus est sermo in oculis abbatis, laudante et contradicente comite Henrico, ne quid oblato amplius daret. Sic, vespere facto, infectoque negotio ab invicem discesserunt. Rogatu denique abbatis scripsit rex comiti Henrico gratias agens, et obsecrans quatenus pro præscripta compositione satageret. Et assignavit comes Henricus abbati diem Lunæ Ramis palmarum Trecis. Misitque ad comitem Nivernensem, rogans sicut cognatum, ut gratia compositionis inter ipsum et abbatem Trecas venire dignaretur. At ille remandavit ei ipsum potius venire debere Altisiodorum, si forte opus haberet. Henricus autem tantum fastum exhorrescens, scripsit hoc ipsum verbum regi et abbati. Reversus itaque abbas ad regem, invenit eum Aurelianis in die sancto Dominicæ Cœnæ. Invitatusque est ab episcopo Manasse, ut secum celebraret solemnia confectionis sacri ebrismatis. Quo facto, misit ex eodem chrismate Vizeliacum per manum Vincentii decani. Et cum intimasset regi responsum Guillelmi comitis, quod fecerat comiti Henrico, miratus est rex valde, et misit ad eum præcipiens ut die Mercurii post Pascha suam apud Moretum præsentiam exhiberet.

Colloquium coram rege. Interim autem ab infestatione monasterii Vizeliac. contineret, et salvum conductum veniendi ad prædictum colloquium Vizeliacensibus concederet. Fecitque abbas sanctum Pascha apud Villare monasterium. Et quarto die convenerunt in nemore quod est supra Moretum rex, et comes, et abbas, singuli cum suis. Rex autem rogabat comitem ut compositioni acquiesceret secundum consilium comitis Henrici. Cui comes respondit: « Quod habeo in monasterio Vizeliaci susceperunt patres mei a patribus tuis in feodum, de quo feodo plus quam de tota hæreditate mea vel agere vel componere non tam pacificum quam violentum mihi videtur. » Ad hæc rex: « Si ita est, inquit, quod patres mei patribus tuis illud tradiderunt feodum, constat procul dubio causa tuitionis et non destructionis id factum

A fuisse. Tu autem, prout nobis videtur, in destructionem monasterii totis viribus anhelas. » Respondit ei comes: « Salvo verbo regis, ego illud non destruo. » Dicit ei rex: « In quantum opera tua manifestant, destructio ipsa præsto est. Sane his intermissis, de compositione agamus, si tamen abbas voluerit. » Respondit abbas: « Quod comes dicit patribus suis a patribus tuis datum fuisse monasterium Vizeliaci, ecce præ manibus habemus patrum tuorum privilegia, quibus ipsius monasterii libertas commendatur, et omnium potestatum omnimoda possessio atque consuetudo excluditur. At tamen ipsa privilegia tam apostolica quam regalia, et ipsum monasterium Vizeliaci in manus tuas committo, compone et dispone secundum censuram B justitiæ tuæ. »

Renuit comes stare regis sententiæ. Interrogavit ergo rex comitem utrum staret compositioni prolocutæ a comite Henrico apud Autissiodorum. Respondit comes: « Nullum penitus verbum feci compositionis cum comite Henrico. » Et ait rex: « Equidem sic audieram sicut dixi. Sed quantum ad hæc, vide quid mei gratia facturus sis. » At ille: « Tui, ait, gratia quod potero faciam, sed de jure meo nunquam componam. » Indignatus rex ait: « Abbas qui nullo jure mihi tenetur obnoxius, de jure proprio sese submittit, et sententiæ meæ totum se exponit: et tu qui jure proprii hominii mihi teneris, suspectum me dominum tuum habes, atque C consilio meo stare detrectas? Hactenus pueritiæ tuæ deferens injustitiâs tuas sustinui; hactenus grande peccatum in tolerantia subversionis sepulcri beatæ Mariæ Magdalænæ contraxi. Jam de cætero justitiæ monasterii non deero, si forte abbas clamorem super te faciens justitiam quæsierit: interim auctoritate regia interdico tibi, ne amodo monasterium Vizeliaci, aut homines seu possessiones ad illud pertinentes infestare præsumas, sciens in injuriam coronæ regni redundare quidquid denuo mali eidem monasterio feceris. Si quid autem habes adversus abbatem, ecce ad justitiam illam tibi exhibeo. » Accedensque abbas ad regem petiit justitiam de comite. Respondit ei rex: « Quoniam pro compositione D vocatus a me venit, non decet regiam mansuetudinem in jus illum ad præsens trahere. Sustine ergo donec recedat, et postmodum tibi et illi assignabo diem et locum agendi. » Et convenerunt iterum sequenti die in domum fratrum Vizeliac. quæ sita est super fluvium Lupæ apud Moretum.

Consilium cogit denuo rex apud Moretum. Aderant autem cum Guillelmo abbate Vizeliacensi Hugo abbas S. Germani, Stephanus abbas S. Remigii Senonensis, Stephanus abbas Castri Meliduni... abbas Castri Landonis, et jurisperitus Mainerius, atque Osmundus Parisiensis canonicus. Quidam vero multifarie tentabant si quomodo possent avertere animum regis ab abbate, vel ab Ecclesia Vizeliacensi; sed frustrati sunt omnes conatus Satanæ,

et dirupti laquei clandestinæ cupiditatis; quoniam abbas in nullo penitus a voluntate et sententia regis deficiebat; comes autem iudicio regis stare omnino recusabat; et conquestus est quod abbas hominem suum captum teneret. Requisitus, quem: respondit: « Andream de Palude. » Et ait abbas: « Andreas de Palude nihil omnino ad te pertinens, meus est a planta pedis usque ad verticem, sicut proprius servus monasterii Vizeliac. » Dixitque comes: « Conditionem servitutis hujus Andreas minime nisi coactus cognoscit. » Respondit abbas: « Ecce super hoc etiam asto iudicio regis curiæ. » Et dixerunt optimates et consilarii regis: « Mos regis curiæ talis est quod si quis de servili conditione ab alio interpellatus fuerit, liber a suo possessore producat in medium. Qui si suum possessorem solum dominum suum recognoverit, calumniator lite soluta nihil in eo habebit. Si autem se servum calumniatoris dixerit, nudus cedit in partem calumniatoris; res autem illius tam mobiles quam immobiles universas nudo relicto corpore possessor occupabit. » Respondit abbas: « Hoc iudicium et hunc morem laudo et libenter observabo. » Tunc confusus comes voluit ignominiam causæ suæ in abbatem refundere, et proposuit calumniam de proditore illo Guillelmo, qui digno interitu perierat, dicens monachum qui in sua tutela existerat, præcepto abbatis fuisse interemptum. Et exclamavit omnis curia adversus tam insipientem et nequissimam calumniam comitis; dixitque abbas: Licet omnino falsa sit proposita calumnia, nihil tamen exinde tibi responsurus sum. Cum ergo cognovisset rex de pseudo illo monacho, in risum multum excussus, ait comiti: « Ergone tales sunt monachi tui? » Cumque modum et causam interitus perditii hominis audisset, iterum subsannando et improperando ait: « O justus et competens clamor comitis! o prosequenda calumnia nobilissimi principis! quid super hoc expostulat? proditor monachus terræ corpus, diabolo animam exsolvit. »

Interim terram Vizeliac. prædatur Hugo Letardus. Dum hæc apud Moretum aguntur, Hugo Letardus, assumptis satellitibus comitis, ingressus est terram Vizeliacensis monasterii, et fecit it. eam prædam multam nimis armentorum et pecorum, variæque suppellectilis, et etiam infecta coria mansionariorum de cæno extrahens distraxit, et pecuniam ducentarum, eoque amplius librarum ex omnibus confecit. Et ascendens clamavit per præconem in foro, quod si quis cujuslibet conditionis deinceps aliquid venale afferret infra oppidum Vizeliaci vel in omni confinio ejus, honorum suorum amissionem, et proprii corporis injuriam vel captivitatem incurrerent. Transacta denique septimana Paschæ posuit nequissimos viros, et ipsa inopia prædones acerrimos qui singulos aditus observarent, ne quis viro- rum aut mulierum, parvulorum vel senum præsumeret descendere ad hauriendam aquam, seu ad molendum triticum. Unde factum est ut matronæ

A et virgines pro sexu reverentia confidentes descenderent aliquando, et a vilissimis hominibus dehonestarentur et violarentur, atque injuriis multis affligerentur. Tanta igitur necessitate coacti descenderunt ipsi fratres ad hauriendam aquam, et ad legenda olera; sed et ipsos injuriis affectos spoliaverunt, nec utilitatem pannorum, seu inhabilitatem habitus pannosi garciferi erubuerunt. Stephanus quoque de Beliac accepta a fratribus pecunia quingentorum solidorum, et piperis ac ceræ non modica quantitate, egressus pergebat ad abbatem eo tempore apud Villare monasterium commorantem, et insidias comitis declinantem. Cumque satellites comitis suspectos haberet Stephanus, assumpto fratre suo milite circumivit per devia et venit in Poseium, confidens de conductu Guillelmi præpositi Droien- B sis, qui sororem illius in uxorem duxerat. Sane proditio pietate sanguinis nonnunquam abutitur. Recedente namque milite a fratre protinus misit Guillelmus præpositus Droienensis Guillelmum de Leesech, qui insecutus est abeuntem Stephanum, et abstulit ab eo pecuniam, et equos, et universa quæ deferebat. Reversus ergo Stephanus accessit ad Idam matrem comitis, et petiit ex parte regis ut ablata sibi restituerentur, quoniam cuncta spectabant ad domum Villariis monasterii, quæ in dominatione et tutela regis existerat. At illa nomen regis spernens, et monasterium Vizeliacensis quod erat in protectione sua et filii sui, ab adversario et filii sui deprædari prætendens, vix precibus amicorum Stephani devicta, equos et partem ceræ jussit reddere. Et pervenit verbum istud ad aures Vizeliacensium, et consternati sunt animo, paternam magis inopiam quam propriam deflentes ærumnam. Et factus est rumor, quod præcepisset comes, ut seniores et potentiores populi Vizeliacensis comprehenderentur, et bona eorum diriperentur vel confiscarentur. Qui perterriti receperunt se infra claustra monasterii.

Abbas Bellovacum regem adit, conquesturus de prædis a comitis satellitibus actis. Gaufridus igitur Angligena, qui post Gilonem primum locum in cænobio Vizeliac. tunc obtinebat, scripsit cum fratribus suis abbati, significans ei quanta afflictione et contritione a satellitibus comitis oppidum Vizeliaci obsideretur. Tunc abbas venit Bellovacum, quo rex forte convenerat cum multitudine episcoporum et optimatum suorum. Ut ergo cognovit rex mala quæ Vizeliacensi monasterio Guillelmus comes Nivernensis intulerat, assignavit ei diem agendi cum abbate coram se Aurelianis Dominica quæ præcedit Pentecosten; ita tamen ut sibi primum satisfaceret de contemptu et transgressione mandati sui, monasterium præfatum post prohibitionem suam persequendo. Et accepto die, indignatus est comes valde, et recessit cum comminatione multa. Accessitque abbas ad ducem Burgundiæ, rogans eum ut obsessis opem ferre dignaretur. Protinus ille scripsit Guntardo præposito Avalonensi, præcipiens ei quæ-

tenuis quæque venalia terræ suæ Vizeliacum indubitanter conduceret, et etiam si necesse foret armis defenderet. Sed puer ætate et animo pellectus a comite per astutiam Anserici de Monte-Regali, qui non minus quam comes abbatem et monasterio inimicabatur, mentitus est omnia quæ sponderat, et prohibuit venalia, præcipiens comprehendi quotquot de Vizeliacensibus in terra sua invenirentur. Rex autem Ludovicus accersitis librariis scripsit omnibus præfectis et principibus regni sui, ut coadunato exercitu equitum et peditum sibi occurrerent Senonis Dominica quæ præcedit festum beatæ Mariæ Magdalænæ. Porro, comes veritus iudicium regis curiæ assignatam sibi diem excusavit. Rex illico assignavit primam Dominicam post Pentecosten Parisius. Et hanc quoque rursus excusanti dedit tertiam Dominicam post Pentecosten Ludunum. Sed et hanc tertio excusans comes, misit Guillelmum de Domno-Petro, supplicans, ut vel semel rex inire dignaretur colloquium, quo utrimque auditis allegationibus ipse per omnia staret arbitrio regis. Et bonus visus est sermo in oculis regis, cui grata requies, exosum semper exstitit bellum.

Genealogia regum Capetianorum. Ludovicus VII Hierosolymam pergit. Hic est enim Ludovicus rex filius Ludovici, qui cognominatus est Grossus, filii Philippi, filii Henrici, filii Roberti, filii Hugonis Capitonis, qui primus rex exstitit post defectum genealogiæ Caroli, quæ per ducentos ferme annos regnavit; fueruntque a primo anno Hugonis usque ad primum annum huius Ludovici, qui cum patre per quinquentium regnavit, anni fere centum quadraginta. Hic est rex Ludovicus, cujus pater Ludovicus usquequaque dilatavit regnum suum, et conjunxit ei in matrimonium filiam Guillelmi ducis Aquitanorum et comitis Pictavorum, propter quam æquisivit omnem Aquitaniam, Guasconiam, Basconiam et Navarriam, usque ad montes Pyrenæos, et usque ad crucem Caroli. Hic est rex Ludovicus qui quintodecimo anno regni sui, presidente in Romana cathedra Eugenio, cum magno exercitu vexillo vivificæ crucis insignito Hierosolymam perrexit, gentem inimicam fidei debellaturus. Sed, incognito Dei iudicio, maxima suorum parte amissa, absque triumpho rediit, pravoque usus consilio uxorem suam cum prænominata terra, quæ regnum aliquando per se exstiterat, dimisit, et postmodum conjunctus est filiæ imperatoris Hispanorum, qua defuncta, tertio nupsit sororem comitis Henrici, de qua primum suscepit filium, nomine Philippum, anno regni sui xxxiii, a Gallis redeunte Alexandro papa.

Conveniunt Moretum rex, comes, et abbas. Convenerunt igitur apud Moretum rex, et comes, et abbas. Propositis hinc inde controversiis, voluit rex ut uterque staret definitioni Henrici archipræsulis R mensis, et Henrici comitis Trecentis: et con-

cessit comes data fide in manu Petri fratris regis ita se facturum: abbas autem in verbo tantum veritatis idem sponndit. Quærentibus diem definitionis (neque enim intererant arbitri) respondit rex quod circa festum beati Dionysii congruam eis diem assignaret; interim vero abbas ad monasterium suum reverteretur, et optata pace atque securitate ipse et sui perfruerentur, usquequo lis per prædictos arbitros terminaretur. Quam pacem se servaturum comes sacramento fidei confirmavit. Sic singulis ad sua redeuntibus, abbas Guillelmus abiit Trecentis ad comitem Henricum, et inde Clarevallis, quo se sperabat inventurum fratrem regis Henricum archiepiscopum: quem cum non invenisset, rediens celebravit solemnitate beatæ Mariæ Magdalænæ in monasterio. Rex vero Ludovicus movit exercitum adversus Guillelmum comitem Cabilonensem propter pessimam stragem, quam Guillelmus filius ejus exercuerat super Cluniacenses. Cum enim occupasset castrum Lardonis, quod exstat de jure Cluniacensis cœnobii, egressi sunt majores natu cum juvenibus de vico Cluniacensi, quos incautos sicut indoctus vulgus docta manus militum comitis protinus aggressa, fugam inire compulsi, et fere omnes ad internecionem delevit. Movens ergo rex exercitum, occupavit castella et munitiones ejus, et ipsam urbem Cabilonensium, omnemque terram illius usque ad fluvium Ararium, quam devastatam tradidit in manu Hugonis ducis Burgundiæ, et Guillelmi comitis Nivernis, quousque puer ipse, qui causa malorum existerat, venit Vizeliacum ante faciem regis cum matre sua, et, prout potuit, regi satisfecit. Quia igitur totum pondus ipsius negotii comitem Nivernensis occupabat, distulit rex diffinitionem controversiæ, quæ versabatur inter ipsum comitem et abbatem, usque in festum quod instabat beati Martini.

Anno Verbi Domini incarnati millesimo centesimo sexagesimo sexto; exceptionis autem sacri corporis beatæ dilectricis Dei Mariæ Magdalænæ ducentesimo octogesimo sexto, porro destructionis execratæ Burgensium communiæ undecimo, decima die mensis Novembris, convenerunt ante regem Parisius Guillelmus abbas Vizeliacensis, et Guillelmus comes Nivernis, et proposuit Co. (5)

.....
 Guido adhuc puer frater comitis.
 Soror ejus adhuc innupta, et junior frater suus.
 Milo de Nuceriis.

Jurjurandum comitis de pace tenenda cum Vizeliacensibus. Dissimulata igitur nequitia verborum matris surrexit comes, et flexit genua ante sanctum Evangelium, et vivificam crucem Christi, sanctasque reliquias. Cui cum abbas vellet dictare formam juramenti, « Sustine, ait, et permitte me quod corde sentio et fide teneo, per me proferre: si quid autem minus vel amplius protulero. liceat tibi emen-

(5) Desunt hic sex folia excisa.

dare. » Dixitque : « Sicut ex præsentis chirographo recitatum est, et ego bona fide intelligo, vosque omnes qui astatis, intelligitis, sic tenebo et observabo, et meos observare faciam. Sic me Deus adjuvet et sancta ista. » Et clamaverunt omnes : « Satis est, satis est. Bene et luculenter dictum est. » Vocansque Guidonem fratrem suum præcepit ut et ipse juraret in eundem modum : quod et fecit, sic dicens : « Sicut dominus comes frater meus bona fide juravit, sic et bona fide tenebo et observabo. Sic me Deus adjuvet et sancta ista. » Deinde vocatus præpositus Altisiodori, nomine Joannes, Columbus quoque præpositus Tornodori, et Milo præpositus Malliaci, atque Hugo Letardus præpositus Castricensorii, aliique circumadjacentis territorii juraverunt sicut in chirographo diffinitum fuerat. Ida vero mater comitis subterfugiens, ingressa est oratorium intactæ virginis Mariæ : quod contiguum erat capitulo, accito secum Milone, aliisque quampluribus, quos vecordiam suam sperabat parituros, et cum multifarie retractarent quomodo jusjurandum comitissa evitare posset, nullusque sibi honestus pateret exitus, vocaverunt comitem : quo præsentem supplicat mater ne eam jurare compelleret. Respondit ei comes : « Si me vis perjurium incurrere, noli jurare. » Quæ dixit : « Velim nolim, concedo in verbo legitimo quicquid pro voluntate jurasti. » Dixit ei comes : « Si hoc satis fuerit abbati, mihi quoque satis erit. » At illa : « Roga, inquit, fili, eum ut tibi det hoc jusjurandum. » Reversus comes ad abbatem dixit : « Turpe est mulierem jurare, maxime vero matrem meam, quæ nobilis est et genere et potentatu, sed et vidua : parce illi, quæso, et ne illam compellas jurare ; sed suscipe pactum illius in verbo legitimo ; ego autem pro ea tenebor quod sic observabit. » Respondit abbas : « Noli, inquit, noli solvere firmamentum pacis ; scio enim matrem tuam initium et causam fuisse omnium inimicitiarum tuarum, quam profecto constat plura compromittere, pauca effectui mancipare. Verumtamen amore tui, si, ut dixisti, formam compositionis servaturam se in verbo legitimo pepigerit, patiar ut quilibet legitimus miles vice ipsius astante illa ante sancta juret. » Et factum est ita : et juravit Baldinus, qui dictus est pro ea. Et facta est lætitia et exultatio magna omni populo in die illa. Et facta est concordia et amicitia magna inter abbatem et comitem, et nulla fuit distantia inter utrumque, quin sentiret idem unus quod alter. Hi autem qui operatores et incitatores inimicitiarum omnium fuerant ad pedes abbatis venerunt, et ut eos comiti offensos reconciliaret suppliciter exoraverunt. Rex autem Ludovicus venit Vizeliacum, et gratias ei egit abbas cum fratribus suis pro adeptâ pace, et occurrit ei filius comitis Cablonis, et agente abbate fecit pacem cum rege.

Ad hoc colloquium venit et Stephanus abbas Cluniaci, qui exosam habens personam Guillelmi abbatis Vizeliaci, dedignatus est ingredi oppidum Vize-

liaci, et substitit in prædio quod dicitur Novemfontanas, mandavitque regi ut sibi ubilibet occurreret, qui assignavit ei locum in crastinum apud S. Petrum inferiorem ; quod est prædium monasterii Vizeliaci ; quod ut Guillelmus abbas Vizeliacensis cognovit, misit ad eum Renaldum elemosynarium, et Gaudricum priorem de Campo-molli : quos vix ad se introductos cum audisset, non resalutato Guillelmo, remisit Stephanus dicens collaturum se cum fratribus suis super ea quæ sibi protulerant. Erant autem cum Stephano abbate Cluniaci Bernardus prior S. Stephani Nivernensis, et Hugo de Silviniaco, Thomas et Amblardus aliique quamplures, qui omnes unanimiter rogaverunt et laudaverunt ut acquiesceret petitioni abbatis Vizeliaci. Petit enim abbas Vizeliacensis, ut ipse abbas Cluniacensis Vizeliacum veniret ; ille autem sibi occurreret cum duce Burgundiæ et comite Nivernis, universaque militia procerum, qui tunc ibidem convenerant, et ornatis plateis multoque incenso flagrantibus, solemnem processionem cum signorum omnium sonitu, festivo more susciperet, capitulum pro arbitrio teneret, ad cymbalum refectorii sederet si vellet, aut certe in camera abbatis quotquot diebus comperendinaret. Acquiescens ergo Cluniacensis suorum consilio, mandavit abbati Vizeliaci, per Hugonem et Amblardum, quod satisfaceret petitioni illius. Statimque abbas præcepit ornari basilicam et omnes plateas, omnique populo clamante præcone præcepit ut fores et vestibula domorum suarum decenter ornarent, et honeste secum procederent in occursum abbatis Cluniacensis. Superveniens autem Theobaldus prior Cluniaci, qui postmodum factus est abbas monasterii Molismensis, vituperavit consilium fratrum suorum. Veniensque cum Pontio tunc priore Paredi monasterii, tentabat enim Guillelmi abbatis, inquirens quo honore abbatem Cluniaci suscipere disponderet. Cui abbas respondit, dicens : « Assumptis mecum comitibus et proceribus atque militibus, quorum multitudinem adesse cernitis, occurram domino Cluniacensi, et solemnem ei processionem exhibebo. Cum autem huc ingressus fuerit, capitulum et refectorium pro arbitrio tenebit, aut in ipsa camera mea quandiu voluerit, comperendinabit, omnemque illi honorem exhibebo, in frumento, vino et carne et piscibus. » Submurmurante Theobaldo, respondit Pontius : « Hæc omnia quæ proponis, bona quidem sunt, sed minus sufficientia personæ abbatis Cluniaci. » At ille : « Quid ergo, ait, amplius faciendum vobis videtur ? » Et respondit Pontius : « Optime nosti quid ei congruat, præsertim in hoc monasterio, quod præter communem hospitalitatem ampliori tenetur sibi reverentia. » — « Bene, inquit, novi quid sibi congruat, ideoque omnem debitum illi honorem exhibebo. Si autem forte ultra intenditis, hoc apud vos certum constare volo, quod collata mihi sede non sibi cedam. » At illi dixerunt : « Noli ergo fatigari, quoniam dominus abbas mi-

nime huc veniens, obsequium tuum recipiet. » A Quibus abbas ipse ait : « Viderit; feci ego quod meum fuit. »

Abbatis Cluniac. actus improbantur a rege ac proceribus. Et audivit rex et optimates ejus hoc verbum, et displicuit eis valde, dixeruntque : « O quanta arrogantia istius hominis, qui sibi oblatum tantum honorem despicit, et dominum regem nosque omnes occurrere sibi expetit. Cum hæc loquerentur, et esset Guillelmus abbas coram rege, dictum est ei quod Stephanus abbas Cluniaci jam descendisset ad gradus exteriores majoris basilicæ, et staret ante altare apostolorum Petri et Pauli, ad quem descendens, deduxit eum in domum superiorem ante conspectum regis, ubi cum frustra per totum diem jejunos perstitisset, imminente noctis conticinio, rediit ad prætaxatum prædium. Et magnificatus est ea die abbas Guillelmus in conspectu regis et comitis Nivernis, omniumque procerum. Et obtinuit abbas Guillelmus gratiam comitis Nivernis, et magis ac magis per singulos dies proficiebat in dilectione ejus; ita quod comes per omnia sese illi crederet, et secreta sua committeret.

Guillelmus Nivern. pergit Hierosol. Post hæc verba comes Nivernis Guillelmus, filius Guillelmi Altissiodorensis, filii Guillelmi Carthusiensis, filii Renaldi Malliacensis, filii Guillelmi Nivernensis, filii Renaldi, qui fuit filius Landrici primi hujus generis comitis Nivernis, accepit apud Charitatem signum vivificæ crucis gratia Hierosolymitanæ peregrinationis ab Hugone Senonensi archiepiscopo.

Telonarii seu Poplicani hæretici in judicium adducti. Hæresis eorum capita. Eo tempore deprehensi sunt apud Vizeliacum quidam hæretici, qui dicuntur Telonarii seu Poplicani (6), et adducti in quæstionem per ambages et circuitus verborum tentabant velare sædissimam sectam hæresis suæ. Separatos itaque abbas jussit recludi, donec a supervenientibus episcopis honestisque personis convincerentur. Fueruntque detenti fere per sexaginta vel eo amplius dies, et frequenter adducebantur in medium; et nunc minis, nunc blandimentis de fide Catholica inquirebantur. Tandem cum frustra multo tempore laboratum fuisset, mediantibus archiepiscopis, videlicet Lugdunensi et Narbonensi, cum episcopo Nivernensi, et abbatibus, aliisque

A peritissimis viris quampluribus, convicti sunt quod solam divinitatis essentiam ore confitentis, omnia penitus Ecclesiæ Catholicæ sacramenta evacuant, baptismum scilicet parvulorum, Eucharistiam, vivificæ crucis impressionem, exorcizatæ aquæ aspersionem, basilicarum ædificia, decimarum et oblationum remedia, conjugatorum connubia, monachorum instituta, clericorum et sacerdotum omnia officia. Et cum instaret Paschalis solemnitas, duo ex illis, audito quod proxime ignis exterminandi essent judicio, slexerunt se credere quod Catholica credit Ecclesia, et pro pace Ecclesiæ aquæ examine satisfacturos. In ipsa igitur processione Paschalis solemnitatis adducti sunt in medium maximæ multitudinis, quæ totum claustrum occupabat, stante Guichardo Lugdunensi archiepiscopo, et Bernardo Nivernensium episcopo, magistro quoque Galterio Laudunensi episcopo, cum Guillelmo Vizeliacensi abbate. Itaque requisiti de fide per singula capitula, sic se credere dixerunt sicut Catholica credit Ecclesia. Requisiti de execrabili sacramento erroris sui, nihil se scire dixerunt, præter præscriptam infidelitatem ecclesiasticorum sacramentorum. Requisiti utrum ita se credere, uti professi sunt, et nihil de secreto erroris amplius se scire aquæ examine probarent, ita se facturos sponte absque aliqua adjudicatione responderunt. Tunc omnis Ecclesia uno ore exclamavit, *Deo gratias.* Et respondens abbas dixit omnibus qui aderant : « Quid ergo, fratres, vobis videtur faciendum de his qui adhuc in sua perseverant obstinatione? » Responderunt omnes : « Comburentur, comburantur. » Sequenti die adducti sunt illi duo qui videbantur revocati, ad judicium examinis aquæ; quorum unus omnium judicio salvus per aquam factus est. Fuerunt tamen nonnulli qui exinde dubiam tulere sententiam. Alter porro remersus in aquam, fere omnium ore damnatus est. Unde carceri mancipatus, quoniam varia quorundam, etiam sacerdotum ferebatur sententia, iterum ipso petente, ad aquæ judicium reductus, et secundo demersus, nec vel parum ab aqua receptus est. Bis denique damnatus igni ab omnibus adjudicatus est : sed deferens abbas præsentis suæ, publice cæsum eliminari præcepit. Cæteri autem numero septem igui traditi exusti sunt in valle Esconii (an. 1167).

(6) *Telonarii.* Sic scribendum monuit Baluzius. editum erat *Deonarii.*